

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXV

ENRIC MOREU-REY

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

REVOLUCIÓ A BARCELONA
EL 1789

PREMI PRÒSPER DE BOFARULL, 1966

BARCELONA

1967

200
8fac.

REVOLUCIÓ A BARCELONA
EL 1789

This One

QERS-ANX-2GJU

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXV

ENRIC MOREU-REY

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

REVOLUCIÓ A BARCELONA
EL 1789

PREMI PRÒSPER DE BOFARULL, 1966

BARCELONA

1967

AQUEST VOLUM HA ESTAT IMPRES
A DESPESES DEL SENYOR J. C. i S.

Dipòsit legal: B. 29.752 - 1967

Es propietat de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

A proposta d'una ponència formada pels membres de la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT senyors Ramon d'Abadal i de Vinyals, Ferran Soldevila i Miquel Coll i Alentorn, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 15 d'abril de 1966, acordà per unanimitat de concedir el IV Premi Pròsper de Bofarull al senyor Enric Moreu-Rey pel seu estudi *Revolució a Barcelona el 1789*.

En la mateixa sessió, l'INSTITUT prengué també l'acord de publicar el treball premiat.

PROPÒSIT

Hom pot considerar, malauradament, el segle XVIII com una ventafocs encara dels nostres estudis històrics. Malgrat l'aparició recent d'unes quantes monografies valuoses, el conjunt de la investigació resta insuficient. Esdeveniments importants romanen desconeguts totalment, o feblement il·luminats; i els historiadors generals es veuen forçats d'interpretar el període partint de fonaments massa fràgils, amb risc de fer cap a conclusions errònies.

El falsejament interpretatiu no es redueix pas als esdeveniments més o menys essencials estudiats, sinó que s'estén, com és normal, al coneixement global de l'època, i explica encara, més enllà, l'entrada amb mal peu dins els períodes històrics que segueixen.

El mètode d'aquest treball, seguint la norma i la intenció d'algun altre d'anterior, consistirà a projectar una llum al més intensa possible sobre un punt determinat de l'època; definint-ne les característiques i comprovant si s'adapten al concepte que els concedia la Història tradicional. Si les característiques no encaixen amb la visió clàssica —havent demostrat que no es tracta d'un cas aïllat, i que l'error ha de cercar-se necessàriament en la presentació tradicional—, amb una tàctica similar al treball de la palanca, partint d'un punt de suport limitat però segur, serà factible d'atacar els errors de conjunt, i de plantejar l'estudi de l'època sobre noves bases més segures.

L'esdeveniment concret que intentaré de reconstruir d'una manera precisa, i d'interpretar després a la vista del resultat obtingut, és aquell que hom ha anomenat, d'una manera discutible, el "rebombori del pa" —incidents revolucionaris haguts a Barcelona el 1789.

Heus ací quines seran les etapes de l'estudi:

Després de recordar breument allò que els historiadors precedents han vist i exposat sobre la qüestió, el meu primer treball consistirà a entaular un coneixement detallat amb l'esdeveniment, presentant i utilitzant d'una banda tres fonts narratives principals, contemporànies i presencials (dues d'elles inèdites, i una tercera mal aprofitada fins ara), amb d'altres de secundàries, afegides a les fonts oficials de l'època, ja conegudes però no del tot aprofitades. El conjunt documental permetrà d'establir un quadre esquemàtic del desenvolupament de l'acció durant els seus dies crítics, amb el qual la majoria dels punts fins ara obscurs quedaran eliminats i alguns proble-

mes importants, resolts definitivament; i es proposarà, en canvi, un nou plantejament per a uns punts primordials. Abans d'abordar-ne la resolució, caldrà demostrar que llurs trets essencials no poden pas considerar-se aïllats, sinó que també qualificaven esdeveniments anteriors: un precedent del 1789 serà exposat detalladament, acudint també directament a les fonts documentals. Aquest inventari conjunt permetrà el pas següent: la deducció d'unes característiques d'una part del poble barceloní — especialment d'aquelles que han estat ignorades o bé tergiversades pels historiadors anteriors. Amb el suplement d'una documentació variada, hom demostrarà que no solament són indiscutibles, sinó que lliguen perfectament amb la resta del període. Un darrer capítol s'esforçarà a seguir l'evolució del pensament popular, definit en els capítols anteriors, i proposarà dos factors principals per a explicar l'avortament provisor i parcial d'algunes de les característiques.

LA VISIÓ TRADICIONAL

Fins ara els historiadors que no han ignorat completament els incidents esdevinguts a Barcelona el febrer i el març de 1789, els han interpretats defectuosament, bé minimitzant-los, bé atribuïnt-los un caràcter que no tenien. L'oblit, o la malformació, coincideixen amb una visió alhora idíl·lica o pessimista —segons la tendència progressista o reaccionària de l'historiador—, que l'estudi més precís d'incidents de les característiques reals dels del 1789 s'hauria encarregat precisament de fer avortar.

A títol de curiositat, però també per a subratllar les debilitats de la historiografia del període, cal citar per a començar alguns almenys dels noms dels investigadors o compiladors que passen sota silenci absolutament els esdeveniments que ens ocupen ara.

L'omissió no deixa de semblar perdonable per als historiadors generals de la Península: A. de Ballesteros, per exemple, o la *Història* de l'editor Gallach (volum dirigit per Lluís Pericot).¹ Bé que l'oblit ja estranya més en un text, breu certament però dens de detalls significatius que han escapat a d'altres, com és el de Rafael Altamira.

El cas de Modesto Lafuente queda més en evidència, car no solament no cita el motí, sinó que afirma taxativament:

“Tranquilos, pues, y sosegados parecía que deberían correr los días del reinado de Carlos IV, puesto que, en el interior, todos sus súbditos le obedecían sumisos, y ningún síntoma se observaba de que pudieran suscitar alteraciones”.²

Historiadors que, havent dedicat llur afany a l'estudi d'aquest període particular, haurien de conèixer-lo necessàriament, tampoc no presten atenció al que passava aleshores a Barcelona. Així, Martin Hume, que narra la història contemporània a partir del 1788; William Coxe, que, és cert, només

1. La majoria de les obres aHudides en aquest capítol són inventariades a la Bibliografia general, al final d'aquest treball. — Només citarem en nota aquí aquelles de les quals calgui precisar la paginació d'una referència.

2. LAFUENTE, *Historia*, XV, 167.

fa arribar la seva Història d'Espanya, sota la família dels Borbons, al mateix any; i Andrés Muriel, J. Gómez de Arteche, A. Salcedo Ruíz, o el diplomàtic francès Bourgoing, que descriuen tots quatre l'Espanya de Carles IV.

Algun d'ells, de més a més, cau en el tòpic antic, similar al que s'imposava a Lafuente: així Martin Hume quan escriu:

“La llibertat de pensament i de paraula, les teories filosòfiques que precediren la Revolució francesa havien estat detingudes a la frontera del Pirineu i, exceptuant-ne un nombre relativament reduït d'homes treballadors i il·lustrats que eren considerats com uns innovadors perillosos, volterians i maçons, el poble espanyol no demanava res més que viure en pau a la seva manera, obeïnt i estimant cegament els seus reis, i condescendint amb la mateixa ceguesa a les fórmules de la seva fe”.³

D'altres —que investiguen més especialment l'esperit d'aquesta època precisa: Sarrailh, Sánchez Agesta, Palacio Atard, Domínguez Ortiz, Rodríguez Casado, Corona Baratech, etc.— remouen quelcom l'antiga visió històrica, sense aprofundir gaire, i deixen quasi totalment de banda allò que s'esdevé al nostre país.

Amb un camp similarment reduït de les investigacions, els historiadors de Catalunya tampoc no és gaire comprensible que passin de llarg. Ho fa, això no obstant, Víctor Balaguer, en la seva Història general. També J. Vicens i Vives, en tres ocasions, deixa perdre la possibilitat de remarcar els incidents del 1789.

En un dels casos pot escapar a tot retret: quan s'esforça a condensar en poques planes la problemàtica de tota la Història de l'Estat. Tanmateix, sembla estrany de comprovar com, ell també, se sotmet parcialment a la visió tradicional:

“Durante dos decenios (1788-1808) se incubó el espíritu revolucionario que había de estallar en 1808”, només. “El motín de Aranjuez (17 de mayo de 1808) fue el primer síntoma evidente de que el humor político y social había cambiado en España.”⁴

Efectivament, quan s'inclina a observar amb més d'atenció un període particular català veí —el segle XIX— gairebé no parla del pre-XIX, que són els darrers anys de la centúria precedent; i hi reincideix en afirmar que

“El primer choque de los catalanes con la cruda realidad de la historia hispánica fue —no es ninguna novedad— el provocado en 1808”:

i precisa més:

“Es muy posible que la primera manifestación de los desesperados miserables y “hombres de la brusa” aconteciera en Barcelona en 1823”.⁵

3. HUME, *Historia*, I, 3.

4. VICENS VIVES, *Aproximación*, 179 i 181.

5. VICENS VIVES, *Cataluña s. XIX*, 282 i 233.

I no dóna pas una opinió gaire diferent, i omet naturalment també els incidents del 1789, en el seu treball sobre el reformisme burgès.⁶

Si Jaume Vicens no aspirà mai a ésser tingut per un especialista del segle XVIII, sí que han concentrat llurs recerques sobre el final d'aquesta centúria i el principi de la següent homes com Frederic Camp o Alexandre Galí.

Alexandre Galí, que —desplaçat de la seva alta labor pedagògica per la repressió del 1939— va entaular coneixement amb el XVIII per mitjà del baró de Maldà, tant en l'estudi literari i ambiental d'aquest personatge, com en el recull que publicà quasi simultàniament d'uns trossos intrascendents d'aquell excel·lent testimoni del seu temps; com sobretot en una mena d'inventari del segle que estableix com a pròleg d'*Un segle de vida catalana*,⁷ podria haver recollit, i no ho fa, els fets que anem a exposar. I la seva visió del segle XVIII no s'allunya pas gaire de la que en tenien Martin Hume o Modesto Lafuente cent anys abans:

“El que a penes hi havia a Barcelona era el vent de l'esperit”;

només s'hi van publicar 17 llibres no religiosos en 25 anys (!);

“en poques paraules, la vida social barcelonina de la divuitena centúria [...] era tan pobra que a penes existia”,⁸

escriu en el seu estudi sobre el baró i la seva època. Al final del llibre, per sort, s'adona que s'ha equivocat, i prova de fer marxa enrera. Però el seu cop d'ull panoràmic posterior sobre el segle no divergeix pas massa de la historiografia conformista. En tot cas ignora absolutament els incidents del 1789, i, cosa més greu, encara, els factors que els expliquen no són posats en evidència.

Cal enumerar ara les obres històriques que han dedicat una atenció més o menys interessada als incidents del 1789.

Paradoxalment la dedicació, no pas la més extensa, car és breu en realitat, tot i que subratlla la importància de l'esdeveniment, però sí la més objectiva, pertany al llibre publicat fa més de temps —més de cent anys—, per un autor estranger, i que els historiadors posteriors citen sense haver-lo llegit. La prova n'és que aporta informacions força importants sobre el 1789 (com el nombre suposat de persones que intervingueren en el motí: “calculades en unes vuit mil” —detall que ningú més no ha repetit després—; la dificultat que causà al govern de Floridablanca, la conducta del

6. VICENS VIVES, *Coyuntura Económica*; per ex. pàgs. 360, 364.

7. Pàgs. 19-46.

8. GALÍ, *Rafel d'Amat*, 199, 187, 230-231.

capità general desautoritzada per Madrid, i la seva destitució; les mesures de repressió, etc.). Es tracta del treball en alemany de H. Baumgarten, publicat el 1861, i basat sobre la correspondència diplomàtica de Prússia a Madrid, en temps de la Revolució francesa.⁹

Dos historiadors catalans es fixaren després en allò que anomenaren el “rimbombori”, o “rebomboris o alborots” del pa: Antoni de Bofarull, el primer, que els dedicà dues de les grans planes de la seva *Història*.¹⁰ Malauradament, si Bofarull va consultar els papers de l'Ajuntament barceloní sobre la qüestió, no portà pas més enllà les seves recerques, i la major part de la descripció comprèn interpretacions absolutament falses. Així creu que els aldarulls duraren setmanes (“gran parte del mes de marzo”); que no es prengueren mesures per a restablir l'ordre; que el comandament militar no es mogué:

“no hemos visto, en cuantos documentos hemos consultado, la más leve referencia a disposiciones militares”;

Després d'acumular tants d'errors, no és estrany que l'historiador, més modestament, qualifiqui els esdeveniments del 1789 de “misteriosos”. Totes les gratuïtats de Bofarull seran repeses per Miquel dels Sants Oliver.

Abans, però, Aulèstia havia anotat simplement, en una ratlla, l'esdeveniment, amb un comentari una mica fulletonesc, bé que no del tot absurd.¹¹

Al final de segle, un altre escriptor estranger, Geoffroy de Grandmaison, s'ocupà breument dels incidents quan va historiar l'acció de l'ambaixada francesa a Espanya durant la Revolució.¹² Anota només que la carestia del pa havia ocasionat revoltes a moltes ciutats d'Espanya. I que “el clero sol pogué apaivagar els amotinats” —donant per exemple allò que s'esdevingué a Barcelona, explicat en quatre ratlles que copia d'un dels testimoniatges que nosaltres aprofitarem per a aquest treball. Equivoca la data del motí, confonent-la amb la data de la relació enviada a París. El fet d'haver escollit, dins aquesta relació, que, com veurem, és curulla d'informacions, el sol detall purament pintoresc d'un caputxí que s'interposa, amb la creu a la mà, entre el poble irat i la tropa, demostra que —també per a aquest historiador francès, com per als espanyols que el precediren o seguiren— el que es tractava de fer era d'aportar arguments a una tesi preconcebuda.

L'autor que, fins fa pocs anys, havia enfocat més directament la seva atenció envers els esdeveniments del 1789 a Barcelona era Miquel dels Sants Oliver quan va estudiar les repercussions de la Revolució francesa a Catalunya. La seva serietat i el seu prestigi com a historiador han fet que la seva monografia servís de guia i de fonament per a tots els estudiosos posteriors. Miquel dels S. Oliver dedica unes quinze planes als esdeveniments i a llurs

9. BAUMGARTEN, *Geschichte*, 239-240.

10. BOFARULL, *Història*, 414-416.

11. AULÈSTIA, *Història*, ed. MOLINÉ I BRASÉS, 208.

12. GRANDMAISON, *L'Ambassade*, 5-6.

repercussions.¹³ El que hom no ha remarcat és que, en realitat, Oliver no afegeix res de nou, sobre aquest tema precís, al que ja havien dit abans d'ell, sobretot Bofarull —que és la base del seu treball— i G. de Grandmaison, del qual copia les quatre ratlles i l'error. Malgrat haver citat el llibre de Baumgarten a la bibliografia, queda clar, en canvi, que no l'ha pogut llegir —car l'obra alemanya hauria contradit les falles principals de Bofarull. Si descomptem un millor aprofitament dels documents municipals, ja utilitzats per Bofarull, l'única contribució personal de l'historiador mallorquí —que seguiran els erudits posteriors— són la claredat i la lògica aparent de les seves interpretacions. La majoria coincideixen amb les de Bofarull: els esdeveniments són qualificats encara de “misteriosos”, produïts

“bé en forma espontània, bé per misterioses suggestions d'ignorat origen i tendència”;

el detall n'és desconegut:

“els documents d'arxiu no en donen idea més clara”.

Oliver insisteix principalment sobre la importància de la intervenció de gent forana, “gitanos” o altres; sobre el desacord entre les autoritats locals i la classe burocràtica forastera; i, sobretot, n'extreu una conclusió —prevista— sobre l'esperit del temps:

“Heus ací, doncs, un episodi anàleg als que ocorrien a França al mateix temps [...]. Més, i quina diferència en les mides de govern i en l'estat d'esperit que suposen! Els nobles surten a calmar les passions; els frares són cridats a resoldre el conflicte valent-se del seu prestigi i ascendent sobre el poble; quan l'Ajuntament no sap per on prendre, invoca la intercessió de la patrona de la ciutat”.¹⁴

El nostre millor historiador general farà seves, anys més tard, aquestes conclusions d'Oliver.

Efectivament: quan Ferran Soldevila empenyé la tasca ingent de redactar una *Història de Catalunya* moderna, corresponent a l'esperit i als resultats de la investigació del nostre temps, hagué de refiar-se de les millors monografies publicades. I per als anomenats “rebomboris” del 1789 no podia fer altra cosa que escollir la d'Oliver i admetre el que aquest hi deia.

En la seva primera obra general, tant en la primera edició com en la recent reedició,¹⁵ Ferran Soldevila segueix de molt prop la versió i l'opinió de M. dels S. Oliver, que estima vàlides; subratlla, però, la importància dels fets del 1789:

“per primera vegada d'ençà del triomf borbònic [...] ens trobem, doncs, davant un conflicte greu”.

13. OLIVER, *Catalunya*, 20-35.

14. Íd., 32.

15. SOLDEVILA, *Hist. Catalunya*, 2.ª ed., III, 1233-1235.

Creu que conflictes d'aquesta mena no han tingut lloc anteriorment: “no hem trobat notícies”. Durant el motí de Squillace,

“l'actuació de l'Ajuntament i dels Gremis havia estat concorde i submisa”, “malgrat” que el marquès de la Mina havia començat per amenaçar brutalment la ciutat amb els canons de la ciutadella... (“perquè” semblaria més lògic que “malgrat”). Quant al 1789, representa “un triomf” per a les autoritats ciutadanes. Subratlla com Oliver la presència de gent forana, i, com ell, també afirma que els avalots

“similars als que es produïen a França”

denoten però

“un estat d'esperit enormement distanciat del que agitava el poble francès”.

Reprèn la mateixa afirmació en la seva *Historia de España* en una fórmula de medalla:

“Los famosos *rebomboris del pa*, similares externamente pero muy diferentes por el espíritu, a los que habían estallado en Francia”.¹⁶

Heus ací resumits per F. Soldevila els caràcters que diferenciaven els fenòmens de més ençà i més enllà del Pirineu. Copiem la referència, car per la seva precisió, i pel fet d'haver estat exposada pel mestre prestigiós, utilitzarem literalment aquesta exposició quan arribarà el moment de contradir-ho:

“Res, doncs, més allunyat de l'esperit revolucionari, jacobí, anticlerical, i antiaristocràtic de la França coetània, que l'esperit d'ordre, monàrquic i religiós fins al fanatisme, respectuós amb les jerarquies establertes, que dominava al Principat en esclatar la gran Revolució”.¹⁷

Naturalment, la mateixa tesi és compartida per altres historiadors del període, i partint dels mateixos precedents. Així, J. Mercader i Riba, en el llarg capítol resum del segle XVIII que serveix d'introducció a la seva tesi doctoral sobre l'ocupació napoleònica, resumeix en tres ratlles els “rebomboris” —bé que els qualifica de “serios incidentes”, “síntomas de una grave crisis en el engranaje de nuestra economía”. Resta convençut que les generacions anteriors a la del 1808

“se opusieron decididamente [...] a la inoculación de las ideas subversivas en el cuerpo del país”;

i, seguint en algun cas Frederic Camp, pinta un quadre idíl·lic de la situació social a Barcelona al final del segle: ordre, religiositat. Classes baixes

16. SOLDEVILA, *Hist. España*, VI, 108.

17. SOLDEVILA, *Hist. Catalunya*, 2.ª ed., III, 1235.

“contentos todos de su suerte y vivamente imbuidos de respeto a los principios que presidian la vida social de aquella época”. “Mundo de maravilla y de ensueño” ... “El regalismo de los Borbones y las medidas amortizadoras de sus ministros no llegaron a inquietar la placidez de esta religión popular”...¹⁸

Posteriorment, aquest autor ha canviat lleugerament d'opinió. Després de les seves obres primerenques ha afinat el seu treball, ha ampliat les seves investigacions, i, gràcies als documents publicats per l'historiador que esmentarem a continuació, pot dedicar una pàgina del seu llibre sobre els *Capitans Generals*¹⁹ —en realitat visió total del segle XVIII—, als incidents del 1789. No ha abandonat la seva concepció primitiva de la centúria: la certesa d'una “beatitud setcentista”, que un dia o altre havia d'esclatar; no afegeix res a la documentació esmentada; però escolleix molt assenyadament els detalls sobresortints, cosa que no havia fet el text històric que segueix.

Aquest text, que per primera vegada aporta quelcom de nou a les fonts tradicionals, és de J. Carrera i Pujal. Ja aquest historiador, en un treball sobre el conjunt de l'economia catalana dels segles XVI al XVIII, havia exhumat documentació desconeguda i ben aprofitable per a entendre la situació político-social del Principat. Per als incidents del 1789 no trobava, però, res de nou, i no mereixien pas més d'una dotzena de ratlles.²⁰

Insistirà sobre el tema sobretot en la seva obra posterior, *La Barcelona del segle XVIII*, perquè, entre temps, havia tingut el lleure de consultar la descripció del memorialista baró de Maldà. És una llàstima que Carrera i Pujal, a causa dels seus mètodes poc rigorosos, no hagi obtingut l'atenció que mereixeria, car, home incansable, reuní un material considerable que queda en part inaprofitable a causa de la seva presentació defectuosa. En el cas present, no s'acontentà de seguir les petjades dels seus predecessors —que potser fins i tot ignorà—, sinó que s'endinsà de nou escrupolosament en els lligalls de la documentació municipal, base de les obres anteriors, i tingué la sort, o la bona pensada, d'afegir-hi extractes del que diu el baró de Maldà. Com que no era un esperit de síntesi, no encertà a extreure'n les conseqüències que calia, però els fragments que publicà haurien pogut almenys obrir els ulls dels historiadors posteriors i modificar llur concepte tancat dels esdeveniments, del 1789 concretament i de l'època en general.²¹

Mercader i Riba, ho acabem de veure, n'aprofita detalls força significatius, però que no aconsegueixen de modificar la seva tesi general. Richard Herr, en un treball massa general, destaca en unes poques línies els incidents del 1789, fiant-se només de Miquel dels S. Oliver i de Baumgarten, el

18. MERCADER RIBA, *Barcelona*, 30, 31, 33, 45, 53 i altres.

19. MERCADER RIBA, *Capitans generals*, 108-110, i 41-42.

20. CARRERA I PUJAL, *Hist. polít. Catalunya*, II, 488-489; III, 465.

21. CARRERA I PUJAL, *Barcelona*, I, 84-88 (i 10, 26, 28, 48; II, 316). No sóc l'únic a recalcar les qualitats i els defectes de Carrera i Pujal: Pierre Vilar coincideix bastant amb aquesta apreciació (*Catalogne*).

darrer dels quals, potser únic dels qui el citen, demostra haver llegit; però ignora la contribució de Carrera i Pujal.²²

Trobem per fi una aportació original en el treball més important escrit fins ara sobre el segle XVIII català, i l'atenció del qual per força havia d'ésser cridada per esdeveniments com els del 1789. Pierre Vilar, el seu autor, els recorda breument, però amb un interès evident; els posa en paral·lel amb els del 1773; remarca que els preus màxims del blat no coincideixen amb els avalots, i, com a França, es registraren el juliol; i afegeix el text de dues noves fonts documentals desconegudes, molt breus. Una nota d'un doctor de Cervera, sense interès, i una descripció barcelonina posterior a l'esdeveniment, de la qual dóna la traducció. Cap dels dos textos no permet a Pierre Vilar d'obtenir una visió nova, i més aviat en treu la conseqüència de la poca importància dels fets:

“que l'on compare aux émeutes de Madrid, Saragosse, et presque toute l'Espagne en 1766, et cela semblera malgré tout peu de chose”.

Però l'historiador francès, amb l'esperit inquisitiu que tots li coneixem, no es deixa convèncer per poques raons, i remarca la necessitat de continuar investigant l'assumpte:

“On manque de détails, et une étude approfondie serait intéressante”.²³

Ignorat pels uns, minimitzat o tergiversat per d'altres, el motí barceloní del 1789 mereix efectivament, com demana Pierre Vilar, un estudi particular, que, de retruc, podria oferir una visió de l'època sencera ben diferent de la que ha estat tòpica fins ara. Ho intentarem a les pàgines que segueixen.

22. HERR, *The Eighteenth Century*, 239-240.

23. P. VILAR, *Catalogne*, II, 387-389 (correspon al vol. III de la traducció catalana, per EULÀLIA DURAN DE CAHNER).

II

TRES TESTIMONIS CONTEMPORANIS

Allò que revelen les fonts documentals més properes a la realitat quotidiana —els documents notarials, per exemple, o els processals, o els reculls de pasquins i poesies personals, o els arxius familiars—, m'ha donat del segle XVIII una visió que coincideix rarament amb la que ens han transmès els historiadors tradicionals —quan només seria en la seva profunda complexitat ben contrària a la simplicitat tòpica.

Aquesta disconformitat, ja he intentat d'expressar-la, almenys parcialment, en treballs precedents.¹

El meu propòsit, en el present estudi, és allhora limitat i ambiciós, puix que pretén de partir d'un particular ben concret per a atènyer el general més ampli. El punt de partida, el forniran els incidents del 1789, que tants d'historiadors silencien, com hem vist; d'altres minimitzen o tergiversen per manca de dades, i d'altres, en fi, intuïnt-ne la importància, en reclamen una millor investigació.

La primera tasca ha consistit, doncs, a retrobar allò que Miquel dels Sants Oliver trobava a manca, i que existeix: documents d'arxiu que ens donessin una visió més detallada dels fets.

Un coneixement prou detallat en serà obtingut bàsicament amb l'ajuda de tres fonts narratives —redactades totes tres per testimonis presencials, si no simultàniament amb els esdeveniments, almenys en un temps molt pròxim.

Examinaré en primer lloc, un a un, els testimoniatges: la personalitat de

1. MOREU-REY, *Els Immigrants francesos* (1954), cosmopolitisme i receptivitat (per ex., pàg. 50: "Ens és, doncs, difícil d'admetre la tesi dels qui han considerat la societat barcelonina fins a l'ocupació napoleònica com a verge de tot contacte directe amb les idees que convulsaren Europa, i conservant plàcidament els seus costums devots i patriarcal...". ÍD., *El Naixement del Metre* (1956), 54-63: el valor dels il·lustrats catalans, i llur receptivitat a les influències foranes. — ÍD., *Francesc Salvà i Campillo* (1957, inèdit): il·lustració, receptivitat, cosmopolitisme, grups socials, etc. Jaume Vicens i Vives tingué llargament l'obra entre les mans; em féu l'honor de citar-la en la seva *Cataluña del siglo XIX*, i, partint d'ella, modificà lleugerament el seu pensament sobre el segle XVIII en *Coyuntura*. — ÍD., *El Pensament Il·lustrat* (1965), publicat ara (1966) a la col·lecció "Antologia Catalana" (presentació del conjunt de la il·lustració catalana).

llurs autors (quan és coneguda), i el valor de cada text. En segon lloc seguirà la transcripció dels textos, quasi íntegrament, car —com hom veurà—, si coincideixen necessàriament en la trama, en el conjunt resulten complementaris, cadascun d'ells aportant detalls deixats de banda pels altres dos.

Una vegada establerts els fonaments del punt de partida, i examinada ràpidament la contribució d'unes quantes fonts secundàries, afegida a la dels documents oficials ja coneguts, un capítol següent classificarà la informació obtinguda, presentant-la en forma de quadre recapitulatiu que posarà en evidència —sense comptar les coincidències o divergències de les fonts narratives—, una descripció detallada amb la qual tindrem a la nostra disposició els primers arguments vàlids per a clarificar els conceptes dubtosos, fer esvaïr els problemes erronis i plantejar noves qüestions bàsiques.

A) ELS TRES TESTIMONIS

1. Primer testimoni: Josep Torrents

De les tres aportacions narratives que ens ocuparan, la primera és la més curta. També és l'única que no ha estat escrita en el moment mateix que tenien lloc els incidents. La redacció pot ésser posterior d'unes setmanes, en relació amb els fets descrits. En una ocasió —després de narrar les incidències dels primer dies—, l'autor exposa el que passà durant “moltes setmanes” després de la revolta; més avall parla de pèrdues econòmiques experimentades durant “un mes”, posteriorment també als esdeveniments principals. En canvi, el dietari es continua amb anotacions de dates properes: “4 d'abril”, “11 d'abril”, que potser representen el terme *ad quem* de la redacció de la part que ens ocupa. També és possible que l'autor hagués pres notes en un altre lloc, per recopiar-les després.

El testimoniatge es pot considerar globalment com a contemporani dels fets, escrit per un testimoni presencial d'alguns, si no de la majoria dels detalls que relata, però que els anota posteriorment als esdeveniments, amb una proximitat temporal —unes setmanes només—. Tot això li conserva en bona part la seva validesa, bé que expliqui també discrepàncies de detall, sobretot de caràcter cronològic, amb els altres narradors.

Quant a l'autor, que signa “Joseph Torrens”, és un desconegut per a nosaltres. Es tracta segurament d'un comerciant o d'un menestral² barceloní

2. Més aviat un menestral que un comerciant. A les llistes de comerciants barcelonins del final del segle XVIII i principi del XIX (Arxiu de la Junta de Comerç, actualment a l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya), no consta cap Torrents. No consta tampoc a les llistes de ciutadans honorats (J. F. CABESTANY I FORT, *Aportación a la Nòmina de los Ciudadanos Honorats*, “Documentos y Estudios”, vol. X, Barcelona 1962). Existeix, però, un Baptista Torrents, fabricant de teixits, el 1799 (VICENS VIVES, *Coyuntura*, 379); el baró de Maldà parla d'un “Torrents” fonedor de campanes, en 1759 i 1778. — Al *Cadastr*e de 1789 (Arxiu Hist. de la Ciutat) consten: Josep Torrents i

de l'època, molt respectuós de l'ordre i de la llei, amb una prudència que de vegades apareix exagerada. Ho demostren les seves anotacions: "No convé dir-ho tot" (el 1773), "no dic la meitat" (el 1789). Si la seva paraula reflecteix, doncs, la veritat, en gros, en els detalls probablement es deixarà endur pels seus sentiments apocats i burgesos.

El *text* forma part d'un manuscrit que pertanyia a l'historiador Francesc Carreras i Candi i que la seva família posà gentilment a la disposició del senyor A. Duran i Sanpere. Mentre aquest darrer el consultava, em deixà la possibilitat —que agraeixo com mereix— de poder-ne extreure els fragments que interessaven el tema estudiat aquí.

Les notes en forma de dietari de Josep Torrents porten el títol següent: *Llibreta que don Notícia de las Cosas més Notables que han Passat en Barcelona, comensan ha notar-se en lo any 1770 [...]*.³ Les notícies consignades no són pas gaire nombroses. Moltes d'elles poden ésser incloses en el grup dels esdeveniments sagnants: crims, desafiaments; o dels delictes: robatoris, desercions. I alguna presenta un interès purament ciutadà (urbanisme, etc.).

El document, si les meves informacions són exactes, no ha estat mai utilitzat fins ara.

2. El segon testimoni: Anònim

El *text* del segon testimoni és inèdit també, però pertany a un arxiu oficial públic. Es troba entre els documents de la diplomàcia francesa custodiats al Ministeri d'Afers Estrangers de París. És una relació dels esdeveniments que envia al ministre el representant del rei de França prop de la cort de Madrid durant el període de l'absència de l'ambaixador titular, el duc de Lavauguyon, diputat dels Estats Generals i fins i tot alguns dies ministre el 1789. Els assumptes corrents van quedar al càrrec de Pierre-François de Lemarchand, secretari de Lavauguyon, "intelligent i seriós".⁴ Així que la primera notícia dels esdeveniments de Barcelona fou coneguda a Madrid, Lemarchand cuità a avisar-ne, d'una manera per força lacònica, el Govern francès, aprofitant la partida de la primera valisa cap a Versalles. A l'ocasió següent, però, en carta del 12 de març, que es troba actualment

Aldover, mestre hortelà del Portal Nou, amb tenda; Josep Torrents, mestre carder, de 58 anys, amb casa i botiga, prohom del gremi; i Josep Torrents menor de dies, mestre moliner al molí Saporta de la parròquia de Sant Martí de Provençals; sense comptar d'altres amb el mateix cognom, però de nom diferent.

3. El manuscrit dona notícies fins al 1801. — Carreras Candi el cità ("Catalana-Revista", II, 262). En la tercera part del segle XVIII es posà de moda de redactar dietaris o llibres de memòries i coses assenyalades. Coneixem els exemples del comte de Creixell, ja publicat (vegeu la bibliografia i el capítol VI), el del baró de Maldà que comentarem més lluny, el de la casa Bellsolèll d'Arenys (capítol III), ara aquest de Josep Torrents, i tenim notícia d'altres.

4. GRANDMAISON, *Ambassade*, 4-5.

a l'arxiu esmentat,⁵ ja pot anunciar al seu superior, el sots-secretari d'afers estrangers, que ha pogut recollir informacions més detallades:

He tingut l'honor, diu, de transmetre-us, pel correu ordinari precedent, els primers rumors que havien corregut ací d'un motí esdevingut a Barcelona en ocasió de la carestia de les subsistències en aquella ciutat.

“Il paroît que le tumulte a été fort vif; qu'il s'est prolongé pendant quatre jours consécutifs, mais que la plus vile populace y a seule pris part, que peu d'individus y ont péri, et qu'enfin le calme s'est entièrement rétabli”.

I afegeix que envia, juntament amb la breu nota, una relació detallada.

La relació no és signada. En el manuscrit porta el títol següent: *Relation de ce qui s'est passé à Barcelone du 28 février au 4 mars 1789*.⁶

L'autor és, doncs, desconegut. Potser es tracta d'un informador anònim de Lemarchand situat a Madrid. Aleshores tindriem una narració de segona mà, treta de les informacions oficials pervingudes a les autoritats madrilenyes pels conductes jeràrquics. (O sigui, enviades de Barcelona pels serveis del capità general, el comte del Asalto). Alguns aspectes de la narració farien inclinar vers aquesta possibilitat: unes consideracions elogioses de l'actitud del capità general encarat amb el motí;⁷ el to tècnicament militar d'algun altre passatge, i la part important atribuïda als moviments de la tropa: detall característic que no es retroba en els altres dos textos.

El detall es presenta, però, tan circumstanciats, que no sembla possible que el considerem obtingut de segona mà. Caldria aleshores admetre la possibilitat que l'informador de Lemarchand tingués un accés tan directe i fàcil als papers espanyols que els pogués copiar literalment: cosa possible, bé que no probable.

Personalment m'inclinaria per la solució més lògica. Que, com passava sempre,⁸ i encara ara, l'encarregat de negocis francès a Madrid es trobés informat directament pels seus serveis de Barcelona. En aquest cas es presenten les dues hipòtesis, o d'una relació normal (“rapport”) del cònsol general, o bé d'un informador personal de l'ambaixada. Si hem d'admetre la solució més freqüent, es tractaria, doncs, de la informació habitual, enviada pel cònsol.

Aquest era precisament una persona que coneixia molt bé el país, puix que s'hi havia fincat.

Joan Baptista Aubert fou el darrer cònsol de França de l'antic règim, el mandat del qual ha estat potser el més llarg de la història d'aquest càrrec (1774-1793), i hagué de partir, d'una manera movimentada, després de la

5. Afers Estrangers, París; Secció Correspondència diplomàtica, *Espagne*, tom 626, fol. 209v.

6. *Id.*, fols. 188-191.

7. “El general mereix els majors elogis, per la prudència i la saviesa”, etc. La reacció del Govern de Madrid serà completament oposada, ja que destituirà el comte del Asalto.

8. Per als esdeveniments del 1773, dono més lluny un exemple.

mort de Lluís XVI i la ruptura de les hostilitats entre els dos Estats.⁹ Havia esposat una pubilla de bona família catalana, Maria Gertrudis de Serrat i de Trilles, i d'aquesta manera esdevingut propietari de terres al Vendrell, Calafell i Torredembarra (algunes de les quals aniran a parar a l'avi d'Àngel Guimerà). Retrobem tot sovint el seu nom en els papers notariais barcelonius per qüestions d'heretaments, contractes, censos, etc.¹⁰ Habitava a Barcelona una casa ben situada al carrer Ample, "al costat de la casa nova de la Mercè".

Tot el que sabem d'aquest personatge és que tenia la ploma fàcil, ja que hem servat notícia d'una pila de cartes seves, conservades o no. I tot això ens porta a admetre com a bona la hipòtesi que ell és també l'autor anònim de la "relació" que ens ocupa ara.

Valor del testimoniatge. La narració dels esdeveniments ha estat escrita evidentment *in situ*, per algú que coneixia bé Barcelona i els seus problemes. Ha estat redactada, si no en el moment mateix dels fets, almenys molt poc de temps després. Uns detalls confirmen que ho fou, o bé en part el 2 de març i el 3, o bé totalment el 4. Precisa, en efecte, cap al final: "avui, dimecres 4 de març...". I això demostra també, si era necessari, que Lemarchand s'accontentà de recopiar literalment el "rapport", i no el modificà —com fan actualment alguns caps de missió diplomàtica.

La qualitat del seu testimoniatge és d'ésser bastant objectiu, amb una tendència normal antipopular que no pot pas modificar les parts essencials de la narració.

Els seus informadors devien ésser de la proximitat del capità general. Ja veurem la importància que prenen en aquest text els moviments de la tropa. (El mateix Aubert vivia al barri, carrer Ample, i pogué assistir en algunes de les escenes principals —les que tingueren per decoració el Pla de Palau— o enviar-hi algun funcionari del Consolat.)

Per les raons que precedeixen, el testimoni, bé que potser massa pròxim a l'estat d'esperit de les esferes oficials (hi ha moments que hom gairebé hi retroba l'eco d'un comunicat militar) —quan això pot ésser un defecte—, és el més precís de tots tres, i el que, per necessitats professionals, ens ofereix detalls importants més nombrosos i especialment escollits per algú ben habituat a la feina de l'observació i a la classificació i redacció de les coses observades.

9. MOREU-REY, *Consuls de France à Barcelone*, "Messages de la Chapelle Française", VIII, núm. 78, Barcelona VI-1950, 3-4 (art. reprès i posat al dia en els mateixos "Messages de la C. F.", XIV, núm. 136, maig 1956).

10. Per exemple: Arxiu de Protocols de Barcelona, notaris Ubach (1793 i posteriorment, per documents referents als fills del cònsol: 1801-1822), Pàmies (1787), A. Font (1777), Matheu (1788, 1789), Olzina (1791), Mas (Índex), etc. — Alguns historiadors han citat, de passada, algun detall de la vida o han publicat extractes de cartes d'aquest personatge, per exemple: OLIVER, *Catalunya*, 66 (sense citar el nom, i segons notícia del "Moniteur"); 132 (citant el següent): PIERRE VIDAL, *Histoire de la Révolution Française dans le département des Pyrénées Orientales*, II, 100, 101, que també l'esmenta en el tom I, 111 n., i II, 98. — També VILAR, *Catalogne*, II, 108, 113.

El document no ha estat aprofitat fins ara. L'únic que el va conèixer, Geoffroy de Grandmaison, el mirà molt per sobre, n'extragué quatre ratlles per al seu llibre¹¹ i equivocà la data del motí en confondre'l amb la data de la carta de Lemarchand acompanyant la "relació" (4 de març).

3. El tercer testimoni: El Baró de Maldà

El tercer dels textos aportats com a testimoniatge dels esdeveniments, el més llarg, si no el més detallat, dels tres, i el de més fàcil accés, és l'obra de Rafael d'Amat, de Cortada i de Sentjust, baró de Maldà. Personatge curiós, nebot del virrei Amat, emparentat per casament amb els Castellvell, pertanyent, doncs, a la noblesa catalana de segona, propietari de bones terres i cases, i que ha passat únicament a la posteritat per haver tingut la bona pensada (potser per simple esperit d'imitació) d'iniciar —i de menar a bon terme tota la seva vida— un dietari.

La seva obra presenta un interès literari molt incert i variable —bé que hom hagi pretès el contrari—; però sí, en canvi, un enorme valor històric; i per això mateix ha estat objecte ja de nombrosos estudis o ha estat aprofitada per diverses publicacions.¹² El títol és: *Calaix de Sastre en que se explicarà tot quant va succehint en Barcelona, y vehinat, desde mitg any de 1769 [...]*. L'obra abraça des de l'any citat en el títol fins al 1816. Una

11. GRANDMAISON, *Ambassade*, 6.

12. EMMANUEL DE ROS I DE CÀRGER, *Festas Celebradas à Barcelona en los anys 1806 i 1807 per la beatificació del Venerable Doctor Josep Oriol, Prevere y beneficiat de N. S. dels Reys [...]* (Barcelona 1908); ARTUR MASRIERA, *Próceres catalanes de vieja estirpe: Un excursionista inédito*, "La Vanguardia", 31-X, i 14 i 15-XI-1915; *Excursions i Viatges d'En Rafel d'Amat Cortada i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIII^a*, "Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya", 1919 (publ. per JAUME MASSÓ I TORRENTS); FEDERICO CAMP, *Manuscrito inédito de un patriota español: El barón de Maldà*, "Gaceta de Cataluña", 11 maig 1919; XAVIER GRIERA, *Un viatge a Vich en 1808: Memòries del Baró de Maldà* (Vic 1925); FRANCESC CURET, *Teatres particulars a Barcelona en el segle XVIII^a* (Barcelona 1935); AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Itinerarios por la Ciudad: De la Plaza de Cataluña a la Rambla [...]*, article radiat el 28-IV-1944, i publicat en "Barcelona: Divulgación Històrica", I (Barcelona 1945), 27, 28, 31; MANUEL ROCAMORA, *Un siglo de modas barcelonesas (1750-1850)* (Barcelona 1944); AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Costumbres tradicionales de la Ciudad: A propósito de los "pesebres" de Navidad*, article radiat el 30-XII-1944, i publicat en "Barcelona: Divulgación Històrica", II (Barcelona 1946), 279-282; J. CARRERA I PUJAL, *Ensayos de Ingenios marítimos en Barcelona*, radiat el 29-VI-1946, i publicat en "Barcelona: Divulgación Històrica", V (Barcelona 1948), 159-160; AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *El Veraneo de un Cronista: Viaje de Rafael de Amat en 1794*, radiat el 9-IX-1945, publicat en "Barcelona: Divulgación Històrica", VI (Barcelona 1948), 126-131; JOSEP MARIA CUYÀS I TOLOSA, *Badalona en las postrimerias del siglo XVIII y en los albores del siglo XIX: Estancias de don Rafael de Amat y de Cortada en Can Peisau*, "Colección Històrica Badalonesa" (Badalona 1948); ESTEVE CARBONELL, *Esplugues de Llobregat - Monografía Històrica* (Barcelona 1949), 139-141, 277-278, 282, 284, 297-298, etc.; F. P. VERRIÉ, *Un Barcelonés del siglo XVIII: Manuel de Amat, Virrey del Perú*, radiat el 9-IV-1949, publicat en "Barcelona: Divulgación Històrica", VIII (Barcelona 1951), 30-42; ENRIC MOREU-[REV], *Mr. Sartine en Barcelona a fines del siglo XVIII*, radiat el 5-III-1949, publicat en "Barcelona: Di-

primera part (1769-1787 aproximadament) es limita a anotacions breus, molt concises i escampades. A mesura que passen els anys, l'autor s'engresca a allargar les descripcions, i, a partir del 1788, cada any ja ocupa un volum sencer, i, posteriorment, més encara.

L'original es troba en poder dels descendents de l'autor, els marquesos de Castellvell. He utilitzat per al present treball, com han fet la majoria dels qui m'han precedit en la utilització de la vasta obra¹³ del baró de Maldà, una còpia moderna manuscrita, més assequible, dipositada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i generalment fidedigna. (Amb algunes omissions, però, que no afecten majorment el tema que anem a tractar.)¹⁴

Valor del testimoniatge. Com els precedents, aquest testimoniatge tampoc no pot ésser fredament objectiu. Rafael d'Amat no solament és noble, sinó convençudament dels més rancis del cos. Ho demostra —a part l'evidència mateixa de tota la seva obra— l'epítet que li dedicava el 1802 (tretze anys després de l'any que ens ocupa), Antoni de Capmany: el baró, deia, és “home de tres segles” (és a dir, de tres segles enrera en relació amb la seva època), ens ho confessa el mateix retratat, que creu que l'acusació fa referència només a la seva manera de vestir i a la seva perruca; nosaltres sabem que les seves idees també porten perruca.

És carrincló, ignorant —encara que digui haver “estudiat” amb els Jesuïtes al col·legi de Cordelles: no n'ha tret gaire rendiment—. No és simplement piadós o devot; és un maniàtic de la devoció— un “bigot”, dirien els francesos. La seva mediocritat no li permetrà d'aspirar mai a representar cap paper polític, i, en canvi, el posarà més “a l'abast” de la remor i la sang populars, que comprendrà perfectament bé que de vegades les menysprei. Això presenta un punt positiu per al nostre inventari.

Les seves afeccions íntimes se silueten tan clarament darrera les seves

vulgació Històrica”, VIII (Barcelona 1951), 182-183; RAFAEL AMAT I DE CORTADA, *El Col·legi de la Bona Vida: Primera sèrie de “Calaix de Sastre”*, presentat per ALEXANDRE GALÍ (Barcelona 1954); ALEXANDRE GALÍ, *Rafel d'Amat i de Cortada*, citada a la bibliografia general; FRANCESC CURET, *Visions Barcelonines: 1760-1860*, 10 volums (Barcelona 1952-1958); ENRIC MOREU-REY, *La Revolució Francesa a Barcelona*, en *Sartine*, citat a la bibliografia general; J. CARRERA I PUJAL, *La Barcelona del segle XVIIIè*, citada a la bibliografia general; LLOGARI PICANYOL, *Estudios históricos sobre Moyá* (Barcelona 1963); PEDRO VOLTES BOU, *La Junta de Comisionados de Barcelona y su circunstancia social e ideológica*, “Estudios del II Congreso Internacional de la Guerra de la Independencia y su época”, I (Zaragoza 1964), 309-345; i d'altres.

13. Forma actualment cinquanta-dos volums en 4.º El primer volum (anys 1769 a 1785) és manuscrit original, els altres cinquanta-un són una còpia manuscrita moderna de la resta de l'obra. Arriba al 1816, i no pas al 1813 com ha dit per error A. Galí.—Durant bastants anys hom ha treballat en la confecció d'un Index d'aquest magne dietari, i n'existeixen les fitxes, recopiades per ordre alfabètic i per anys. Molt útil certament per a una primera investigació, no es pot pas considerar aquest Index com un instrument sempre complet ni fidel.—Personalment no l'he hagut d'utilitzar per al present treball, car el *Calaix de Sastre* passà per les meves mans abans que fos iniciada la feina.

14. Les dates més pròximes d'omissions són les següents: manquen les notes corresponents als períodes 8, 18, 19, 21, 23, 25 i 30 de setembre i 1, 14 i 16 d'octubre de 1789, i les pàgines 193 a 206 de l'any 1790.

frases que no ens cal esforçar-nos a endevinar-les. Acarona els noiets de tretze o catorze anys, i els troba "careta de minyoneta".¹⁵ Aquesta debilitat (no exclusiva, car la seva dona ha tingut sis fills, i també l'entendreixen les noies sanitoses), no desentona pas, ni amb el seu amor per la música de cambra i pel toc del pianoforte i la viola, ni amb la seva situació familiar, a partir del 1788, de vidu relativament jove (tenia aleshores quaranta-dos anys), ni —i això afecta més el nostre interès— amb la seva amistat franca i senzilla amb una colla de beneficiats i de canonges que li faran d'informadors diaris durant tota la seva vida de memorialista.

Quan redacta la part del text que anem a transcriure s'aproxima, doncs, als quaranta-tres anys. El seu apassionament partidista encara no ha estat esperonat fins a l'exaltament per l'edat senil i els esdeveniments (Revolució francesa, Emigrants, Guerra del Pirineu, Guerra napoleònica). Tenint en compte tot el que precedeix, el seu testimoniatge pot considerar-se generalment com a fidedigne quan narra fets i no els interpreta. Lleugerament exagerat, això sí, quan dóna la seva opinió. La seva ingenuïtat, però, compensa la seva subjectivitat. Caldrà tenir en compte tot això quan vindrà el moment de calibrar el valor de la seva contribució, i quedaran explicades algunes visions lleugerament magnificades, qualche excés de paraula pietós i unes reaccions massa instantàniament antipopulars.

Com els dos precedents, el text del baró de Maldà es pot considerar com escrit per un testimoni presencial, i contemporàniament amb els fets, però amb les mateixes reserves també expressades per als precedents. És segur que el baró de Maldà viu a Barcelona els dies que els esdeveniments tenen lloc (quan no hi és, ens ho fa saber degudament: per exemple quan, algunes setmanes després, parteix cap a Esplugues, el dia del sentenciament dels condemnats pels mateixos fets). Ara: si ha pogut veure alguns dels incidents o de les repercussions, no és possible que hagi estat present a tots ells. Té, però, repeteixo, uns informadors excel·lents, com ho demostra la lectura de tots els volums del seu *Calaix de Sastre*; alguns d'aquests amics i confidents són, recordem-ho, eclesiàstics. I aquest detall encara confereix més preu a algunes de les seves afirmacions.

El text és escrit de forma simultània amb el desenvolupament dels esdeveniments: també ho demostra la simple lectura. En algun cas —per exemple, el 2 de març—, hom comprova com el memorialista ha pres la ploma per donar les darreres notícies dels fets del matí —al migdia, probablement—. I exposa la seva creença, que deu ésser la general, que el motí ha acabat —perquè ja no té raó d'ésser: el preu del pa havent estat rebaixat. I, hores més tard, el reviscolament de la revolta popular l'obliga a anotar-ho, a la tarda o al vespre.

15. RAFAEL D'AMAT, *Calaix de Sastre*, 1799; i *passim*; cf. també A. GALÍ, *Rafel d'Amat*, 122-126.

Aquest text no ha estat mai utilitzat de manera completa. Jaume Carrera i Pujal, en canvi, n'ha copiat passatges per a redactar el capítol corresponent als fets.¹⁶

B) ELS TEXTOS

Presentació

Els autors de dues de les narracions escollides, Josep Torrents i Rafel d'Amat, escriuen en català. Ambdós textos han estat transcrits literalment, amb les poques adaptacions següents: modernització de l'accentuació; modernització de l'ortografia; simplificació lògica de la puntuació —veritablement barroca en tots dos originals. Ambdós autors, en efecte, i sobretot el baró de Maldà, tenen un estil difícil, anàrquic i sovint contrari a la lògica sintàctica: això explica, no solament que la presentació dels textos hagi estat difícil, sinó que la puntuació errònia, o la manca de puntuació, produeixin, en dos o tres casos, resultats problemàtics.

La tercera de les relacions, en un bon francès del segle XVIII, no ofería en conjunt dificultats majors d'interpretació. Ha estat traduït al més literalment possible, però adoptant en casos dubtosos la solució més entenedora.

Els relats són presentats segons la mateixa disposició dels originals, llevat d'un cas on ha estat invertit l'ordre d'uns paràgrafs per tal de restablir la seqüència cronològica del text 2. Aquesta inversió ha estat indicada en nota.

Els documents són transcrits així mateix íntegrament en tot allò que afecta el tema estudiat. Quan, en dos casos, han estat omeses unes fraccions curtes d'un text, la supressió ha estat assenyalada amb el signe normal: [...].

Els textos són acompanyats d'unes notes, poc nombroses, per a permetre de resoldre els dubtes immediats de vocabulari (alguns mots de sentit arcaic o dubtós), o per a fornir detalls que complementen les indicacions dels originals i en permeten una millor intel·ligència.

1. *La narració de Josep Torrents*

[28 de febrer]

Lo dia 28 de febrer de l'any 1789, en Barcelona, per la misèria de blat, posaren cartells dels preus que podien donar lo pa los obligats¹ i forners. I, advertint lo poble que lo pa era a un preu excessiu —sens considerar que lo blat era molt car, pues lo poc que hi havia anava a vuit lliures—, com dic: sense fer-se càrrec d'això, se amotinaren una gran turba, a les set hores del vespre, i pegaren foc al Pastim de la ciutat; cremaren totes les barraques que s'hi venia pa,

16. CARRERA PUJAL, *Barcelona*, I, 82-89.

per tot Barcelona; i s'emportaren tot lo pa que hi trobaren. La llàstima fou al Pastim; que, no contents de haver-ho cremat, robaren tot lo pa que hi havia. Les pasteres eren plenes de pasta i tot se n'ho portaren, i també los diners que hi havia.

Nit funesta per aquesta ciutat. Luego, tots los amotinats anaren a casa dels dos obligats¹ del pa. A la un, que era lo sabater del Sol,² no li feren dany aquella nit per causa que aleshores combregaven³ a una senyora que estava a la casa; però a l'altre —que era lo moler Torres—, li tiraren la porta a terra, i li cremaren calaixeres i lo bo i millor, en una paraula. Si no per no cremar les cases dels veïns, li cremaven la casa. Hi anà un caputxí amb un Sant Cristo,⁴ i los començà a predicar: no en feren cas. Se despullà i se donà una rigorosa disciplina, i no logrà res. Tots amb un gran crit que no pararien fins que haurien cremat el mateix Torres. Ventura que se escapà per lo terrat.

[1.º de març]

No contents d'això, lo dia primer de març anaren los amotinats al Pla de Palàcio, cridant que isqués lo General.⁵ I acudí lo senyor Bisbe, i molta noblesa de Barcelona. Eixiren als balcons de Palàcio, i se'ls digué als amotinats què volien, i respongueren a una sola veu que volien lo pa al preu de l'any passat. Se'l concedí per escrit, firmant-s'hi lo General, lo senyor Bisbe, i lo Governador, i dient-los que se retirassen. Però ells, no contents d'això, volgueren que traressen de la presó a sis que havien portat d'ells mateixos lo vespre antes. En efecte baixà un jutge de Palàcio, i ab tota la turba anà a la presó, i manà traure los sis companys.

Qui havia de pensar que, amb tot això, no quedassen satisfets? Luego anà una partida a la catedral, al temps que deien l'Ofici o acabaven lo sermó; i, amb grans crits, volien tocar a Sometent. No ho pogueren lograr, i se'n tornaren, cridant i alterant o trastornant la ciutat. En això manà lo General a tota la tropa, que ja estava sobre les armes, que vingués. I, en efecte, se formà al Pla

1. Els arrendadors o assentistes de la fabricació i venda del pa.

2. El sabater del Sol i el moler Torres també son esmentats pel baró de Maldà, en passatges del *Calaix de Sastre* diferents del que citarem més avall. Per exemple, el dia 2-I-1789; "Se han pujat los preus dels pans. Lo blanc a 15 diners la lliura, un diner més de l'any passat; lo mitjà a 6 sous, i lo moreno a quatre sous i sis. Havent-lo oït dir en cap de Torres moler, lo sabater del Sol; i no sé si algun altre; en lo asiento del pa mitjà i moreno a la pobra gent". — El *Cadastr*e de 1789 (Arxiu Hist. de la Ciutat) no inclou cap individu anomenat del Sol a les nòmines dels sabaters o dels sabaters de vell. Hi ha en canvi un Silvestre del Sol, mestre mitger amb obrador i botiga. Quant a l'altre assentista, potser es tractava d'un Ramon Torres, moler, que era difunt en 1804 (Arxiu Notarial, not. Ignasi Plana). Probablement de la mateixa família, Francesc Ramon Torres i Pere Torres, molers, posseïen pedreres a Montjuïc, el 1815 (Arx. Hist., Processals, núm. 93, llig. 20 actual).

3. Portaven la comunió a un malalt o a un moribund.

4. El Convent de Caputxins donava a la Rambla, i la casa del Torres era al carrer de l'Hospital (ho precisen el baró de Maldà, en el text 3 que transcriurem més lluny, i altres fonts).

5. El comte del Asalto, Francisco González de Bassecourt, nascut a Pamplona (i no a Itàlia, com creu J. Mercader); capità general de Catalunya des del 1778; amb anti-guitat de tinent-general des de 1776. El títol nobiliari li havia estat concedit el 1763. Havia viscut anteriorment a Barcelona, on havia pres l'hàbit de cavaller de Santiago, el 1747.

de Palàcio la tropa. Se mantenia quieta, sens dir res a ningú. Però començaren los minyons a tirar pedres a la tropa, que mataren a un soldat a cavall i a un sargento. Aleshores se girà la cavalleria contra dels paisans, amb sabre nu, que en feriren molts, i penso que alguns ne moriren.

Se n'anaren a la catedral: trobaren les portes tancades, les tiraren a terra, i també la del campanar. I se posaren a tocar a sometent. Aquí fou precis que los regidors, la noblesa i los menestrals se ajuntassen en quadrilla, i anaren rondant los carrers de dia i de nit per fer retirar a tothom, cada u a sa casa. Fou lo més acertat, perquè més temeren als paisans que a la tropa.

[Altres dies]

Lo anar los paisans, és a dir, la noblesa i menestrals, de ronda, durà moltes setmanes. Lo explicar les coses que passaren en dit temps fora moltíssim llarg. Sols dic que les campanes en tot Barcelona no tocaren per espai de nou dies, que a totes los tragueren los batalls. En fi, determinaren de formar una Junta de Caritat, la que se encarregà de proveir de pa a la ciutat, i de pagar tots los danys que se causaren, que eren considerables, perquè los amotinats se feren donar lo pa a un preu molt menor de lo que donava lo escandall, que es féu sobre lo preu que anava lo blat; que fou tanta la pèrdua, que al mes se perderen 60 mil lliures. Dic tot lo sobredalt dit, i respecte de lo que passà, no dic la meitat: ho pot considerar lo qui sàpiga lo que és un tumulto. Déu nos en guarde. Amén.

2. Relació de l'informador de la diplomàcia francesa

[28 de febrer]

El poble ja havia manifestat, amb anterioritat al 28 del mes passat, el seu descontentament per l'encariment del pa, el preu del qual havia augmentat successivament al gener i al febrer.⁶ Semblava témer encara un nou augment, que tingué lloc efectivament, ja que fou publicat per via d'anuncis un avis segons el qual el pa es pagaria l'endemà més car, o, cosa equivalent, que el pes en seria minvat.

El mateix dia, a les vuit del vespre, el poble s'escampà pels carrers, portant atxes, armes i bastons, i començà a cremar totes les barraques on venien pa, així com el forn principal de la ciutat.⁷ A la primera notícia del brogit, la guarnició prengué les armes. El General⁸ acudí amb un destacament dels Dragons de Pavia, i un batalló de les Guàrdies Espanyoles.⁹ Arribà al forn a temps per a prevenir el major dany, però no pogué impedir el pillatge de tot el pa, i d'allò que quedava de pasta encara sense coure.

El populatxo es dispersà, i, havent-se reunit novament, es traslladà cap a la Casa de la Vila, demanant amb la més gran insolència que hom reduís el preu

6. El *Calaix de Sastre* i altres fonts ens donen la notícia d'aquests augments; cf. nota 2; pàg. 26; i pàgs. 51-52.

7. El "Pastim".

8. El capità general (vegeu nota 5).

9. Pavia és un regiment de cavalleria. Les Guàrdies Espanyoles un d'infanteria, que comandava el comte del Asalto.

del pa; i amenaçant de cremar tot l'edifici. El regidor en Joaquim de Navia¹⁰ sortí dues vegades amb un diputat del Cos de la ciutat, i intentà de calmar els amotinats, però no ho aconseguí. Quan es retirava per segona vegada, rebé un cop de pedra al cap que li féu perdre momentàniament el coneixement, sense que la cosa assolís, feliçment, altres conseqüències. El populatxo prengué aleshores la decisió d'anar a cremar la casa de l'assentista del proveïment del pa, però, pel camí, ensopegà amb un esquadró del Regiment de Pavia i mig batalló de les Guàrdies Espanyoles que els perseguïen. Després d'haver atacat la tropa a pedrades i d'haver ferit alguns soldats així com en Josep Durand, comandant del batalló,¹¹ els amotinats es retiraren a llurs cases.

[1.ª de març]

L'endemà, primer del mes corrent, que s'escaigué malauradament en diumenge, es concentraren novament, i es dirigiren cap a la Plaça del Palau, tornant a demanar que el preu del pa fos rebaixat. Com que l'edifici era guardat per dos batallons de Guàrdies Espanyoles, pel Regiment de Dragons de Pavia, així com el de Dragons de Sagunt,¹² que havia arribat a tota brida de Mataró, no pogueren efectuar el disseny que havien premeditat —com s'ha sabut després—, de cremar i saquejar l'edifici, tot i que el preu del pa havia estat reduït més del que podien esperar.

Es posaren en marxa per anar a cremar la casa de l'assentista,¹³ cosa que no havien pogut realitzar la nit precedent. Però els caputxins¹⁴ i algunes persones de consideració els contingueren amb precís, i llençant-los diners, ço que donà temps a una companyia de Dragons i a un batalló de les Guàrdies Espanyoles d'arribar. Un caputxí dels més respectats es presentà davant aquesta turba desenfrenada, portant una creu a la mà, i suspengué la matança que estava a punt mateix de produir-se, assegurant al comandant que el poble anava a retirar-se. Com així es dispersà efectivament. La tropa es retirà també, per la seva banda.¹⁵

Hom creia que tot quedaria apaivagat per la rebaixa del pa. Però a les dues de la tarda, el tumult es reproduí, i el populatxo avançà un altre cop cap al Palau. Com que aquest es trobava ben guardat, no pogueren emprendre res, i s'acontentaren de demanar que fossin rebaixats els preus de l'oli, del vi, de la carn, i de tot el que es presentava a llur imaginació exaltada. Les negatives del General redoblaren llurs pretensions i llur insolència. La noblesa, els cossos de la burgesia, i els alcaldes¹⁶ no pogueren contenir els amotinats. Aquests comen-

10. Joaquim de Navia-Ossorio, capità agregat, nomenat regidor perpetu el 1784, renuncia el 1793 (segons *Registro de Despachos [...] de los años de 1784 al 1791*, fol 5, i *Indice del Registro de Despachos [...] de los años de 1791 al 1795*, fol. 116, citats per ARMANDO DE FLUVIÀ Y ESCORSA, *Indice de los Cargos y Empleos del Antiguo Ayuntamiento de Barcelona*, "Documentos y Estudios", XIII, 185 ss.).

11. Josep Durand, malgrat el seu nom, no era francès. Ni tenia tampoc relació amb la família catalana Duran.

12. Un altre regiment de cavalleria, de guarnició a Mataró.

13. Al carrer de l'Hospital. Vegeu el text precedent i el següent.

14. Vegeu la nota 4.

15. Aquest passatge, des de "Un caputxí" fins a "banda" és l'únic que aprofità Geoffroy de Grandmaison —i, gràcies a ell, Miquel dels Sants Oliver.

16. Alcalde en el sentit militar de l'època.

çaren a atacar els Dragons a pedrades. Els soldats reberen l'ordre de fer desallotjar la plaça.¹⁷ Al moment que es posaven en moviment, hom els llençà pedres. Els cavalls, ja excitats pel soroll, feriren algunes persones, i els soldats, impacients de veure's maltractats, aconseguiren de fer buidar la plaça en sis minuts, distribuïnt a dreta i esquerra bastonades i qualque cop de sabre.

Com que els esperits s'escalfaren cada vegada més, la noblesa, els cossos dels burgesos i els caps de les fàbriques,¹⁸ que s'havien concentrat al Palau, demanaren al General l'autorització d'anar a calmar el poble, fent-se responsables de tot envers el rei.

[...] ¹⁹

Hem oblidat de dir que el diumenge,²⁰ al vespre, després que la cavalleria hagué netejat la Plaça del Palau, una part dels amotinats se n'anà a la catedral, on, després d'haver cremat i trencat una porta, s'apoderà de les campanes i tocà a sometent. Algunes persones eclesiàstiques, de la noblesa i dels habitants principals aconseguiren —amb força de diners i de pregàries— d'arrencar-los de l'església. I a partir d'aquest instant, hom féu treure pertot els batalls de les campanes, de manera que sembla com si la ciutat sofreixi l'interdicte.

[...]

Sortiren ²¹ efectivament del Palau, i començaren a establir rondes compostes de dos individus de la noblesa, d'un alcalde, i d'alguns membres principals de la burgesia. Però hom adoptà la precaució de fer quedar les tropes sota les armes, i deixar l'artilleria apuntant al poble. Aquestes patrulles feren presoners alguns amotinats,

[2, 3 i 4 de març]

i es continuaren amb la mateixa cura durant el dia i la nit del dilluns,²² així com del dimarts. Les mides preses segueixen essent les mateixes, i hom espera que, al cap de pocs dies, la tranquil·litat haurà estat plenament restablerta, i la seva durada assegurada mitjançant el càstig dels principals autors i actors del tumult. No es pot expressar els treballs que han pres els ciutadans honrats per a acabar de descobrir-los i de detenir-los. El General mereix els majors elogis per la prudència i la saviesa que han estat la seva regla de conducta en aquestes circumstàncies, havent evitat l'efusió de sang innocent, que no podia mancar d'ésser vessada en un moment que no era possible de distingir els simples curiosos dels malintencionats [...].

Avui, dimecres, 4 de març, tot continua tranquil; i per a demostrar tota la confiança que hom té en les providències preses per la noblesa i els bons ciutadans per a pacificar el populatxo, ha estat allunyat el regiment de Dragons de Sagunt,²³ que romandrà però a l'abast de la ciutat. El bisbe ha donat 26 mil ducats de les seves rendes, i el comerç 62 mil, per a enviar a comprar blat [...]. La noblesa ha ofert igualment una quantitat considerable per al mateix objecte.

17. Plaça de Palau.

18. O sia els gremis i els directius de la Junta de Comerç, probablement.

19. Aquí és intervertit l'ordre d'un passatge per tal de conservar l'ordre cronològic.

20. El mateix primer de març.

21. Gremis, noblesa, etc.

22. 2 de març.

23. Potser anava a reprimir els avalots de Mataró.

3. La narració del Baró de Maldà

[28 de febrer]

En la nit del 28 de febrer —havent donat nova ordre lo govern sobre augmentar-se los preus del pa, de resultes de l'escandall del blanc, mitjà i moreno,²⁴ per no haver trobat pa a les taules la pobra gent, volent-se pujar, al mateix temps de ser car, no podent-ne menjar per lo tant dolent, especialment lo moreno, se alborotà de mala manera lo poble baix, passant a cremar a totes les barraques del pa i lo Pastim, havent començat lo alborot a dos quarts de 8, i posat foc en la primera barraca de la Boqueria a tres quarts de vuit, i enseguida a totes les demés²⁵ i lo Pastim —no havent-se'n cremat que la meitat, i quedà iHeso de les flames lo de la part de la Esplanada,²⁶ a ont hi havia algun sac de blat i farina.

Lo senyor conde de Asalto tingué de fugir de Palàcio, i escapat, no sé si a la Ciutadela, per la quimera que li portaven, per voler-lo matar; havent fet arrengrar a la cavalleria per seguritat de sa persona. Mil tropelies se cometeren en aquella nit, anant los amotinats cap a casa en Torres²⁷ per matar-lo, o fer-ne de ell un mal joc, ab la intenció de cremar-li la casa i tots sos trastos; havent tingut ell que fugir, no sé si per les teulades a algun paratge amagat.

[1.º de març]

En lo següent dia, primer de març, prengué major increment l'alborot per causa de l'aument del preu del pa; anant lo baix poble contra el capità general, contra d'en Torres, moler, havent-li passat a cremar molts de sos trastos, i llançats altres baix al carrer de l'Hospital, a ont hi té la casa; romput los vidres dels balcons de casa del senyor governador,²⁸ perquè los tenia a un pres, volent los amotinadors que lo soltés; comesos, rabiant de quimera, alguns excessos, i dones, de tal tamauy, los ajudaven a alborotar, instigats de elles, desmandant-se tots estos amb los gefes, principalment anant contra dels principals d'aquesta ciutat.

I ha vingut a poc que la tropa de cavalleria, arrengrada en la Plaça de Palàcio, no passés a executar lo que se temia, a continuar lo motí entre tant vulgo i tropa com hi havia en la Plaça de Palàcio, i àdhuc gent a la vora del Portal de Palàcio. Gràcies a Déu s'ha sossegat per ara l'alborot,²⁹ tornant-se lo preu del

24. Eren les tres qualitats úniques del pa, per ordre decreixent de qualitat i preu. Vegeu la nota 2, pàg. 26.

25. Aquestes barraques eren de fusta i poc adients. Vegeu el que en diu CARRERA PUJAL, *Barcelona*, II, 316.

26. El Pastim —que alguns historiadors anomenen Pastrim— havia canviat ja dues o tres vegades d'emplaçament. El 1783 se'n construí un de nou —forns de munició. El Pastim al qual es refereixen els textos presents era el que fou instal·lat a l'emplaçament del convent de Sant Agustí Vell, part del qual quedà transformat en l'Esplanada —entre la ciutat i la Ciutadella. Cf. CARRERA PUJAL, *op. cit.*, II, 309-310.

27. Un dels dos arrendadors del pa (vegeu textos precedents). Uns quants dies abans el baró de Maldà —el 2-I-1789— havia parlat del pa amb ells. Vegeu nota 2.

28. El Governador Militar, A. de Arroyo de Rosas.

29. Aquesta nota demostra que el baró escrivia el text, no solament el mateix dia dels esdeveniments, sinó àdhuc a mesura que anava rebent notícies. L'"alborot", en efecte, no era apaivagat, com ho demostra la continuació del relat.

pa al de l'any passat, a 5 sous, donant lo govern les diligències oportunes en lance tan crític, a fi que no faltà pa per la gent, anant-se a fer pa als molins reals, i dur a Barcelona amb custòdia de carros.

Tancades que s'hagueren les portes de la iglésia catredal, a les 12, no s'obriren, atès lo alborot, en lo començament de la tarda, pues no se tocà a vespres a quarts de tres, i los senyors canonges se les digueren cada un per si, per causa de moure-se major zarrofol que al dematí sobre de l'aument dels preus de la carn, oli i vi. De manera que —hostigada la tropa de cavalleria, en la Plaça de Palàcio formada, per alguns del populatxo, tirant-los pedres—, ha embestit contra ells amb sabre en mà, i ferit a alguns, barrejats altres que no tenien culpa, sí que curiosos i nada més, tot lo que ha alterat al poble baix, corrent molt d'ell furiós per los carrers, anant-se'n una tropa de sediciosos a la catredal a tocar a sometent.

I trobant les portes tancades, armats de destrals, bastons i altres eines per fer mal, esbotzaren la porteta del costat de la capella de santa Llúcia, d'esta las dos dels claustres d'aquell portalet, i altres portes fins a dotze, cridant i renegant, dient mil blasfèmies dintre la santa iglésia catredal, no respectant lloc tan sagrat, sí que ab sombreros al cap i gorres.

Tot seguit, molts se'n pujaren al campanar. Amb estos, altres picant de peus ab ràbia, amenaçant i cridant per allí; no respectant el senyor bisbe, a cap dels senyors canonges, senyors, i altres persones honrades; flocant-los³⁰ "tu", "brut", "porc", "lladre", i altres impropèris. Semblava que lo món finia en aquella tarda, i que l'Anti-Crist estava barrejat amb tots aquells mals esperits —que aixís se poden dir, per los escàndols i sacrilegis que cometeren dintre de la Seu.

Els isqueren amb la seva, pues que se posaren a tocar a sometent, ab la campana grossa del capitol, nomenada Tomasa, des de 5 hores de la tarda fins envés tres quarts de sis. Ia antes quedaven tancades les portes de les iglésies, convents, cases, i de botigues moltes. Pensaven que ab lo toc de la campana s'alborotaria més Barcelona, i fou la quietud. Pues que tothom se recollí a casa, i tancà portes. Ia se vé la consternació de moltíssima gent, al considerar tal alborot de poble, i toc de la campana a sometent. Lo senyor bisbe, compassiu del treball de sos amats barcelonesos, plorava; i los senyors canonges, ab altres de bons sentiments, lo acompanyaven en est.

De part del senyor capità general i de la ciutat foren comissionats per fer aquietar los amotinadors dintre la catredal los senyors Caramany, i don Josep Amigant,³¹ amb alguns dels gremis, i per a què cessassen de tocar a sometent. Lograren fer callar a la campana, però després de prou amenaces i males paraules que els digueren, donant-los diners. Ni respectaren sisquera al senyor bisbe, flocant-li paraules moltíssim ofensives; i no és d'admirar, pues que no respectaven los amotinadors a Déu, ni a sants, i amb la depravada intenció de robar tot quant poguessen.

Per últim (a Déu gràcies), ab les provi[dè]ncies donades en la rebaixa dels preus de la carn, oli i vi, se aquietà un poc lo poble. Se manà l'endemà que se

30. Llançant-los epítets.

31. Potser Josep d'Amigant i Leonardo, que serà regidor perpetu el 1804 (A. DE FLUVIÀ, *art. cit.*, 249; fols. 314, 316 de l'*Índice del Registro de Despachos [...] de los años de 1796 al de 1804*, Arxiu Històric de la Ciutat), comte de Fonollar (1802), senyor del Fonollar, Castellgalí i Boades, de família austròfila el 1714.

juntassen los gremis per eixir a fer les rondes per la ciutat, i, en esta nit, dobles rondes; havent-se posat graelles en totes les places públiques de aquesta ciutat, amb teia, per començar a cremar en esta i vinents nits, a no necessitar-se semblant precaució, per la quietud; avisant-se a la gent que se retirés quieta a ses cases.

Per tal motiu de l'alborot succeït, no s'han tocat les oracions de l'Ave Maria i de les Ànimes, per no tornar a commoure los ànimos dels amotinadors, a l'oir a la Tomasa, i fer les rondes los paisans per la ciutat, donant-se les demés diligències oportunes de part del govern.

[2 de març]

Se temia altre tumulto envés migdia, suposat començar-se a tancar algunes portes de botigues de menestrals, corrent alguna gent apressurada per los carrers. Però havent eixit los senyors regidors amb vestits negres i bandes posades, com i també los diputats ab los proms, i la noblesa així mateix, amb los gremis de menestrals o dels comuns, han fet obrir totes les portes, assegurant als veïns que no temessen de res. Passant-se a fixar dos papers estampats als cantons de aquesta ciutat de part de les tres Sales.³² L'un, que no puguen anar quadrillats tres o quatre, baix pena de dos-cents assots, i deu anys de presidi, sens exempció de persones, i, a tornar a incórrer, pena capital. L'altre, que los forasters, des del dia 28 de febrer, que no tinguen negocis alguns que fer en aquesta ciutat, dintre dues hores màrxien, i, a no, dos-cents assots i deu anys de presidi.

Tot lo que, i demés acertades providències que ha donat i dóna lo govern per la quietud de Barcelona, se experimenten los felïços efectes ia en esta tarda; i penso que amb l'ajuda de nostre Senyor, i patrocini de Maria Santíssima la ciutat posà rendida en la tarda de l'afficció d'aquesta ciutat un memorial a ses soberanes mans per la desitjada tranquiHitat pública, votant-li un dia de gràcies a eixir bé de lo començat; de santa Eulària, i demés sants patrons de aquesta ciutat, proseguiran.³³

Lo senyor bisbe ha expedit un ordre a totes les iglésies que, fins a altre segon avis de sa Ilustríssima, suspenguessen lo tocar les campanes dels campanars, i àdhuc manant que se'ls tragués los batalls; tot lo que se ha practicat en les més, i en altres tretes la corda. En est dia 2 no s'han tocades les Oracions, ni a llevar Déu³⁴ en la iglésia catredal, i demés, ni a entrades de cor.

Quedant girats de boca a la ciutat los caions del baluard de les Atarassanes, amb los de Sant Francesc,³⁵ per allò que Déu no permètia; i és regular que prest los tornaran a posar com antes, de boca a mar, atesa la quietud que ia se comença a experimentar, gràcies a Déu.

Se manà que, de 8 hores de la nit en amunt, tothom dugués fanal encès, baix pena de sis lliures i presó, a no dur fanal.

32. De l'Audiència.

33. Aquestes invocacions a Déu i als sants són habituals en el baró de Maldà; no tenen res d'excepcional.

34. A l'elevació (durant la missa).

35. Baluard de Sant Francesc, al costat del convent del mateix nom, prop la Plaça de Medinaceli actual.

[3 de març]

Lo tumulto (gràcies a Déu) queda casi enterament fora des d'ahir tarda; acabant-se de tranquil·litzar lo poble de Barcelona amb les acertades providències que s'han preses, de part del General, Real Acuerdo, i lo molt iHustre Ajuntament, en anar per quadrilles los cossos de regidors, la noblesa, los proms de les confraries, los col·legis i gremis, per la ciutat dia i nit.

Se retirà ia la cavalleria de la plaça de Palàcio; havent-se anyadida la de Sagunto, que se féu venir de Mataró. En tal matí, cerca de 12 hores, quedaven trets dels baluards de Sant Ramon,³⁶ o de la Figuera, i de Sant Francesc, los canons muntats, del calibre de dotze, i duts a la Atarassana. Així mateix aquells canons ia girats de boca a mar. Emperò sí doble ronda de soldats d'Infanteria dintre de Palàcio, per major seguretat del xefe.

No han tocat en tot lo dia per res les campanes de la catedral i demés iglésies de Barcelona —amb ordre passada de Sa IHustríssima—, excepto en lo Seminari, Sant Antoni Abat, Elisabets, Àngels i de les monges de Sant Joan. En les més, com tinc notat, se'ls ha tret lo batall; en totes les de la Seu, menos la Badada,³⁷ fins a nova ordre de Sa IHustríssima.

Se va agafant³⁸ del motí, i de est lo principal motor del tocar a sometent, que forçà i destralejà les portes de la catedral per pujar-se'n, amb tants brètols desanimats, al campanar per lo que s'ha notat.

Ha eixit un pregó qual prevé que tots los que tinguen blat escondit, dins tres dies lo manifestien; i he oït dir si la Junta Real de Comerç ofereix, per esta necessitat, setanta-dos mil lliures.

La ciutat queda enterament sosegada des de que lo molt iHustre Ajuntament, amb la noblesa, proms de les confraries, col·legis i gremis de Barcelona, rondon per pillar a tot lladre i amotinador.

Havent tinguda comissió de part del senyor capità general los senyors marquès de Palmerola i don Joan Fibiller³⁹ per convocar Junta, per a que se dignàs assistir a ella lo molt iHustre Ajuntament i la noblesa de aquesta ciutat, a fi de nombrar-se a 8 comissionats en assumptes de quietud, se tingué dita Junta a 4 hores de la tarda, 3 de març, en casa del senyor marquès de Palmerola. I congregats los senyors, los participà quedar elegit ab lo senyor don Joan Fibiller, comissionats per tractar ab S. E. tot lo que ocorregués en el lance en què ens trobam, per la tranquil·litzat de Barcelona, d'ara en avant. Continuant-se les rondes, de tres en tres hores, dies i nits, anant-se rellevant cada regidor ab los nobles i gremis, per tota la ciutat, seguint les tavernes, cases de joc i demés

36. El baluard de Sant Ramon, a ponent del Portal de Mar, dominava el Pla de Palau.

37. Nom d'una campana de la catedral. Les altres principals, com indica posteriorment el mateix text, són la Tomasa i l'Oleguera.

38. Presoners.

39. Cf. A. DE FLUVIÀ, *art. cit.*, 232, 234, 241; i 236, 238 (citant *Registro de Despachos* [...] 1784 al 1791, fol. 244, 247; *Indice del Registro de Despachos* [...] 1791 al 1795, fol. 15; *Indice del Registro de Despachos* [...] 1796 al de 1804, fol. 11). El marquès de Palmerola, Francesc-Xavier Despujol, nomenat supernumerari el 1790; baró de Montclar, marquès de P. (1767); regidor de número el 1791; preeminències per la seva edat avançada el 1796. — Joan Fibiller és potser Joan-Antoni de Fiveller, marquès de Villel, regidor supernumerari el 1792, regidor de número el 1794. Vegeu el que dirà, anys més tard, Rafael d'Amat d'aquest Fibiller (novembre 1799).

paratges sospitosos, devent anar la gent, de 8 hores de la nit en amunt, amb fanal, baix pena pecuniària i presó a no portar-ne, cremant les graelles en la nit.⁴⁰

De les campanes de la catredal tan sols se toca a la Badada, des de dos quarts de sis del matí fins a les 6 hores. Les rondes ixen de la ciutat,⁴¹ juntant-se en la gran sala *olim*⁴² del Consell de Cent.

[4 de març]

Continua (a Déu gràcies) la quietud en aquesta ciutat, per medi de les rondes, la suspensió així mateix dels tocs de campana —que sembla en això Dijous i Divendres Sants.

Se promet dins breus dies la total escombramenta dels vagos, lladres i amotinadors, amb vigilància de tots los senyors i gremis, que van de ronda, dia i nit, per la ciutat i los arravals. S'han fet marxar els mantegaires, gent de barretines vermelles, per lo sospitoses moltes.

S'han fixats dos papers estampats en los Cantons d'aquesta ciutat, l'un que prevé que dins tres dies se denúncie tot lo blat i farines que hi ha aquí escondit; i altre de per tota la província,⁴³ per la subvenció⁴⁴ d'aquesta capital. He oït si havia aquí molt blat.

[5 de març]

Continua (a Déu gràcies) la quietud en aquesta ciutat; i també les expressades rondes per sa continuació. S'ha fixat un paper estampat per los Cantons d'aquesta ciutat, qual prevé que a trobar-se lo motor del motí, se donarà al gremi, o al que lo agafarà, 50 dobles.

Tampoc se han tocat campanes [...].

40. Sobre aquesta il·luminació extraordinària, cf. *Acuerdos*, Arxiu Hist. de la Ciutat, 1789, fol. 219.

41. La Casa de la Ciutat.

42. Antigament.

43. Catalunya.

44. Proveïments.

III

FONTS SECUNDÀRIES

Abans de passar a fer l'inventari dels resultats obtinguts, podríem afegir a les anteriors les fonts documentals menors, alguna d'elles ja citada de pas en el capítol I. Examinem-les breument, bé que no modifiquin en res de substancial l'esquema revelat fins ara.

La primera, i més interessant, és represa en el text de Baumgarten,¹ visiblement copiat d'un report de l'ambaixador prussià aleshores acreditat a Madrid, i que escrivia immediatament després dels esdeveniments, reflectint manifestament les opinions de les esferes governamentals. Diu, en resum: que un dels primers problemes creats al govern de Floridablanca foren precisament aquests esdeveniments de Barcelona, desordres produïts per l'escassetat del blat i, de retruc, l'encariment sobtat del pa; problema que es presentava sovint a la Península a causa de la deficiència dels transports, que no permetia uns proveïments regulars. El motí fou molt important a Barcelona; calcula en vuit mil persones les que participaren en els aldarulls, encarat amb els quals el capità general es mostrà feble, fins al punt que acceptà no solament les demandes de la multitud referents al pa, sinó també pels preus de l'oli i del vi. Les promeses de rebaixa foren fetes possibles gràcies a les contribucions voluntàries en diners dels burgesos i negociants principals de la ciutat. Madrid demostrà la seva disconformitat contra els fets i les decisions destituint el capità general i nomenant al seu lloc el sever general Lacy. (La resta del text concerneix la repressió, i el reprendrem més endavant.)

Els dos textos citats per Pierre Vilar² ens assabenten de pocs detalls. El primer, afegit d'un doctor habitant a Cervera, Andreu de Massot, a un document més important, és una nota redactada en rebre les notícies arribades amb el correu de Barcelona el 5 de març de 1789. Expressa la inquietud d'un contemporani en assabentar-se de la "terrible" nit del 28 de febrer al 1^r de març i tement les conseqüències tràgiques també que podia presagiar.

1. BAUMGARTEN, *Geschichte*, 239-240.
2. VILAR, *Catalogne*, II, 389 nota.

Demostra simplement —com ja ha remarcat Vilar— que tot el país es mostrava sensibilitzat per la crisi. El mateix to pessimista trobariem en d'altres papers de l'època, per exemple a les correspondències particulars.³

La segona, un xic més llarga, pertany a un manuscrit de la Biblioteca Universitària.⁴ L'autor n'és desconegut: dues o tres mans diferents, probablement de la mateixa família, han reunit unes notes miscel·lànies dins les pàgines restades blanques d'un antic llibre de comptes. La família en qüestió devia posseir una fleca a Barcelona —car els comptes es refereixen a blat rebut al principi del segle. D'esperit reaccionari, religiós i més aviat antifrances (com ho demostren algunes de les peces recollides). Al final, una de les mans anota notícies d'execucions capitals —començant amb una del 1753—, i entre elles les dels condemnats pels fets del 1789. Això li permet de recordar-los breument —car el testimoniatge no és contemporani, i el crec redactat entre 1801 i 1805. Els condemnats, diu,

“són los del remonbori [*sic*] del pa, del dia 28 de febrer de dit any;⁵ los quals eren cap de motí que anaven cremant les barraques que venien pa per les places, i també posaren foc en lo Pastim o fleca. I qui sap lo que se robà en dit Pastim, i en moltes cases, perquè tot era un lladroníssim. Les dones portaven foc a los homes. Tot era una Babilònia: que hagueren de sortir los gremis o coHegis per assossegar-ho; que la Justícia no pogué assossegar. Durà tres dies la confusió, i s'assossegà”. (Continua parlant de les execucions.)

El text precedent, per més d'un aspecte, pot assimilar-se a un altre —no utilitzat fins ara, que jo sàpiga—, també existent a la Biblioteca Universitària de Barcelona,⁶ i d'autor anònim. Bé que la seva redacció es pot considerar posterior d'uns pocs anys als esdeveniments, els detalls que en dóna, i llur caràcter inèdit, el fan mereixedor d'una reproducció integral:

Alborot del Pa en la Ciutat de Barcelona succeït lo dia 28 de febrer de 1789 a les 6 i mitja de la nit.

Se començaren alborotar-se la gent a la Barraca del Pa, en la Bocaria, per haver pujat lo pa de 3 diners per lliura, i encara ne llevaven 3 unces per lliura. Fou la primera que posaren foc, i després a la baixada de la presó i dret al Pastim de Sant Agustí vell apoderant-se la gent de tot lo pa; i se'n portà qui en volgué; i en ninguna part comparegué justícia alguna, sí sols al Pastim a on

3. MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, cap. II. — També és un bon exemple de la repercussió a tot el país, fins als indrets més llunyans, la nota que dec a la gentileza de Joan Ainaud de Lasarte, copiada per ell a l'Arxiu Parroquial de Lladrós, Vall de Cardós (pàg. 1069 de *Sex Libri curae parochialis [...] 1763*, redactats per mossèn Manuel Jordana i Bessó). Dóna notícies sobre el problema general del blat —que copio més enllà a la pàg. 51; i caracteritzà el motí de Barcelona com una protesta popular contra el Capità general, responsable de la situació.

4. I no a la Biblioteca de Catalunya, com indica per error P. Vilar. — Bibl. Univ., Ms. núm. 859, fol. 101.

5. 1789. — La redacció demostra que el text no fou escrit aquell any.

6. Ms. Bibl. Univ. núm. 1188: *Libro de Entradas y Salidas de los Muchachos [...] Miguel Pajés, 1794*, pàg. 52; etc. — La lletra és la mateixa que dóna notícies del 1788 al 1790, però potser també del 1806; anterior a la d'una altra notícia del 1806. Les darreres anotacions informatives són de 1808-1809.

foc apedregada. A la Rambla la tropa enviada tingué que sofrir moltes pedrades, i marxar a tota pressa. Tots los forners tingueren que abandonar tot lo pa tenien per salvar les vides, i foc en ses cases. En seguida se passà a la casa d'en Torres, arrendador del pa, a donar-li notícia de tanta pèrdua li havien ocasionat en tanta crema. De seguida li trencaren quants vidres tenia a les vidrieres i feren un gran foc al davant de sa casa a on li cremaren quants mobles i papers pogueren haver —de què se passà tota la nit amb un gran foc. L'endemà, diumenge, dia 29, se continuà ab lo major vigor, destrossant totes les barraques del Rec Condal, tirant-les dins lo mateix rec, i un gran albarot a fi de que s'abaixàs lo pa; obligant lo poble al general conde del Asalto, bisbe iHustrissim Gavino de Valladares, i governador don Arroyo de Rosas, a tota pressa plantar papers per totes les parts de la ciutat que se tornava lo pa al mateix preu d'antes; totes estes promeses no foren suficients per assossegar lo poble, sí que tota la gent se abocà al Pla de Palàcio demanant una seguretat de lo que los prometien. I a vista de encendre-se més l'alborot, manà lo General acordillar tota la Tropa i cavalleria davant dit Palàcio; i a la tarda continuà lo mateix albarot, de què fou precis dar sèries providències; fou lo cas que los brètols de gorres vermelles començaren a tirar a la cavalleria en tanta abundància que obligà recular dita tropa fins a l'entrar a les Panades, i luego que flaquejaren les pedres investí la dita cavalleria ab tanta fúria, que no perdonava sabre a ningú, que semblava un camp de batalla; los uns queien per la muralla, los altres rebien cops de sabres, altres queien ab basca; pareixia la torre de Babel. I la catedral tocar a sometent, quedant tota la ciutat albarotada. I aquella nit començà assossegar-se: de quals resultats se'n seguiren moltes penjarelles.

La darrera de les aportacions documentals secundàries que, ara per ara, contribueixen a esclarir detalls dels esdeveniments del 1789, és continguda en un text que Josep M. Pons i Guri va incloure en les molt riques circulars del museu que dirigeix.⁷ Les informacions que proporciona són prou importants perquè en reproduïm aquí la part essencial:

En l'any 1789 a Vic al gener, i a Barcelona i Mataró en lo mes de març, per haver augmentat excessivament lo pa i per no trobar-se blat per les places, a causa de que los negociants de blat agavellaven en Vic i sa comarca tot lo blat dels graners, fins lo que eixia a la plaça, per obligar a anar tothom a la fleca. I ab això se commogueren los vigatans contra los flequers, que los espatllaren los forns i los cremaren les pasteres al mig de la plaça ab les feixines dels matei-

7. "Archivo Histórico y Museo Fidel Fita" circular núm. 12 (Arenys de Mar, febr. 1962), pàg. 350. — *Memorias de casa Bellsollell de la Torra* (Arenys de Munt, 1666-1838; fol. 44). El text de les anotacions del 1771 al 1818 és d'Antoni Bellsollell. Agraeixo també a Joan Ainaud de Lasarte la seva indicació subratllant el contingut d'aquest text, particularment sobre la qüestió secular del "dret de còps" que evidentment demanaria un estudi particular i aprofundit. — Aquesta imposició de "còps", que ja existia al segle XIII, gravava els blats, i tota mena de grans i farines, quan entraven a la ciutat. N'eren exempts només els productes de les collites pròpies dels ciutadans. Al segle XVIII, el percentatge de la taxa sobre el valor de les mercaderies entrades equivalia a l'1,5 % per als ciutadans, i al 3 % per als forasters. A l'època que estudiem (dades corresponents al 1783), la distribució de les tributacions per aquest dret anava repartida de la manera següent: de cada 54 quarteres i 7 quartans, el bisbe de Barcelona rebia 26 quarteres i 8 quartans; el rei, 8 quarteres i 8 quartans; el capítol de la catedral, 3 quarteres; el beneficiat de Sant Miquel, de Santa Anna, 2 quarteres; el beneficiat de la Coronació, de Santa Anna, el beneficiat de Santa Eulàlia, de Santa Maria del Mar, i el marquès de Llupià, 1 quartera cadascun. El comanador de Sant Joan, el marquès de la Manresana,

xos forns [...]. A Barcelona [...] posaren foc al pastim de la ciutat, cerca de Sant Agustí vell, pujaren a la casa del provisor anomenat tal Torres al carrer de l'Hospital, li tiraren al carrer matalassos, calaixeres, cadires i tamborets i altres, i hi pegaren foc; i ho feren ab dos vingudes. En aqueix desfet, trencaren tots los vidres del General i del Governador, amenaçant al General que volien matar-lo o penjar-lo, perquè se deia que ell interessava ab lo pa. A la Seu espatllaren la porta de Santa Llúcia per anar a tocar a sometent, com hi tocaren. Insultaren al senyor Bisbe perquè cèdia la sua part dels còps, i los cedí alguna part. Després anaren a l'Abadessa de Sant Pere per lo mateix fi. Perquè no volia cedir res, volien pegar foc al convent, i hagué de cedir i s'aquietaren [...].

Antoni Tomàs Font, i el beneficiat de les Onze Mil Verges, de Santa Maria, tocaven a proporcions inferiors (Arxiu Episcopal, secció Mensa, títol V).— M'ha semblat útil de repassar la llista per a comprovar que l'abadessa de Sant Pere no participava als beneficis dels còps, i que la inclusió d'aquest personatge no sembla pas deguda directament a aquest privilegi, com semblaria deduir-se de la lectura del dietari Bellsollell, sinó potser a alguna altra raó similar. Simplificaria exageradament les interpretacions el fet de creure que el bisbe, màxim beneficiari, podia ésser també el més designat al malcontentament popular. Ell, i els altres "porcioners", arrendaven l'execució i la distribució dels productes de la taxa; i sembla lògic de pensar que els arrendataris o assentistes, i, en menor grau, els simples encarregats de la tasca —batlle de còps, mesuradors—, podien imantar també la impopularitat general. És indiscutible, però, que el dret de còps, com tot impost, era atacat i discutit, i havia engendrat de sempre polèmiques de tota mena (vegeu també sobre aquest punt: F. CARRERAS I CANDI, *Geografia de Catalunya*, vol. "Ciutat de Barcelona", 643; i J. CARRERA I PUJAL, *Hist. Polít. Cataluña*, III, 402-407, 459-460, etc.), els actors de les quals no eren pas sempre els estaments populars o llurs representants. És veritat que, el 1767 i el 1790, l'Ajuntament demanà, i no obtingué, la franquícia sobre les entrades de blat destinat al proveïment de la ciutat. Que d'altres temptatives foren fetes així mateix, en aquest sentit, el 1769 —aquesta vegada pels Gremis de la ciutat, que durant quatre anys refusaren de pagar una part dels drets—, i el 1783. Però també enregistrem, entre 1783 i 1790, les instàncies dels Cinc Gremis Majors de Madrid, i de la Banca Nacional de San Carlos, que aspiraven a una rebaixa de la taxa, tenint en compte que carregava grans partides de blat comprat a Amèrica, aportades a Barcelona per socórrer la ciutat els anys de mala collita (Arxiu, i lloc, citats). El bisbe de Barcelona sempre es refusà a desprendre's del seu privilegi, basant-se en raons diverses, morals i polítiques, una de les quals, però, no deixava d'ésser que, segons confessió pròpia (carta del bisbe J. Climent a l'intendent Castaños, el 1769), les rendes dels còps representaven la major part de la dotació de la mitra.

IV

RESUM INFORMATIU

Comparant entre ells els testimoniatges que acabem de transcriure o de resumir, i afegint-hi els documents oficials que tenim a la nostra disposició (principalment els registres de *Acuerdos y Representaciones* de l'Ajuntament que ja utilitzaren, en bona part, Miquel dels Sants Oliver i Jaume Carrera i Pujal —i els més importants dels quals es trobaran reproduïts a l'Apèndix del present treball—), podem arribar a entreveure una descripció, si malauradament incompleta, almenys ja il·luminadora dels elements essencials del motí i les seves etapes.

Els resumiré —per al període més crític i més complicat de reconstruir: els dos primers dies (28 de febrer i 1.er de març)—, en un quadre on els fets seran disposats per columnes segons la font que ens els ha transmesos. Les columnes I, II i III corresponen naturalment als testimoniatges primer, segon i tercer que hem pogut llegir a les pàgines que precedeixen; la IV engloba les informacions afegides per les fonts secundàries; la V comprèn les indicacions fornides per les fonts oficials.

La dificultat d'una classificació semblant radica principalment en el fet que les fonts precisen rarament l'hora que s'esdevenen els incidents. En cas dubtós ens hem de refiar de la lògica, per a una classificació subjecta a revisió en cas de noves troballes documentals. En un sol cas les fonts es contradueixen d'una manera formal: quan el testimoniatge de Josep Torrents inclou entre els fets esdevinguts el dia 28 la intervenció d'un caputxí. Aquest episodi sembla fer redundància amb un incident similar que les altres fonts atribueixen a l'endemà, però no és segur que no s'hagi produït també aquell dia, puix que la presència i la col·laboració pacificadora dels caputxins ja havien estat sol·licitades oficialment per l'Ajuntament el primer dia, segons demostra la documentació d'aquest organisme.

El quadre recapitulatiu ha estat alleujat d'alguns detalls purament anecdòtics continguts a les fonts narratives, especialment la núm. III.

ELS ESDEVENIMENTS DELS DIES 28 DE FEBRER I 1r. DE MARÇ

classificats segons les fonts documentals, i ordenats cronològicament

I	II	III	IV	V
<p>ABANS DEL 28 DE FEBRER</p> <p>Indicis de malcontentament popular</p>				
<p>DISSABTE 28 DE FEBRER</p> <p>Es publica la nova tarifa amb augment dels preus del pa</p>				
<p> que havia mancat a les taules, o era dolent </p>				
<p>L'Ajuntament es reuneix en sessió extraordinària de nit; i alguns dels seus membres semblen témer una reacció popular</p>				
<p>el poble baix es concentra i s'escampa en manifestació pels carrers</p>				
<p>a les set del vespre</p>	<p> portant atxes, armes i bastons a les vuit del vespre</p>	<p>a dos quarts de vuit</p>	<p>a dos quarts de set</p>	<p>mentre se subhasta l'arrendament de la carn</p>
<p>i cala foc a totes les barraques [de fusta] de venda del pa</p>				

prenent tot el pa

començant per la barraca de la Boqueria

a tres quarts de vuit

i després la Baixada de la Presó

prenent, o escampant el pa

A la primera notícia dels incidents, el Capità general

surt de Palau fa armar la tropa

per mantenir l'ordre

per protegir-se, perquè se sent amenaçat

rep una comissió de l'Ajuntament

El poble cala foc a la fàbrica-dipòsit municipal del pa: el Pastim (Sant Agustí Vell)

i en roba tot el pa i la pasta

i els diners

El major dany és evitat al Pastim

gràcies a l'arribada de la tropa comandada pel Capità general. Dispersa la multitud

Es reproduïx l'avalot popular

que amenaça de cremar la Casa de la Ciutat Intervé, tres vegades vanament J. de Navia. És ferit d'una pedrada

que no crema del tot

id.

La tropa és apedregada

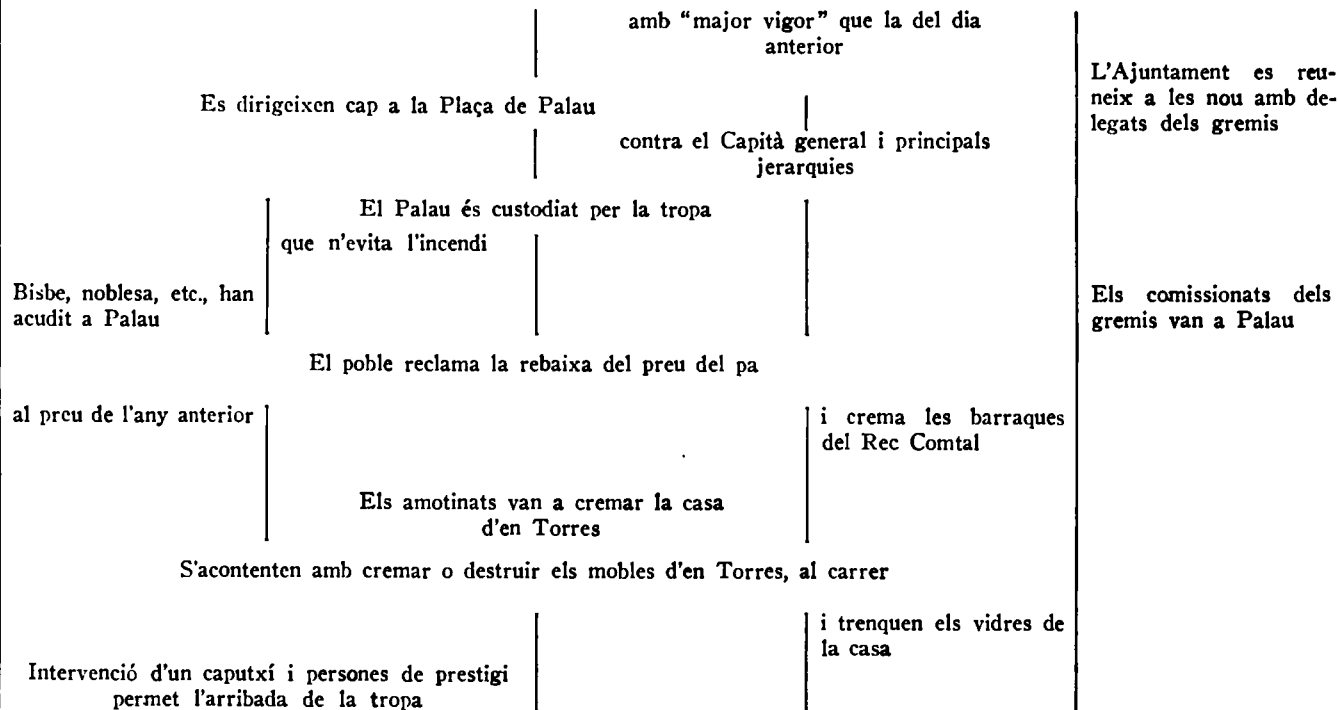
L'Ajuntament continua en sessió. Envia membres seus a apaivagar els esperits i sol·licita l'ajuda dels caputxins. Ha estat convocat pel Capità general, però ha refusat

I	II	III	IV	V
Els manifestants es dirigeixen a atacar les cases dels arrendadors				
<p>la casa del Sabater del Sol és respectada per raó circumstancial</p>	<p>amb intenció de cremar-les</p>	<p>un dels arrendadors (en Torres, carrer de l'Hospital)</p>	<p>i forners</p>	<p>id.</p>
no poden portar a cap llur intenció de cremar la casa d'en Torres				
<p>(per no incendiar les dels veïns)</p> <p>En cremen els mobles.</p> <p>(intervenció vana d'un caputxí? —la creu a la mà, i després disciplinant-se)</p> <p>En Torres, amenaçat de mort, s'escapa pel terrat</p> <p>La tropa ha fet sis presoners</p>	<p>perquè la tropa (Pavia i Guàrdies esps.) ho impedeix</p> <p>Topada entre la tropa i el poble. Soldats ferits de pedrades, així com el comandant de les guàrdies espanyoles</p> <p>un presoner</p>	<p>En Torres, amenaçat de mort, s'escapa pel terrat o altrament</p>	<p>en cremen els mobles</p> <p>A la Rambla, el poble fa recular la tropa a pedrades</p> <p>El foc dura tota la nit</p>	<p>(molt tard)</p>
Els amotinats es retiren a llurs cases				

Poc abans de l'alba, l'Ajuntament aixeca la sessió — després d'haver convocat els delegats dels gremis per a l'endemà al matí

DIUMENGE 1 DE MARÇ

Nova concentració dels malcontents

I	II	III	IV	V
El poble aconsegueix que es rebaixi oficialment el preu del pa				
concessió per escrit	més que no podien esperar		al preu de l'any anterior	publicada aquell matí mateix
El desordre	persisteix, car els amotinats reclamen			
la llibertat dels presos davant el Palau		d'un pres	trencant els vidres de la casa del Governador militar	
Un jutge de l'Audiència acompanya el poble a la presó i mana d'alliberar els presos		i altres excessos	i de Capitania General	id.
Els malcontents,	havent obtingut el que demanaven, es dispersen al migdia			
Posteriorment :				
	a les dues de la tarda	al començament de la tarda		a la tarda
	es reproduïx el moti			
Una partida vol entrar a la catedral, però no ho aconsegueix. Les portes són tancades		Les portes de la catedral són tancades (de 12 a 14.30 almenys)		
Els grups es dirigeixen de nou cap a la Plaça de Palau				

	L'edifici i la plaça són custodiats per la cavalleria		
	El poble exigeix la rebaixa dels preus de la carn, de l'oli i del vi		i tota la tropa
	Resposta negativa		
	La tropa és atacada a pedrades		
Un soldat i un sergent morts			i és obligada a retrocedir
	La tropa envesteix els paisans a cops de sabre		L'Ajuntament es torna a reunir
molts ferits i potser alguns morts	i bastonades	alguns ferits	
		Tanquen portes esglésies, convents i moltes botigues i cases	
	Uns grups irritats retornen cap a la catedral		
	esbotzen les portes		
	s'apoderen del campanar		esbotzen la porta de Santa Llúcia
		cometen excessos i irreverències	Els canonges han provat vanament de dissuadir-los, i ho anuncien a l'Ajuntament reunit.
		insulten el bisbe	L'Ajuntament envia delegats de gremis i noblesa per evitar-ho, vanament
		i toquen a sometent	
		de les cinc de la tarda a tres quarts de sis	durant molt de temps
	Els delegats de l'Ajuntament i del Capità general aconseguen d'apaivagar els amotinats		íd.
		donant-los diners	

I	II	III	IV	V
	<p>Comencen a recórrer els carrers de la ciutat patrulles compostes per regidors, noblesa i representants dels gremis, que no pararan en tota la nit i dies següents. I es prenen altres providències per a restablir l'ordre</p> <p>La tropa continua sota les armes. Els canons girats contra la ciutat. Alguns amotinats són fets presoners per les patrulles</p> <p>DILLUNS 2 DE MARÇ</p> <p>Les patrulles han rondat la ciutat durant tota la nit</p>	<p>Es rebaixen els preus de l'oli, del vi i de la carn</p> <p>prop del migdia la gent tem que els incidents no es reproduïxin, i tanquen botigues</p> <p>Les patrulles restableixen l'ordre</p> <p>i fan obrir les botigues Es publiquen els edictes que comencen l'etapa repressiva</p>	<p>El bisbe cedeix una part del "dret de còps". Uns grups amenacen d'incendiàr el monestir de Sant Pere</p>	<p>id.</p> <p>id.</p> <p>L'Ajuntament es reuneix</p> <p>id.</p> <p>id.</p>

COMENTARI: PROBLEMES RESOLTS I PROBLEMES PLANTEJATS

Amb les fonts narratives transcrites, afegides als documents oficials, hom adquireix una visió dels esdeveniments del 1789 que, bé que no completa, ja podem considerar per primera vegada com a satisfactòria, i apta a permetre'n un estudi vàlid.

A manca d'una altra font bàsica que sempre es pot descobrir, hem d'acceptar com a bones les indicacions trobades fins ara que, fonamentalment, no divergeixen. I serveixen per a desmentir alguns dels errors i aclarir els dubtes dels historiadors que han tractat del tema fins ara.

Alguns dels punts dubtosos esclarits gairebé no mereixen comentari. Així, quan Bofarull i Oliver pretenen que els aldarulls duraren "gran part del mes de març", i mantingueren "la ciutat en plena anarquia durant varies setmanes", cometen un error evident, fàcilment explicable per una confusió: assimilaren el temps que duraren les mesures de repressió o de prevenció dels desordres (patrulles o rondes per la ciutat, toc de queda, batalls trets a les campanes, etc.), que restaren efectivament en vigor durant setmanes, amb els desordres mateixos.

Aquests no duraren pas més de dos o tres dies, segons les fonts. El desconegut autor del manuscrit de la Biblioteca Universitària afirma, en efecte, que "durà tres dies la confusió"; però caldria interpretar que duraren "fins al tercer dia", o sigui el 2 de març. La font narrativa III, el baró de Maldà, encara recull indicis de desordre el dia 2 al migdia, fortament reprimits; i confirma l'existència, si no de desordre, almenys de grups amenaçadors aquell mateix dia, la documentació oficial.¹ En canvi, aquestes dues fonts no anoten cap incident en el curs dels dies següents. El dia 3, el baró

1. Acta de la sessió de l'Ajuntament, del dia 2, al matí (reproduïda a l'Apèndix, pàg. 105).

de Maldà escriu: “Lo tumulto (gràcies a Déu) queda casi enterament fora des de ahir tarda”. I la documentació oficial demostra com l’Ajuntament ja se sentia més segur, quan demanava —el mateix dia 2— que es retirés el regiment vingut de Mataró, i fins els altres (“Puede Su Excelencia desprenderse sin reparo de toda la tropa que hay en Barcelona”); i es comprometia, amb les seves soles forces, a mantenir l’ordre; i, l’endemà, ja proposava que tornessin a tocar les campanes (proposició considerada extemporània que no serà encara tinguda en compte).²

Les altres fonts (I i II) no precisen el moment exacte del restabliment de la normalitat; però si els desordres haguessin durat més de dos o tres dies, aquestes relacions ho haurien reflectit necessàriament. La font II, per cert, es contradí quan afirma primer “On espère que sous peu de jours le calme sera entièrement rétabli”; i una mica més lluny: “Aujourd’hui mercredi 4 mars tout continue d’être tranquille”. La resta del context mostra que la segona afirmació és la bona.

Els incidents duraren, doncs, menys de tres dies: del 28 de febrer al vespre fins al 2 de març al migdia o a la tarda. Aquesta constatació no és incompatible amb la seguretat que tenim, llegint les fonts documentals, que la inquietud persistí —per raons evidents, d’una part i de l’altra, poble i autoritats—, però no arribà a manifestar-se, per raons que també es faran evidents més enllà. Una única manifestació —o conat de manifestació— del malcontentament, no la trobem fins el dia 29 de març, en el *Calaix de Sastre*:

“Per moure-se no sé què broma sobre del pa, moguda per algunes dones, caps sense cervell no poques, a fi de no prendre més peu a barrejar-s’hi hòmens, s’han avisat als Gremis a Casa de la Ciutat antes de migdia per tornar a rondar luego de tocades les dotze; i no ha estat res (gràcies a Déu), sent mogut això al voler-se un poc pujar lo pa”.

Un altre punt que queda resolt sense discussió és el de *la intervenció de la tropa*. Bofarull, seguit en part per Oliver, s’estranyava perquè, diu, l’autoritat militar, davant el mal caire dels esdeveniments, no va prendre cap mesura preventiva:

“no hemos visto, en cuantos documentos hemos consultado, la más leve referencia a disposiciones militares”;

i només coneix les iniciatives de l’Ajuntament. Bofarull no va consultar altra documentació que la de l’Ajuntament,³ i no és estrany que no hi trobés el que podia molt bé no constar-li. A les altres fonts principals —sense excep-

2. Actes de sessions de l’Ajuntament, del 2 de març tarda, i 3 de març (reproduïdes a l’Apèndix, pàgs. 106-109).

3. I parcialment només. Car el dia 2 l’acta de la sessió aHudeix clarament a la presència de les tropes a Barcelona i llur utilització pel comandant militar (cf. els textos a l’Apèndix, pàg. 108).

ció: ja ho hem vist— la intervenció de la tropa és palpable; i una de les relacions —la II, que fou escrita potser per una persona que tenia contacte directe amb Capitània general— ens proporciona tots els detalls necessaris —i potser alguns més— sobre els noms dels regiments que van intervenir, i les fases de llur intervenció, tot al llarg dels aldarulls.

Un únic aspecte podria semblar no resolt: ¿com és possible que una tropa tan nombrosa no arribés a imposar-se immediatament? Els amotinats es trobaren contrarestats quasi de seguida per un destacament dels Dragons de Pavia i un batalló de les Guàrdies espanyoles. Altres destacaments de les mateixes unitats s'oposen als grups revoltosos més tard en altres punts de la ciutat. I l'endemà la mateixa font (II) especifica que el sol palau del Capità general era custodiat al matí per dos batallons d'Infanteria i dos regiments de Cavalleria; l'un d'ells arribat a tota brida de Mataró durant la nit!⁴ I que, segons les necessitats, es destacaven companyies o batallons als indrets més amenaçats. Tres respostes ens vénen a l'esperit per a explicar l'aparent ineficàcia de la tropa. La primera, que els amotinats eren massa nombrosos. La segona, que la tropa era poc segura, i no complia eficaçment la seva tasca. (Aquesta segona raó podria ésser abonada per la llarga sèrie de notícies que trobem a la documentació de l'època, i, sense anar més lluny, en el *Calaix de Sastre*, sobre soldats sentenciats a mort, sobre desercions nombroses i moltes de collectives.)⁵ Una darrera raó em sembla la més convincent: planteja una qüestió històrica vàlida per a l'explicació del desenvolupament de moltes jornades revolucionàries de totes les èpoques; i no ha estat mai subratllada com mereix pels erudits. La Barcelona del 1789 (com la del 1773), com els barris antics del París de 1789 o de 1830 i de 1848, presentaven una geografia —dèdal de carrers estrets—, on la tropa, si no volia caure en l'estupidesa que cometeren aquí els soldats de Zurbano el 1842 (d'avançar enmig dels carrers estrets, a la mercè del paisanatge situat a les finestres i terrats), no podia penetrar ni evolucionar tàcticament en condicions favorables. Contra això s'obriren els grans *boulevards* de París sota el Segon Imperi; contra això les autoritats militars barcelonines havien començat, a partir del 1773, d'ordenar l'enderrocament dels portals de la Boqueria i de la Canuda (1777). Però la ciutat restava en gran part prohibida per a les evolucions de tropa o de cavalleria. Vet aquí per què hom deixà la tropa en els espais oberts —Pla de Palau per exemple—, i hom acudí a la solució de les "patrulles" o "rondes" reduïdes, i compostes pels habitants, bons coneixedors de la topografia de la ciutat. I el perquè del fracàs relatiu de

4. Els regiments de cavalleria tenien tres esquadrons (*Kalendario Manual*, Madrid 1793, pàg. 53).

5. Vegeu *Calaix de Sastre*, per exemple, dels dies 17-VII-1776, 4-II-1789, 1-VII-1789; etc. Cf. també el *Dictari* de Josep Torrents, 16-X-1785 (dotze desertors del Regiment de Flandes, de guàrdia amb les armes), 15-IV-1786 (trenta-cinc en les mateixes condicions); 30-VIII-1786; 19-VIII-1790; la *Llista dels Sentenciats a Força*, del Manuscrit de la Bibl. Univ. de Barcelona núm. 859, citat; etc.; CHANTREAU, *Lettres*, 53 i 81 (dissolució del Regiment de Brabant; les Guàrdies valones suspectes).

la tropa. I el fet no representa cap "triomf" per a l'Ajuntament, com ha cregut algun historiador.

Finalment, totes les fonts documentals es mostren unànimes a subratllar la *importància dels esdeveniments*. Aquesta importància que també molts historiadors han subratllat (Bofarull, Oliver, etc.), però sobre la qual d'altres —esperant informacions més completes— no s'havien pronunciat del tot. (Així Pierre Vilar: amb el poc coneixement que en tenim, i comparant-los als motins espanyols del 1766, pensa que "cela semblera malgré tout peu de chose".)

L'abast dels fets és evidenciat, d'una part, per la quantitat i la durada, i la gravetat, de les mesures preventives i repressives —que enumerarem més avall—; i pel record que deixaren. Alguns historiadors, com M. dels S. Oliver, han recollit la tradició perpetuada de l'impacte que causaren; i els autors del *Libro Verde de Barcelona*, que coneixien perfectament la Història i les tradicions de la ciutat, consideraven, el 1848, el "rebombori del pa" com una de les fites del segle anterior, i potser com marcant el final d'una època i el principi dels temps moderns.⁶

Per a acabar de calibrar la gravetat dels fets ens manquen, és cert, alguns detalls més precisos. L'únic que dóna una avaluació de la gent que participà al moti (sense precisar si fou el primer, o bé el segon dia —que, segons altres informacions, veié una manifestació multitudinària major), és la font narrativa utilitzada per l'historiador alemany Baumgarten: ho calcula en unes vuit mil persones.⁷

Quant als resultats dels fets, si tothom admet els incidents, el pillatge, l'atac a la tropa, els insults a sagrat, la temptativa d'assassinat, en canvi, les fonts es contradueixen (quan no ho silencien) quan es tracta de saber si es produïren víctimes com a conseqüència directa dels desordres. L'encarregat interí de l'ambaixada de França escriví —adjuntant la relació que hem transcrit—:

"Il paroît que le tumulte a été fort vif; qu'il s'est prolongé pendant quatre jours consécutifs, mais que seule la plus vile populace y a pris part, que peu d'individus y ont péri".⁸

Acompanyada d'altres errors de detall, aquesta indicació de Lemarchand que hi hagué víctimes, bé que poques, potser també és errònia. Això no obstant, una afirmació similar és sostinguda per una altra font, com hem vist: el *Diari* de Josep Torrents (font I) quan enumera al matí del dia 1, un soldat i un sergent morts entre la tropa; i molts ferits i potser alguns morts entre el poble envestit a cops de sabre.⁹

6. JOSÉ DE MANJARRÉS, i JUAN CORTADA, *El libro verde de Barcelona* (Barcelona 1848, reeditat el 1945), pàg. 246 de la reedició.

7. BAUMGARTEN, *Geschichte*, loc. cit. — Vegeu més enllà, pàg. 73.

8. Arxiu del Ministeri dels Afers Estrangers, París; Corresp. Diplom. Espagne, 626, fol. 209v.

9. Vegeu el text del *Diari*, al capítol II, i resum al capítol IV.

I bé; per als historiadors moderns, la importància dels incidents serà jutjada molt menys sobre el nombre de morts, ferits, o pels delictes comesos, que no pas per la consideració següent: aquell poble amotinat del 1789, ¿s'havia llançat al carrer espontàniament, únicament aquella vegada, i per les raons ben establertes de la carestia del pa? ¿Es tractava, doncs, d'un esclat sense precedent i sense demà d'un poble generalment plàcid i sotmès a la llei i a la religió —aquell que ens pinten tan repetidament els historiadors tradicionals?

A. de Bofarull i d'altres —per raons diferents— havien posat en dubte *la raó immediata del moti*.¹⁰ Les fonts narratives, en canvi, juntament amb la documentació oficial, no deixen lloc a cap incertesa sobre aquest aspecte: totes demostren que la flamarada popular fou encesa per la publicació de les noves tarifes o escandalls del pa: coincideix amb el moment que es fixen pels carrers els cartells anunciant-les. De més a més, aquesta mateixa causa immediata explica també els aldarulls simultanis d'altres llocs a Catalunya.

A Mataró, per exemple, on els incidents subversius queden directament lligats amb els de Barcelona, car es produïren al vespre del primer de març, els malcontents atacaren principalment les cases o persones d'Antoni Romani, revenedor de graus, i Ignasi Boet, comerciant, acusats d'acaparament.¹¹

Sabem que l'hivern havia estat aquell any —com una mica pertot a Europa— excepcional aquí també. Les observacions meteorològiques de Rafael d'Amat ho confirmen.¹² La magnífica contribució de Pierre Vilar a l'estudi econòmic del mil set-cents català aporta les dades detallades de l'existència d'una carestia cada vegada més pronunciada. Així troba uns cims o projeccions ganxudes, en els gràfics representant l'evolució dels preus bàsics a Barcelona, i generalment a Catalunya, que corresponen bastant als de França, i l'un d'ells situat precisament a l'any crític de 1789.¹³

Una de les fonts documentals citades més amunt, la del rector de Lladros, resumeix la situació general i afegeix detalls valuosos:

“En l'any 1788 se féu tan pèssima collita no sols en Catalunya, sinó en Aragó, València i demés províncies de Espanya i França que la carestia fou casi universal, i lo Rei de França provehí [prohibí] la extracció de blat de son regne donant entrada franca a qualsevol portant blat en son regne. A la Marina i Camp de Tarragona pagaven la lliura del pa a 2 sous 6 diners la lliura i a 3 sous. Al mercat de Tremp arribà a pagar-se a 28 pessetes en plata; per la muntanya a 6 llures i set lliures i 7 lliures 10 sous la quartera, i a l'últim no se'n trobà a ningun preu en estos terre-

10. BOFARULL, *Historia*, 414-415: l'origen el creu “misterioso”, la “causa aparente”: la carestia.

11. Arxiu Episcopal, *Expedients i Informacions*, llig. 174.

12. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, 7-I-1789, per ex.: anota una nevada tal “lo que no havia succeït que cosa de 23 anys atrás”; i la recorda encara l'I-III-1796.

13. Em sembla que no val la pena de recollir aquí els resultats de P. VILAR, que es troben a l'abast de tothom, tant en l'edició original de *La Catalogne*, II: Intercanvis (pàgs. 308-309), preus agrícoles (pàg. 332 ss.), el blat (333, 337 ss. sobretot), oli, vi (365 ss., 401 ss.), carn (410); com a l'edició catalana (vol. III, Barcelona 1966).

nos i anaven a buscar pa en França, fins que foren al juliol de 1789. En esta rectoria de Lladrós van collir de dècima 55 quarteres, los demés grans, ço és fesols, mills, etc., foren molt escassos”.

Rafael d'Amat, per la seva banda, havia anat anotant la puja del pa i l'ascensió paral·lela del malcontentament popular: el dos de gener

“Se han pujat los preus dels pans: lo blanc a 15 diners la lliura, un diner més de l'any passat; lo mitjà a 6 sous; i lo moreno a quatre sous i sis [diners] [...]. No deixant de ser bastant gravós lo preu del pa mitjà i moreno a la pobra gent”.

El 30 de gener:

“Havent-se fet escandall de blat, se ha pujat lo pa blanc a dos diners més, i se diu pujar-se encara lo preu del mitjà, lo que té prou disgustat al menut poble”.

L'endemà:

“Se ha fet crides per la ciutat sobre del pa, augmentant-se a un diner més lo blanc, com també lo mitjà; deixant-se al mateix preu lo moreno. I, avui, tot era anar a comprar pa la gent a les fleques, suposat voler-se pujar”.¹⁴

Existia, doncs, no pot pas negar-se, la causa immediata de l'acció revolucionària. Però l'acceptació de la raó pròxima no impedeix l'admissió de raons llunyanes que s'hi afegissin. Al contrari, la història dels moviments populars demostra com un esclat popular, instigat per un motiu ben simple i immediat, conté gairebé sempre altres factors profunds i llunyans —la- tents— de subversió.

Sense negar, doncs, la carestia del pa, afegida a la carestia de la carn¹⁵ (¿ potser no és una senzilla coincidència que les primeres manifestacions fossin simultànies amb la subhasta de la venda de la carn?), afegides a la convicció popular (que compartiran després les autoritats) de l'acaparament de blat,¹⁶ etc.: potser aquestes raons bastarien, si l'esclat del 1789 hagués estat únic, solitari en el temps. I aleshores no assoliria gaire importància. Però els historiadors tradicionals ho obliden, o no es paren a establir relacions evidents: la revolta del 1789 no era un cas aïllat. La pseudo-passivitat mil set-centista de Barcelona, la seva “placidesa” ja havia estat torbada d'altres vegades. En citarem almenys un precedent important, que comparteix amb el 1789 unes característiques comunes i poc, o mai, estudiades.

14. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, dies citats.

15. P. VILAR nota que la carn és el sol producte el preu del qual no baixa en 1786-1787 (*op. cit.*, 410).

16. Vegeu els documents oficials (Actes de l'Ajuntament) a l'Apèndix, pp. 104 ss.; la font Bellsollell, d'Arenys: volien matar el Capità general “perquè se deia que ell interessava amb lo pa (pàg. 38); la nota de l'Arxiu Parroquial de Lladrós: “contra lo capità general [...] per no voler donar providència en fer venir blat i prohibir lo desembarcar-ne” (cf. pàg. 36, nota 3); etc.

VI

ANTECEDENTS: EL MOTÍ DEL 1773

Un aspecte de la revolta popular del 1789 no pot mancar d'atreure la curiositat. Una lectura atenta de les fonts documentals descobreix, en efecte, la inquietud latent entre línies. I això, abans mateix que comencin els avallots, la qual cosa no permet d'explicar aquest estat d'esperit per la rapidesa d'una explosió imprevista, o per la força inusitada dels desordres. La inquietud existeix prèviament als fets mateixos. Quan es reuneix l'Ajuntament, per exemple, el 28 de febrer al vespre, un dels regidors, Joaquim de Navia, pren la paraula per exposar el seu vot particular, i malgrat la redacció lacònica del text oficial¹ comprenem com el regidor preveu els desordres, o els tem, i lamenta que no es faci res per prevenir-los.

I quan les notes que trobem en els documents de la resta del Principat es fan eco dels esdeveniments barcelonins, no expressen tampoc la sorpresa: cap d'ells no se sorprèn (els historiadors no han pas remarcat el fet). Lamenten allò que ha ocorregut, en temen les possibles conseqüències a llarg terme; però no s'estranyen que hagi passat.²

L'explicació és ben clara: no solament el poble de Barcelona havia manifestat anteriorment el seu malcontentament per la carestia, amb incidents venials, però clarament, ja que els anoten els testimonis contemporanis,³ sinó que un avallot de grans proporcions, les mateixes generacions que vivien el 1789 ja l'havien conegut. Molt pocs anys abans, la ciutat havia viscut un altre "rebombori" (l'aplicació del mateix substantiu definidor dels desordres és d'Aulèstia)⁴ el 1773.

1. Actes de l'Ajuntament —a l'Apèndix d'aquest treball, pàg. 101; acta de la sessió del 28 de febrer al vespre.— La intervenció de J. de Navia ha estat notada per A. de Bofarull i M. dels S. Oliver, que no semblen pas haver-ne tret la mateixa conseqüència.

2. Vegeu els exemples citats al capítol precedent: comentaris de Cervera, Arenys, Lladrós, etc.

3. La font II (informador de l'ambaixada francesa) comença el relat del 1789 dient: "Le peuple avait déjà manifesté avant le 28 du mois passé son mécontentement du renchérissement du pain". (AE Paris, Corr. Dipl. *Espagne*, 626, fol. 188); i la font III (Rafael d'Amat) no anotava en el seu dietari, en passatges ja citats a la nota 14 del capítol precedent.

4. AULÈSTIA, *op. cit.*, II, 204.

Molt pocs historiadors han descobert la relació existent entre els esdeveniments del 1773 i els del 1789. Bofarull,⁵ d'una manera un xic confusa més aviat assimila el motí del 1789 a l'amenaça avortada del 1766, quan, també "amb el pretext" de l'escassetat o la carestia dels queviures, una sèrie de motins s'havien produït a la Península (menyspreats per certs historiadors), i havien estat esclafats aquí dintre l'ou per la fèrria mà del capità general d'aleshores, marquès de La Mina.⁶

Pierre Vilar associa també el 1789 al 1773, però simplement per marcar la seva convicció que ambdues còleres populars tenien com a denominador comú la puja de preus dels queviures.⁷

Per a estudiar aquest fet del 1773, que sembla precedent del del 1789, emprarem el mateix mètode de transcriure primer la totalitat o part d'alguns testimoniatges de l'època, abans de treure'n les conseqüències. I això, no solament aprofitant la simetria, per a obtenir una presentació equivalent, sinó, sobretot, per a entaular un coneixement major d'algun dels testimoniatges ja utilitzats per al 1789 —la qual cosa permet d'arrodonir el judici que ens pot mereixer quant a objectivitat, extensió d'informació, etc.

Els testimoniatges escollits seran els següents: una nota breu treta de la llibreta de Josep Torrents, i inclosa aquí només perquè el mateix autor havia fornit una contribució important a la visió del 1789;⁸ una relació curta d'un memorialista que no havíem trobat el 1789: Joan de Sagarriga, comte de

5. BOFARULL, *op. cit.*, 414.

6. El marquès de La Mina, curiós personatge molt lloat per contemporanis i historiadors, tenia totes les qualitats d'un excel·lent capità general: afavorí els grups dirigents i distraigué la massa, tot mostrant-se implacable i arbitrari; i s'enriquí personalment amb la construcció de la Barceloneta (com penso explicar en una altra ocasió).— Abans del 1773, doncs, la mà dura del marquès de La Mina ja havia evitat a Barcelona jornades revolucionàries. Ho demostren les *Mémoires de Saint-Priest* [COMTE DE SAINT PRIEST, *Mémoires: Règnes de Louis XV et de Louis XVI*, Publicés par le BARON DE BARANTE, I (París 1929), 77-78] quan, fent el retrat del marquès, remarquen que "il maintenait parfaitement l'ordre en Catalogne, où les habitants sont difficiles à conduire; et son autorité était telle qu'on disait à Barcelone: "Quand La Mina mourra, le roi héritera de la Principauté de Catalogne" [...]. "Dans les troubles qui survinrent en Espagne, trois ou quatre ans après [es refereix a les protestes populars que provocà la carestia a la Península, del 1763 al 1766], La Mina contint sa province et il y eut moins de mouvement que dans toutes les autres d'Espagne".— F. SOLDEVILA comenta, d'una manera diferent, els fets. Partint de la tesi de l'actitud amorfa del poble català, escriu que Barcelona restà tranquil·la "malgrat" l'amenaça dels canons. ¿No seria més lògic de considerar que romangué submissa "a causa" de l'amenaça? (SOLDEVILA, *Hist. Catalunya*, III, 1233).— El marquès de La Mina, que havia comandat l'exèrcit espanyol a Itàlia, fou Capità general de Catalunya del 1743 al 1767. (Vegeu COXE, *España*, III, 302-304; i MERCADER, *Capitans Generals*, 41, 104-106.)

7. P. VILAR, *Catalogne*, II, 308-309, 332, 337, 365 ss., 388-389: 1773 també coincideix amb un ascens marcat de preus. I les autoritats han de dictar providències per a facilitar els proveïments.

8. JOSEP TORRENTS, *Dictari*. Vegeu la presentació del text i de l'autor al capítol II d'aquest treball, pàg. 18 ss.

Creixell, que escriu en castellà,⁹ i, sobretot, la versió sempre més completa del baró de Maldà.¹⁰

Quant als documents oficials, potser no cal transcriure'ls aquesta vegada, car les indicacions que s'apliquen més directament a la nostra demostració es troben recopilades en diferents passatges de les obres de J. Carrera i Pujal, i en donarem simplement les referències.¹¹

TESTIMONIATGES DEL 1773

1. De la llibreta de Josep Torrents

Dia 4 de maig de 1773 en Barcelona volen fer quintes; i havent eixit a assentar los fadrins, se amotinaren de tal manera que a poc rato s'ajuntaren passat de vint mil minyons, la major part aprenents i fadrins de totes edats, i s'amotinaren de tal manera que fou miracle que no succeïssen moltíssimes desgràcies. Ventura que se retirassen los que volien assentar quan sentiren tocar a sometent. No dic més en dit assumpto perquè fou llarg i no convé dir-ho tot.¹²

2. Del dietari del Comte de Creixell

Dia 10 [maig de 1773]. Después de varias juntas y órdenes, comunicadas al ilustre Ayuntamiento de esta ciudad por el comandante general y gobernador para que saliesen los regidores a alistar mozos buenos para el anual remplazo de los reales ejércitos, y habiendo el muy ilustre Ayuntamiento ejecutado las órdenes que se le comunicaban, se amontonaron los mozos a fin de que ninguno de ellos permitiese dar su nombre, ni apellido, y como se amontonaron bastante muchedumbre juntos, se fueron en la iglesia quetredal; con palos echaron todas las puertas del campanario, y empezaron con las campanas, al Somatén, porque los oficiales que estaban en las puertas de la ciudad las cerraron sin permitir que se acercase nadie, de modo de que los guardias o burotes descargaron y hirieron con balas a unos 10 o 12 mosos que huían ya no más que para que no les listasen al sorteo.

Nuestro ilustrísimo señor obispo, viendo el conflicto de sus ovejas, bajó en la santa iglesia catredal, donde, acompañado de varios capitulares exhortaba a sus feligreses para que se pacificasen, pero no formaban ellos otras palabras que "Senyor bisbe, fàcia no hi hage quintes". Su ilustrísima pasó en el palacio del capitán general para mediar con su excelencia para suspender la orden hasta la

9. El text del comte de Creixell ha estat publicat per COSME PARPAL I MARQUÈS, *Dietario de Barcelona en la década de 1767 a 1777* (Barcelona 1907), 100-103; i el personatge, presentat per aquest editor en el pròleg. Segueixo aquesta edició.

10. També per a la presentació de l'autor i l'obra, remetem el lector al capítol II d'aquest treball.

11. En aquest capítol no apunto les indicacions donades per MERCADER I RIBA (*Capitans Generals*, 106-108), perquè segueix els treballs de CARRERA I PUJAL.

12. Ja he remarcat com aquestes observacions de Josep Torrents serveixen per a caracteritzar l'autor.

respuesta del rey. Consiguíó su ilustrísima lo que pedía y quedó totalmente pacífica la plebe. Pero como los burotes habían herido algunos mosos, éstos, resentidos de aquel insulto, se encuadraron en Santa Catalina a fin de que la superioridad castigase aquellos insolentes, pero con el favor divino se apasiguó aquel nublado, su ilustrísima y el muy ilustre capítulo.

Dispusieron los colegios y gremios de esta ciudad nombrar 12 comisionados a fin de hacer presente al rey los sucesos acaecidos en esta su provincia. Despacharon una posta con las representaciones de los gremios, de su ilustrísima y del Ayuntamiento, con que quedó pacífica esta capital. Pero los prohombres de los comunes iban mandando partidas de soldados todas las noches a fin de averiguar alguna gente mal entretenida que gustaba de poner papeles satíricos en las esquinas; poniendo por las plazas y calles públicas, a más de los acostumbrados faroles, teas encendidas para descubrir los agresores.

Varias fueron las prevenciones militares que se hicieron, tanto de acuartelar mucha tropa en la Atarasana y Ciudadela, como también en el castillo de Montjuique, que los tres batallones de Reales Guardias de Infantería española que se hallaban en cuarteles se les mandó entrar, con dobladas marchas pusieron dos batallones en Atarasana, uno en el castillo de Montjuique, daban el servicio alternativamente con los Walones, y después se dividieron los puestos, pero el de Palacio alternando y Puerta de la Marina.

3. Del "Calaix de Sastre" del Baró de Maldà

Lo dia 4 de maig de 1773 succeí a les nou hores del matí el gran alborot dels joves solters, a causa de voler-los allistar i quintar violentament per lo servei del rei, des de la edat de 16 anys fins a 36.

Moltíssims fugiren de bon matí, tement-se de les quintes, sent los portals de la ciutat oberts; i molts d'altres, havent-los trobat tancats, se n'anaren de tropell a la Seu, armats de bastons i barrots de fusta, fent-ne seguir d'altres, encara que se resistissen.

Entrats que se n'hagueren a la Seu, rabiant de quimera, deixant escandalitzats los oïdos de la gent pia, demanaren al monjo la clau per pujar-se'n furiosos al campanar de les campanes. No pogué detenir a tanta xurma de minyons com hi havia. Se agafaren de les cordes de les campanes, anant totes a l'aire. No contents encara d'això, volgueren muntar al campanar de les hores, amb lo qual sonido, unit amb lo de la "Tomasa" a rebato, no ignorant los habitants de Barcelona ser aquell tocar a Sometent, consternaren a los més d'esta ciutat. Les campanes no pararen de tocar des de dos quarts de 10 fins a dos quarts d'una, que se publicà lo bando del perdó.

I procurà sossegar tota aquella commoció d'ànimos lo actual IHustríssim Climent, pujant al púlpit de la catredal, fent una plactiqueta, per aquietar-los; anant-se'n amb molt seguit de minyons al Palàcio del comandant general —que era O'Conor Phaly—; a qui no permeteren que hi anàs en cotxe, sí que a peu, acompanyant a sa IHustríssima fins a Palàcio, dient-los que se n'anassen quietos a casa seva, que la cosa corria per son compte, i que no temessen de res.

Después se tingueren varies Juntas a Palàcio acerca de lo succeït en punt a l'alborot dels minyons i joves solters; del qual ne resultaren no poques des-

gràcies, a causa de la insolència i violència que los burots cometeren en disparar los trabucs a alguns que isqueren fora d'un dels portals; pues feriren malament a dotze o tretze minyons fugitius. I esto fou lo que alterà més los ànimos.

Succeït pues tot est desori en Barcelona, se donà providència de posar moltes graelles enceses en la nit per tots los carrers i places de la ciutat, redoblar les rondes per la quietud pública. Los xefes feren fortificar Barcelona, Ciutadela i Monjuïc, ab molta artilleria i municions de guerra. Se posaren dos canons de campanya a l'eixida dels portals; en lo Portal Nou; davant de la Col·lecta, los cavalls de frisa i estacades; i també en lo Portal de les Atarassanes.

Últimament han vingut de Madrid los senyors diputats, marquès de la Manresana i don Ramon Ponsic. Han tingut ses juntes; i ha acabat conforme se desitjava per la quietud pública d'ara i per a sempre en est particular.

4. *Altres fonts*

Al costat d'aquests testimonis presencials comptem encara, sense esmenar la documentació oficial abundant —bé que no sempre precisa per als detalls que ens interessin—, amb algunes altres notes de l'època. En citaré almenys dues:

El cònsol de França a Barcelona —ho era aleshores Jean Bte. de Laire d'Estavigny, que morí aquell mateix any—, uns dies després dels esdeveniments escrivia a M. de Clermont d'Amboise, l'ambaixador a Madrid:

“[...] Mais on n'est point encore affranchi d'une récidive qui menace sourdement, s'il sera question de faire tirer les Catalans au sort pour recruter la troupe” (29 de maig del 1773).¹³

El mateix ambaixador, al seu torn, havia escrit al cònsol, anteriorment a l'avalot, el 20 d'abril de 1773:

“Il faut espérer que l'incendie qui s'allume dans le Nord, ne nous gagnera pas, malgré les apparences qui ont donné lieu aux bruits qui se sont répandus dans Barcelone”.

No he pogut trobar l'explicació documental, però la carta almenys demostra que rumors estranys s'havien propagat a Barcelona, ja a l'abril, factors possibles de desordre general.

En realitat, més que aquestes fonts diplomàtiques, els esdeveniments del 1773 poden quedar en part il·luminats per una abundosa col·lecció de poesies populars, manuscrites o impreses —l'únic defecte de les quals és que, essent anònimes, no en coneixem les intencions i, per tant, l'objectivitat relativa. En traurem, almenys, la convicció del ressò considerable i l'emoció indignada que provocà l'efusió de sang. A part l'afirmació obligatòria del sentiment

13. Arxiu del Consolat de França a Barcelona. Dossier *Consulats et Légations*.

monàrquic, també manifesten, però, altres aspectes dignes de notar : el patriotisme local, el record dels greuges passats —com l'actitud amenaçadora del marquès de La Mina—, l'extensió a les classes burgeses del malcontentament, etc. :

“O ciutat de Barcelona,
molt bé te'n pots recordar
d'aquest any setanta-tres
quan te volien quintar.
Los nois prengueren les armes,
les armes del català,
amb tres o quatre bastons
tot ho feren recular.

Veient lo poble alborotat
fins la campana se'n dol. [...]
Però mai volgué callar [...]
amb tres hores que tocà
hasta Madrid se sentí.
Lo soroll que mogué aquí
a tots nos pot recordar
amenaça de forti
i accions de disparar.

La Ciutat rebé l'Orde
de que en planta deu posar-la,
mes com era de mal fer,
no saben com començar-ne.
Vàries juntes tingueren,
però al fi determinaren
que tots los proms dels comuns
dels seus deuen llistes dar-ne.
Queden estos admirats,
però pitició acompanyen
que los dèixien ajuntar
per presentar al monarca.

No contents de tot açò,
grans providències donaven
aquells del Consell de Guerra
i lo General ho mana :
fortificant los portals,
ciutadela i drassanes,
com i també Montjuïc
que és la millor amenaça.
I també provisions
de boca i de guerra manen,
amenaçant-ne gran siti
a gent que no tenen armes.”

El dia 15 de juny es reproduïx un avalot amb característiques similars, que també comenten els poetes populars :

“Vingué la cavalleria
i amb fúria delirada
i l'espasa a la mà
ferint qui més prop trobava.
Los paisans amb crits i pedres
com podien se tornaven
i formant-ne una barrera
formaven camp de batalla.
Sabut pel governador
tropa mana retirar-ne

i els destina a l'Esplanada
posar-se a punt de batalla.
Los paisans desesperats
sos judicis van formant-se,
allí tots amotinats
demanant de tot venjar-se.
Alcaldes i diputats
procurant amanyagar-los
los ne feren desistir
de l'empenyo que portaven.”¹⁴

14. Copio altres fragments d'aquestes poesies en *El Pensament Il·lustrat*, pàgs. 68, 69. (Arxiu Històric de la Ciutat, Ms. A 362, f. 157-159, 164, etc.; Id., *Miscel·lània Arrau*.)

VII

CARACTERISTIQUES REVOLUCIONARIES

Després d'haver assistit als desordres populars principals del 1773 i del 1789 —sense comptar les manifestacions secundàries que hem deixat de banda—, ha arribat l'hora d'establir un balanç.

El poble que es manifestà el maig del 1773, i el febrer i març del 1789, ¿era aquell mateix evocat per l'un dels millors historiadors contemporanis i el millor dels nostres historiadors generals? ¿Dominava realment el Principat aquell “esperit d'ordre, monàrquic, religiós fins al fanatisme, respectuós amb les jerarquies establertes”, el més allunyat possible “de l'esperit revolucionari, jacobí, anticlerical i antiaristocràtic de la França coetània”?¹

Potser sí. I no seré pas jo qui ho contradigui, sempre i quan hom precisi que també existia altra cosa. Els textos que acabem de llegir —afegits a d'altres contribucions documentals complementàries que anirem proporcionant quan escaurà— ho demostren plenament.

A) LA IRRELIGIÓ

Una de les característiques dels motius estudiats és l'actitud poc respectuosa envers la Religió. I atreu molt més l'atenció perquè contradiu els tòpics antics, i tota una sèrie de fonts clàssiques que subratllen, al contrari, la religiositat de certes capes socials.²

1. SOLDEVILA, *Hist. de Catalunya*, III, 1235.

2. Així VICENS VIVES, *Coyuntura*, 363; SOLDEVILA, *Hist. de Catalunya*, III, 1235 es deixa impressionar (com abans d'ell BOFARULL i OLIVER) per la decisió de l'Ajuntament de votar una missa a Nostra Dona de la Mercè.— Però el fet no és indicatiu vàlid per a conèixer el pensament de la massa (com no ho seria ara). Sembla un xic paradoxal l'opinió d'ALEXANDRE GALÍ (introducció a *Un segle de vida catalana*), que afirma d'una banda que la religió tradicional és l'element més important de la vida de l'època; i admet en segon lloc que els il·lustrats són precisament els eclesiàstics (*op cit.*, I, 39).

La irreligió popular

Si tornem a repassar les fonts documentals del 1773 i, més encara, les del 1789, cercant-hi més precisament les indicacions que puguin manifestar l'estat d'esperit dels amotinats en aquest aspecte, les notes recollides són poc nombroses però ben reveladores; i, encara que les admetéssim exagerades, llur precisió mateixa els confereix un accent de veritat bàsica.

El 1773 ja topem amb alguns indicis de l'actitud irreverent dels minyons revoltats. Setze anys abans dels amotinats pel pa, els qui clamen contra les quintes ja esbotzen també les portes de la catedral, malgrat les súpriques de jerarquies eclesiàstiques; probablement renegant o blasfemant. Car el baró de Maldà consigna que deixaren "escandalitzats los oïdos de la gent pia". El bisbe Climent, que tenia un prestigi extraordinari, els fa una "platiqueta", però no aconsegueix de dissuadir-los. Ells continuen cridant. El bisbe ha de prometre que solucionarà el problema per fer-los callar, i es prepara per anar a Palau a intercedir. Vol fer el trajecte en cotxe, però els amotinats no el deixen: ha d'anar a peu, amb ells! (El text que ens ho narra és el del baró de Maldà, i la seva sintaxi anàrquica fa de mal entendre la frase: "a qui no permeteren que hi anàs en cotxe". Però amb tota certesa es refereix al bisbe, que —no solament com ho diu el mateix baró, sinó altres fonts documentals, i papers oficials— fou el qui anà a veure el capità general, aleshores O'Connor Phaly.³

Per als esdeveniments del 1789, un dels detalls que han semblat més significatius als historiadors ha estat la intervenció —amb resultats quasi miraculosos, si escoltàvem el to d'alguns— d'un caputxí que apavaiga la multitud amb la creu a la mà. Les fonts documentals redueixen l'incident a les seves veritables porcions.

Cal recordar, en primer lloc, que, segons indica la documentació municipal, la intervenció no pas d'un, sinó dels caputxins, havia estat sol·licitada oficialment per l'Ajuntament, el 28 de febrer al vespre, alhora que es prenia altres decisions per a apaivagar els amotinats. (S'envià "recado" al convent dels Pares Caputxins perquè sortissin uns quants amb la mateixa finalitat.⁴ I no pas únicament perquè eren religiosos —al centre de Barcelona s'estaven almenys una dotzena d'altres comunitats importants—, sinó perquè se'ls considerava populars.)

Segons la font narrativa I (Josep Torrents), el caputxí volgué oposar-se als designis del poble irritat, amb el sant Crist a la mà, i començà a predicar: "No en feren cas"... Es despullà i es donà una rigorosa deixuplina: "no logrà res"...

3. CARRERA I PUJAL, *Hist. polít. Catalunya*, II, 447-448; MOREU-REY, *El Pensament Il·lustrat*, capítol "Religió", poesies inèdites, algun fragment de les quals ha estat citat més amunt.

4. Actes de l'Ajuntament, transcrits a l'Apèndix d'aquest treball, pàg. 102.

Per a la segona font (l'informador de l'ambaixada de França), una primera intervenció dels caputxins es produeix l'endemà, acompanyats d'algunes persones de consideració. Obtenen, és cert, de contenir uns moments els revoltats —però no pas amb el sant Crist i la deixuplina, el text almenys no ho diu—, sinó “amb prec” i “llençant-los diners”... Així donen temps a la tropa d'arribar. L'incident d'un caputxí sol, que sembla correspondre al narrat per la font I, és explicat aquí d'una manera diferent: El caputxí, un “dels més respectats”, es presenta amb una creu davant els amotinats, i tot el que obté és de convèncer la tropa que la gent es retiraria, si ella es retirava també. Em sembla que cal comprendre així el text. La intervenció sembla haver exercit millor els talents diplomàtics del frare que no pas altra cosa.

Més importants semblen els incidents esdevinguts a la catedral i a Sant Pere de les Puelles. La font I anota que quan els amotinats per primera vegada intenten de penetrar a la Seu, no fan cas de l'ofici o sermó. Amb grans crits proven vanament d'obrir les portes. La font II es refereix a la segona temptativa: penetració violenta dins el temple, cremant i trencant la porta. “Algunes persones eclesiàstiques, amb nobles i habitants principals” aconseguen finalment d'arrencar-los de l'església “amb força diners i prec”. No es veu tampoc en aquest cas el respecte de l'autoritat i de la religió. Però la font que ens descriu millor aquest aspecte és el text del baró de Maldà, que ha rebut (com hem dit) directament el testimoniatge d'eclesiàstics, segurament presents a l'espectacle. La lectura del text no deixa pas dubtar-ne.

Les portes de la catedral (malgrat les suplicacions dels canonges— detall donat per la documentació municipal) són esbotzades, destralejades, una a una, “fins a dotze”. Els amotinats entren al temple “cridant i renegant”, “amenaçant”, “dient mil blasfèmies”, sense descobrir-se naturalment, “amb sombreros al cap i gorres”.⁵ No es mostraren respectuosos ni del bisbe, ni dels canonges, ni dels nobles i altres persones importants que els suplicaven. Al contrari, es mofaven, els insultaven, dient-los de “tu”, i cridant-los “brut”, “porc”, “lladres”... No és estrany que el baró de Maldà resumeixi amb indignació el seu sentiment (i el dels seus informadors): “Semblava que el món finia”; “semblava que l'Ante-Crist” hagués baixat a barrejar-se amb tots aquells “mals esperits”, autors de tants d’“escàndols i sacrilegis”.

El bisbe i els canonges ploraven. El bisbe havia estat insultat personalment —ho repeteix el memorialista: “ni respectaven sisquera el senyor bisbe, flocant-li paraules moltíssim ofensives”.⁶

5. Aquests detalls precisos, repeteixo, semblen la prova de la veracitat del narrador i alhora de la qualitat de presencials dels seus informadors. Els detalls no sembla pas que puguin haver estat inventats. (Recordem que han estat escrits el mateix dia dels esdeveniments, i molt poques hores després, puix que l'autor ha agafat la ploma almenys dues vegades aquell dia per narrar les incidències a mesura que les anava sabent.)

6. El bisbe Gavino de Valladares i Mesia, que ho fou del 1775 fins al 1794, era una bellíssima persona, continuador de l'obra del bisbe Climent.—MOREU-REY, *Salvè*

Cal subratllar aquí la contribució del document de la casa Bellolell d'Arenys que explica l'excitació popular contra el bisbe (i més tard contra l'abadessa de Sant Pere?) basant-se en el dret mil·lenari per a gravar l'entrada de farines i grans —“dret de còps”. Els malcontents reclamaven en part, doncs, contra aquestes prerrogatives.⁷

Quan hom aconseguirà de fer-los parar, la victòria serà obtinguda (ho sabem per altres fonts) novament amb l'ajuda de precés i diners, pels nobles, delegats dels gremis, i regidors —i potser la renúncia verbal i provisòria del bisbe al dret de còps—. I només es produirà després que Barcelona haurà escoltat el toc del sometent durant tres quarts sense parar, i potser perquè els qui tingueren la iniciativa de l'acció ja estaven tips de tocar.

Aquesta visió —mig apocalíptica per als ulls d'un noble ranci com el baró de Maldà— contradiu absolutament la idea acceptada generalment de l'esperit tradicionalment religiós del poble barceloní. El responsable de l'adulteració de la veritat potser ha estat Geoffroy de Grandmaison quan, d'un text curull de dades interessants i precises, només aprofità l'anècdota del caputxí, i encara interpretant-la a la seva manera.⁸

Cal, això sí, admetre una objecció de retirada. Si no podem negar el fet de les irreverències comeses, dels insults, de la manca de respecte envers les persones i les coses sagrades, que demostra la fúria revolucionària, potser caldria considerar aquells excessos deguts precisament a l'estat anormal dels esperits, a l'exaltació del moment.

En circumstàncies normals, no es produïen pas, evidentment, fets similars. Però, ¿existia pregonament aquella religiositat, el respecte, dels quals no es cansa de parlar la Història tradicional?

Els documents de l'època demostren que, almenys, existia indiferència d'alguns, i, de molts, manca de respecte envers les persones i les coses sagrades: la lectura dels sermons del segle XVIII —bé que n'exagerin la pintura per raons entenedores—, no paren de clamar precisament contra aquesta indiferència i contra les irreverències.⁹ També són indicatives les mesures preses pels bisbes, per exemple el 1783, per a evitar les irreverències comeses en llocs sagrats; ¹⁰ etc.

Una anècdota, presa del *Calaix de Sastre*, és característica d'aquest estat d'esperit vigent en algunes classes de la societat. Es refereix a uns pocs anys

i Campillo, cap. III: *Id., Jansenisme*; JAYME PELFORT, *Oración fúnebre que en las solemnes exequias [...]* (Barcelona, s. d. [1794]); JOSEPH PRATS, *Oración fúnebre que en las solemnes exequias [...]* (Barcelona, s. d. [1794?]).— Alguna “historiador” ha pretès que pertanyia a la maçoneria: MANUEL TIRADO, *La Masonería en España*, I, 367.

7. Vegeu la nota 7, del capítol III, sobre la impopularitat del dret de còps.

8. Vegeu *supra*, pàgs. 22, 28.

9. JOSEF CLIMENT, *Pláticas Dominicales que el Ilmo. Señor [...]*, 3.ª ed., 2 vols. (Barcelona 1819); CLIMENT, *Colección de las Obras*.— Cal advertir que el bisbe Climent pertany al partit rigorista, però l'existència de la reacció rigorista ja sembla un retruc d'unes manifestacions laxistes.

10. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, 30-VI-1783.

després, al 1798.¹¹ Quan el bisbe auxiliar passa en *birlotxo*, prop la Torre de la Pubilla Cases, la gent el saluda, “excepte dos treballadors o mossos”... Aquesta vegada no es tracta pas d'un gest fet en un moment d'ofuscació, sinó pensat a sang freda.

El dietari del pobre baró, que viu “tres segles enrera”, és curull de planys contra la irreligió, la pèrdua de les virtuts antigues. No és possible de citar-los aquí.¹² Precisem només que —contràriament a l'anècdota citada més amunt— el memorialista no indica pas que aquesta evolució dels sentiments quedi limitada a un sol estament social; sembla més aviat de fer la impressió contrària: la d'un fenomen general.

Sense menysprear les indicacions valuoses del text de Bellsollell d'Arenys, que aplica unes motivacions econòmiques i d'una base classista molt àmplia a l'actitud anticlerical d'una part de la població, no podem mancar d'observar que la degradació de l'esperit religiós coincideix, de més a més, amb l'evolució de dos fenòmens que, per força, han d'haver tingut una influència sobre el primer, i entre ells una acció recíproca: un afebliment marcat de la moral tradicional, i unes polèmiques responsables de la divisió de l'Església del país.

Moral relaxada

Tots els moments de la Història han trobat censors exigents que han lamentat les victòries del vici i clamat pel retorn vers les virtuts imaginadament existents en el passat. El tema resta, doncs, sempre difícil; i caldria un estudi molt detallat i profund per a confirmar o invalidar les afirmacions dels testimonis contemporanis. Limitem-nos a prendre nota que aquests es mostren categòrics: tant el baró de Maldà,¹³ en ocasions tan nombroses que no és possible ni d'enumerar-les, com els bisbes, com altres eclesiàstics o seglars, es queixen de la baixa moralitat de l'època. Així, l'arquebisbe de Tarragona:

“Aunque nuestro siglo dista mucho de los dichosos tiempos de la primitiva Iglesia casi en todo género de costumbres, no sé si en otra materia se ha corrompido tanto como en la deshonestidad [...]. Ha llegado a tal extremo la disolución, que hacen gala de sus torpezas aún los que se dicen cristianos...”.

O aquestes ratlles recapitulatives del bisbe Climent:

“Se me lamentan los párrocos [...] de que ha crecido y crece más cada día el número de las ramerías: las que no lo son, visten con tanta inde-

11. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, 19-VIII-1798.

12. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*; vegeu, per exemple, els dies 14 i 24-II-1792, 1-VI-1792, 8-V-1793, 2-III-1796, 12-IV-1796, 1-V-1796; 22, 25 i 28-II-1797, 1, 6, 15 i 21-III-1797; 16 i 19-VI-1797; i cada vegada més freqüents el 1798, 1799, etc. (Repeteix que aquestes referències no es troben a l'Índex modern del *Calaix de Sastre*, que no s'ha aplicat a anotar aquests aspectes del text.)

13. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, per exemple: 5, 19-III-1791; 21-II-1792; 16-I-1796; 6, 8, 10 i 22-II-1796; etc.

encia y profanidad, andan por esas calles, miran con tanto descaro y hablan con tanta libertad como si lo fueran [...] y los jóvenes disolutos se atreven a decir que no hay en España ciudad más divertida [= disoluta] que Barcelona: y oigo decir a algunos extranjeros que en ninguna otra de Europa con más facilidad, y a menos costa, hallan las torpes pasiones su desahogo".¹⁴

Molts altres autors subratllen aquest punt precís també: l'auge mai no vist de la prostitució. Fins els viatgers forasters se n'estranyen (Thicknesse, Bourgoing, Chantreau, Fischer);¹⁵ però correspon perfectament a l'etapa de prosperitat —i de laxisme moral— que coneixia Barcelona aleshores.¹⁶ Hom constata també un nombre considerable de crims i delictes: les sentències capitals es produeixen a una cadència que sorprèn,¹⁷ però que també s'adapta al context —ben diferent, com anem veient— de la Barcelona patriarcal que pinta la llegenda.

Crisi de l'Església

Com he indicat en d'altres ocasions,¹⁸ cal concedir una influència decisiva —per a comprendre l'evolució del sentiment religiós, primer en la burgesia "il·lustrada", i després en el poble— a l'estat no gens pacífic ni plàcid tampoc en què es trobava aleshores l'Església espanyola.

Quan cau la Companyia de Jesús, el 1766 —un dels moments culminants

14. FRANCESC ARMANA, *Sermones*, 2.ª ed., II, 388; JOSEF CLIMENT, *Instrucción, en Edicto del Ilustrísimo Señor Obispo de Barcelona para la publicación del Jubileo* [...] (Barcelona, s. d. [1770], 61-62. — Vegeu també CLIMENT, *Plática sobre el sínodo*, 10-22; CLIMENT, *Mandatos que [...] impuso a la Priora, en Colección*, III, 150 ss., esp. 185-190. — FRANCISCO ARMAÑA, *Carta Pastoral* [...] [de 1767, reeditada a Barcelona 1774], 16; etc.

15. BOURGOING, *Tableau*, II, 313; THIKNESSE, *A year's journey*, I, 238-239; CHANTREAU, *Lettres*, 229; F. A. FISCHER, *Travels in Spain*, trad. (London 1802), 361. — Els dos darrers es refereixen precisament a la Rambla de Barcelona. — Cf. també ALTANIRA, *Hist.*, 453-455. — Una poesia satírica, *Sobre el haber sacado unas pobres mujeres a la vergüenza en 18 de marzo de 1784* (Bibl. de Catalunya, Ms. 28, fol. 123) confirma l'existència de la prostitució, mal de sempre, però afegeix un comentari curiós sobre la impunitat de la riquesa:

"El ser puta infeliz es gran pecado, — el andar por las calles, herejía; — el serlo de caudal, galantería, — y el pagarse muy bien, oficio honrado. (...) — Ninguna de las ricas ha caído, — ninguna de reloj ha sido presa, — ninguna de escofieta ha padecido (...). — Esto quiere decir, y sin disputa, — castigar a la pobre y no a la puta."

16. Per a la prosperitat, vegeu VILAR, *Catalogne*, II, *passim*.

17. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, n'anota moltes: 18-I-1771, 29 i 30-VIII-1771, 14-XII-1772, 26-III-1776, 29-III-1776, 17-VII-1776, 23-IX-1776, 6-II-1777, 1-III-1777, 24-IV-1777, 28-VI-1777, 30-VI-1777, 29-VIII-1777, 27-VI-1778, 30-VII-1778; etc. — Vegeu també Ms. Bibl. Univ. Barcelona núm. 859, *Llista*, fol. 101. — Potser servirió per a establir una estadística vàlida, els estats anuals: *Planes ó Estados que manifiestan el número de Pleytos, Causas, y Expedientes, tanto Civiles, como Criminales* [...] (Barcelona, impr. Piferrer). Els que he tingut a les mans (darrers anys del XVIII i primers del XIX: 1793-1804), donen una proporció insòlita de crims quant a la població barcelonina. Per a resoldre relativament l'interrogant caldria comparar amb estadístiques —que no crec que existeixin— de períodes anteriors.

18. MOREU-REY, *Pensament Il·lustrat*, pròleg; ID., *Jansenisme*.

de la crisi—, els textos contemporanis descobreixen fins on arribava la intransigència agressiva d'una part i de l'altra. Heus ací, per exemple, algunes de les expressions emprades pel bisbe de Barcelona el 1769 per a anatematitzar els expulsats:

“Dominadors, i no solament en el clercat, sinó també en el poble; ja que distribuïen els càrrecs eclesiàstics i seglars entre els qui, més que deïxebles i afectes, podien ésser qualificats d'esclaus seus”. “De tot temps i en totes les parts pretengueren dominar o arruïnar les Universitats, com ho intentaren amb la de València, per fer-se amos de l'enteniment, de la voluntat i de la consciència de tots, amb el monopoli de l'ensenyament...” “Així mateix em vaig convèncer que els Jesuïtes sempre havien tractat amb el major menyspreu els altres Ordes religiosos; que, enemics de la jerarquia eclesiàstica i de l'episcopat, s'independitzaven de les jurisdiccions episcopals basant-se en privilegis exorbitants i sense compte, o encobrint-se amb d'altres que deien tenir però que no mostraven; que perseguiren i atropellaren els bisbes més sants...”.

I tracta llurs doctrines de “supersticions”, “oposades a les màximes de l'Evangeli”; considerant —com la quasi totalitat de l'episcopat de la Península— que l'únic remei era la dissolució de la Companyia.¹⁹

El campions, aïllats, que continuaran lluitant contra el regalisme triomfant, serven el caliu de la dissensió, fins al moment que es veuran reforçats de nou, a partir del 1797 aproximadament, per Jesuïtes retornats.²⁰ Però mentrestant, aquells que hom ha anomenat falsament “Jansenistes” han obert, indirectament, una de les portes de l'anticlericalisme; o, almenys, del “liberalisme” en el sentit teològic del terme. Perquè van fomentar, amb la millor intenció, les lluites intestines ideològiques i personals de l'Església del país; perquè, aspirant a reformar aquesta Església i a fer-la retornar a unes imaginades virtuts primitives, atacaren implacablement els errors i els vicis del clercat contemporani, col·laborant així involuntàriament amb els atacs que arribaven d'altres bandes; perquè foren utilitzats com a instruments de la política nacionalista (regalista) del Govern, i posaren els fonaments de l'antivaticanisme a casa nostra; perquè, per afavorir l'episcopat, s'esforçaren per molts mitjans a rebaixar els Ordes.²¹

La crisi religiosa arribarà al seu apogeu molt pocs anys més tard, a cavall sobre el canvi de les dues centúries: des d'allò que alguns autors exal-

19. MOREU-REY, *Pensament Il·lustrat*, cap. Religió, 104-109, citant en part: J. CLIMENT i F. ARMANYÀ, *Dictamen sobre l'extinció dels Jesuïtes (1769)*, Arx. Nac. Simancas; vegeu també l'actitud general dels bisbes: MENÉNDEZ PELAYO, *Historia de los Heterodoxos Esp.*, ed. nac. (Madrid 1947), XXIX, 11.vi; DÁNvila, *Reinado Carlos III*, III, 429-431; SARRAILH, *España Ilustrada*, 140-142; ALTAMIRA, *Historia*, IV, 224, 231; etcètera.

20. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*; per exemple: 2, 14-I-1796, 7-IV-1796; 2-II-1797, 6, 7, 13, 21-XI-1797; 21, 22, 29-III-1798; 20, 30-IV-1798; 5, 6, 11, 26, 29-V-1798; etc. També: Arxiu Notarial de Barcelona: notaris Mas Vidal, Tests. 1786-1791; I. Plana, Manuals 1798, II, 1802; Barberi, 1798-1801; etc.

21. MOREU-REY, *Jansenisme*; íd., *Pensament Il·lustrat*.

tats²² han anomenat el “cisma espanyol” del 1799, fins a la reforma de Regulars, decidida el 1804 per pressió de Madrid.²³ Fins al punt que hom arriba a parlar aleshores de l’“estat de descomposició” dels Ordes religiosos.²⁴ Però les repercussions de tots els factors fins ara esmentats ja es feien ben visibles durant el període precedent —el que ens ocupa. Un text important del 1802 recorda l'estat anterior. Una carta de Godoy al Papa, escrita el 17-VI o el 17-VII del 1802,²⁵ es fonamenta en els abusos existents de fa temps en els convents: els esdeveniments polítics recents, diu

“han hecho rebrotar en España el partido de la irreligión, que ya en otros tiempos denunciarnos y corregimos en nuestros claustros. La independencia que consideran tener los religiosos de toda clase de respeto a la autoridad, hace que todos los días se tenga noticia de nuevos e inauditos excesos que fomentan la discordia, y convierten estos conventos en repúblicas separadas”.

És evident que Godoy exagera: però no falseja del tot la veritat, ja que les fonts documentals el confirmen bastant. Tot plegat donava, aquí com pertot, un clercat molt diferent del concepte habitual. D'una banda, alguns esperits oberts, molt tolerants: com l'inquisidor general i el bisbe de Barcelona —Gavino de Valladares—, que no solament reben el pastor protestant Townsend, sinó que l'inviten a passar unes quantes hores amb ells a la torre episcopal d'estiueig al Maresme.²⁶ Mentre un altre viatger anglès, molt objectiu, Arthur Young, se sorprèn de trobar a Barcelona “eclesiàstics en hàbit a tot arreu de l'edifici” [del teatre, durant una funció].

“Això, que hom no veu mai a França, mostra una relaxació quant a religió que, a la llarga, pot produir conseqüències”.²⁷

En efecte; les controvèrsies ideològiques, que començaven a esquerdar l'edifici, per força havien de desembocar també en conflictes d'ordre més material i personal —que provoquen malestar i fins escissions. Així, a Barcelona, entre el 1789 i el 1791, els Agustins Calçats s'indisciplinen i refusen de sotmetre's a la jerarquia.²⁸ I al convent de Sant Antoni Abat, l'església és tancada, el “comanador” portat al bisbe, els llecs enviats a l'Hospital (el 1791); els priven de les quaranta hores i de l'extracció dels porcells de Sant Antoni (el 1792).²⁹ Alguns sacerdots o religiosos, bé que potser més intransigents, eren de costums poc edificants, i de vegades en trobem el rastre a la documentació processal.

22. MENÉNDEZ PELAYO, el primer (*Hist. Heterodoxos*, VI, 207).

23. Estudiada per BASILIO DE RUBÍ, *Reforma de Regulars*, cit. a la bibliografia.

24. B. DE RUBÍ, *op. cit.*, 65 ss.; i 77.

25. B. DE RUBÍ, *op. cit.*, que la còpia, dóna dues dates diferents (39 i 65). La carta és de l'Arxiu Vaticà, *Spagna*.

26. TOWNSEND, *A Journey*, III, 318-321, 333; MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, capítols II i III.

27. YOUNG, *Travels*, 633.

28. Arxiu Notarial de Barcelona, not. Serchs, 1789. — MOREU-REY, *Jansenisme*.

29. *Dietari* de JOSEP TORRENTS, citat al cap. II-III; anys esmentats.

I no és pas possible de retenir aquest malestar general a l'interior dels cossos eclesiàstics. La barreja político-religiosa que ja era a l'origen el regalisme, fa que els problemes esdevinguin del domini públic; i, en una darrera etapa poc gloriosa, passin a ésser el tema de les converses i rialles populars. La sàtira no temerà d'embrutar les corporacions i les persones religioses quan aquestes, mediocres o desencertades, li'n donaran l'ocasió. Quan els teòlegs ataquen els progressos de la medicina com la inoculació, per exemple, es fan picar els dits, en 1779-1780.³⁰

El 1788, unes recerques persistents, i infructuoses, excavant la muralla de Barcelona, a la recerca del cos de sant Pere Nolasc —la localització del qual havia estat indicada, “miraculosament”, per un frare mercenari i un jesuïta, van provocar unes polèmiques increïbles, amb llur ressò popular, sempre irrespectuós, i de vegades irreligiós. Heus-en ací algunes mostres:

“Es lo cas que estant posat
fra Soler en oració,
li va entrar per lo balcó
un ànec d'allí al costat.
A l'instant, tot espantat,
pensant ser lo Sperit Sant,
amb humilitat molt gran
li suplicà per lo cos
de son fundador gloriós:
I l'ànec li féu: “Clanc, clanc”!

Quan fra Soler va sentir
la veu de l'Esperit Sant,
digué, amb sentiment gran:
“Senyor, no sé de llatí [...]”.

És tanta la passió
d'un fanatisme exaltat,
que ella sola ha lograt
que es fes la excavació [...]

Diuen per esta ciutat
gent distingida i de marca
que lo cos del Patriarca
los freres se'l n'han portat.
Això fóra un disbarat
si s'examina amb rigor,
que, encara que és gran tresor
per ells flaqueja seria.

Mes tot això m'ho creuria
si fos una barra d'or.

Apar que tot Barcelona
amb motiu s'està queixant
quan, fent-li buscar un sant,
creu que ha trobat una mona.
Vaia que l'ha feta bona
lo fanatisme arrogant!

Fanatisme, què faràs,
tan cansat i fatigat,
de sotana destrossat,
de casquet ni mig pedaç,
de bonete no en tens pas,
de coll tort un mig argents,
ni d'escapularis gens,
de la creu mig bocinet,
de la corda un bon trosset,
de santidat ni per pens.

Què profeta has parit,
Jesuïta, Fortuna?
Quina santedat tan tuna
tu nos has introduït?
Pensaves fos extingit
cremar amb impuls voraç
lo esperit del gran Tomàs,
però quedant ton ardor
sufocat per son candor,
fanatisme, què faràs?”³¹

30. MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, capítols IV i VI; íd., *Pensament Il·lustrat*, 111-113.

31. MOREU-REY, *Pensament Il·lustrat*, 113, 114. — Textos trets de Mss. de la Bibl. de Catalunya (Ms. 28, fols. 1v., 97, 187; Ms. 29, fols. 7, 18, 25; Ms. 23), i de l'Arxiu Històric de la Ciutat (*Miscel·lània*).

En principi, aquestes poesies ataquen solament els Mercenaris i els Jesuïtes (a aquests darrers s'adreça el malnom de "fanatisme"). Però, amb quina facilitat hom pot passar d'un concepte més restringit a un altre de més ampli...

Potser no errava del tot un altre autor anònim barceloní que, el mateix any 1788, s'indignava de les polèmiques contraproduents:

"De oir tanta necedad el más libre se avergüenza;
de muchos la desvergüenza ha embromado la ciudad.
Reina ya la libertad de opinión y de conciencia
y entre tanta turbulencia, y tan terca obstinación,
se ofende la Religión con la mayor insolencia."³²

En tot cas, després de la ràpida exposició que he intentat de l'estat religiós del país, ja no ens poden estranyar els actes dels amotinats del 1789. Allò que semblava una manifestació extraordinària, queda inscrit dins un context apropiat. Admetrem sense sorpresa el fet que la turba revoltada esbotzés les portes d'una catedral, insultés el bisbe i els canonges i no fes cas dels caputxins; o cometés els pitjors sacrilegis.³³ Era el mateix poble que refusava de saludar, en circumstàncies normals, el cotxe del bisbe. El que feia responsable —potser de segles ençà— el bisbe de l'augment del preu del pa a causa del "dret de cóps". El que es burlava del fanatisme dels Jesuïtes, i del cos de sant Pere Nolasc o de l'Esperit Sant: era el mateix poble que el baró de Maldà havia descrit, que "no respectava ni Déu ni els sants".

B) L'ESPERIT SUBVERSIU

Els paràgrafs que precedeixen ja fan gairebé inútil la breu exposició que seguirà: si el poble barceloní que es manifestà el 1773 i el 1789 no respectava les persones i les coses religioses, amb molta menys de raó es mostraria submis i disciplinat envers l'ordre i les jerarquies civils.

A l'afirmació dels historiadors moderns (M. dels S. Oliver i els qui el seguien) segons els quals el motí del 1789 no contradiu l'esperit "d'ordre, monàrquic [...], respectuós amb les jerarquies establertes", els qui vivien aleshores contesten literalment.

Què respecten els amotinats? Ens ho diuen les fonts documentals del 1789. No respecten els regidors i altres delegats de l'Ajuntament (fonts I, II, III i V); els diputats Caramany i Amigant són rebuts amb "amenaces i

32. MOREU-REY, *op. cit.*, pròleg; Bibl. de Catalunya, Ms. 29, 3v.

33. Per exemple, el comerç sacrileg dels bitllets de comunió que eren obligatoris en certes circumstàncies. Hi havia barcelonins que combregaven diverses vegades, en llocs diferents, i obtenien així bitllets suplementaris que venien en una mena de "mercat negre". El fet ha estat observat per dos viatgers estrangers, el 1789 i el 1792: BOURGOING, en un àmbit més general, i CHANTREAU (obres citades supra, II, 313 i 327).

males paraules" (font II); el regidor Navia, que intenta vanament de calmar-los, és ferit a pedrades (font II). No respecten la casa de la vila: l'assetgen cridant, i amenacen de cremar tot l'edifici (font II). No respecten la noblesa —"els senyors" com diu el baró de Maldà—; també s'insolenten amb ells, els insulten (fonts II i III). No respecten el Capità general (fonts I, II, III i IV); volen cremar i saquejar el Palau (font II); ni respecten el Governador (fonts III i IV); trenquen les finestres de la casa (fonts III i IV); i "van contra dels principals d'aquesta ciutat" (font III). I no solament no respecten, sinó que ataquen la tropa (fonts I, II, III i IV), sense que aquesta els provoqués (fonts I, II i III).³⁴

El fet mateix dels actes del 1773 i del 1789 ja és una prova de l'existència de l'esperit de subversió. Els dos esclats populars principals, però, no ens han pas de fer passar per alt moltes altres manifestacions de la inquietud constant. Els documents del temps en donen exemples. El comte de Creixell (font II, del 1773) anota les recerques de la tropa, cada nit, per descobrir aquella "gente mal entretenida que gustaba de poner papeles satiricos en las esquinas". Els papers devien ésser, o tan sediciosos o tan nombrosos, que obliguen el Capità general a publicar un edicte contra els autors i repartidors, amb l'oferiment important de mil pesos de recompensa per als qui els denunciessin.³⁵

I l'any següent, 1774, és una Reial Cèdula la qui prova de combatre els pasquins sediciosos, i pren altres mesures contra la possibilitat de desordres populars.³⁶ Entre aquell any i el 1789 (el 1783, per exemple) es poden seguir en la documentació oficial els esforços dels governants per reprimir les manifestacions del malcontentament públic. Els resultats foren, no solament l'explosió del 1789, que ja vingué preparada per altres desordres secundaris,³⁷ com hem vist, sinó que persistí a despit de les mesures draconianes,

34. Totes les referències són tretes dels textos transcrits al capítol II.—La lectura dels testimoniatges podria fer pensar que el poble amotinat respecta els representants dels gremis: però la font I precisa ben bé: "Més temeren els paisans que la tropa". No és pas respecte: és por.

35. El 16-IV-1773.—Arx. Bibl. Cat., full. Bonsoms núm. 1065; CARRERA PUJAL, *Hist. Polít. Catalüna*, II, 447.—Els pasquins ja havien estat nombrosos el 1766.—El fet d'haver-me fixat un límit cronològic em prohibeix de perseguir l'estudi de l'esperit subversiu més enllà. Anotaré, almenys, que els contemporanis del segle XVIII mai no han considerat —com ho han fet els nostres— que vivien en una època plàcida i submissa. Cf., per exemple, el text sobre motins populars, escrit per F. ROMÀ I ROSELL el 1766, que copio en *Pensament Il·lustrat*, 87; o la documentació oficial del 1783, quan hom prepara l'arribada dels reis a Barcelona, que preveu clarament els desordres als barris "populars" (Arxiu Hist. de la Ciutat, *Ordenes*, 2, 1769-1789),—un exemple entre mil de les precaucions que no paren de prendre les autoritats.

36. Abril 1774.—CARRERA PUJAL, *op. cit.*, II, 453.

37. Arx. Hist. de la Ciutat: col·lecció d'edictes per ordre cronològic.—Alguns exemples citats per CARRERA PUJAL, *op. cit.*, II, 453-458.—Els desordres secundaris per l'encariment dels queviures, ja citats supra; les reclamacions violentes dels pescadors el 1785; etc. (R. D'AMAT).

en els anys següents: Rafael d'Amat anota encara el 1790 i el 1791 aquesta inquietud, o manifestacions públiques molt variades de malestar.³⁸

D'aquesta situació de crisi col·lectiva, crec que dos aspectes almenys són remarcables. En primer lloc, la possibilitat que l'un dels factors multiplicadors del malcontentament fos allò que hom ha anomenat "el fet diferencial". En segon lloc, la fòbia antimilitar del poble.

El fet diferencial

Durant tot el segle assistim a una lluita sorda entre les autoritats locals barcelonines i la totpoderosa Audiència. J. Carrera i Pujal n'ha seguit les etapes a la documentació oficial. No ho repetiré aquí inútilment, i m'accontentaré de subratllar que, en les relacions sempre tenses, no s'hi veu una simple rivalitat entre jurisdiccions rivals, sinó el perjudici nacional, almenys per part dels forasters. Els funcionaris vinguts de fora continuaran emprant al final del segle el mateix to altiu i desconfiat del 1716. La mateixa Audiència que, seixanta anys abans acusava els administradors barcelonins d'obrar "con aquella misma elevación y osadía en que murió la antigua ciudad",³⁹ seixanta anys després, encara, el 1775 i el 1778, controla amb la mateixa aspresa els regidors i els acusa d'esperit subversiu i rebel. Ho recull una cèdula reial: "Ha reconocido mi consejo que continuaban y crecían cada día más los abusos y prejuicios de esos naturales [els catalans]"...⁴⁰ Ho recull la tropa castellana. En protesta l'Ajuntament. Però a Madrid no poden oblidar —com han oblidat molts historiadors moderns— que els diputats de Barcelona el 1760 encara reclamaven, amb molta eloqüència, el retorn de les llibertats perdudes el 1714.⁴¹

L'antagonisme persistirà. En trobem exemples dispersos en les fonts més variades. Només cal rellegir les Actes de l'Ajuntament. Fins el baró de Maldà no es pot estar d'anotar-ho, el setembre de 1774: "la quimera dels castellans als catalans". I ja hem vist, en els textos del baró del 1773 i el 1789, que "quimera" per a ell era sinònim de ràbia.⁴² El 1798, quan el

38. R. D'AMAT, *op. cit.*: inquietud i papers anònims (22-IX-1790); novament amenaça de motí dels pescadors (17-IX-1791); pasquins (20-X-1791).— Cal citar aquí també la mala voluntat de les poblacions demostrada en un text oficial: Un edicte de l'Intendent Manuel de Terán, baró de la Linde (23-V-1789), de les Juntes de Propis i Arbitris dels Pobles del Principat, reclamant el compliment puntual de la presentació dels comptes. Els pobles "pretextan, para no presentar las cuentas a su debido tiempo, que no han cobrado las rentas vencidas por falta de disposiciones en los contribuyentes, y otros alegan que no han cumplido ni cumplen los plazos de algunos ramos hasta muy entrado el año siguiente". (Arx. Hist. de la Ciutat, *Impresos-Circulares*). La "falta de disposició" dels contribuents reflecteix els múltiples descontentaments existents a pagès. Cf. també VILAR, *Catalogne*, vol. III.

39. CARRERA PUJAL, *Barcelona*, I, 10.

40. CARRERA PUJAL, *op. cit.*, I, 28, 75; íd., *Hist. Polít. Cataluña*, II, 413.

41. MOREU-REY, *Pensament Il·lustrat*, 62-66

42. R. D'AMAT, *Calaix de Sastre*, IX-1774; i els textos transcrits als caps. II i V.

P. Jordi Rey és elegit vicari general dels Agustins per a Espanya, el Consell de Castella el refusa. El P. Rey comenta: "Los de Castilla no quieren uno de la coronilla"...⁴³ Villanueva, Masdeu i altres autors del temps recullen anècdotes similars.

Les manifestacions de "catalanisme" de final de segle, com ja he subratllat fa temps, es veuen afavorides, de més a més, pel nacionalisme de la tendència mal anomenada "jansenista".⁴⁴ Amb tot, si l'antagonisme entre castellans i catalans persisteix, cal atribuir-ho a la més lògica de les raons. Una lluita només pot parar, si ho volen els dos partits combatents: i l'altre partit no deposà mai les armes. En veurem encara un exemple ben significatiu més avall.

L'antimilitarisme

No sé pas quina definició exacta aplicar a un estat d'esperit existent a Catalunya, molt visible a la segona part del segle, que no ha estat subratllat com mereix, i que, n'estic cada vegada més convençut, pot obrir perspectives molt noves per a l'explicació d'esdeveniments posteriors: 1793 i 1808.

Recordem uns detalls molt significatius de les jornades del 1773 i del 1789. Per què, durant les jornades reivindicatives contra l'encariment del pa, el poble ataca, en ocasions diferents, la tropa a cops de pedra? Els testimonis coincideixen tots, no solament a observar-ho, sinó que recalquen tots també que és el poble el qui ataca primer.⁴⁵ L'un dels testimonis pot ésser suspecte de parcialitat a favor de la tropa; els altres no sembla pas que ho demostrin, i hem d'acceptar llur paraula.

L'acció del poble barceloní del 1789 d'agredir els soldats, de tirar pedrades a ferir i potser a matar, no sembla pas estranya, a condició d'associar-la amb el que passà uns quants anys abans.

La primera reacció popular, després dels fets sagnants del 1773, es dirigeix naturalment contra els "burots" culpables de les morts de sis minyons. Però l'actitud de la tropa estacionada a Barcelona, els dies que seguiren el motí, provocà una desviació de l'agressivitat popular. Els documents oficials ho narren amb tot detall: se succeeixen les topades entre soldats i poble.⁴⁶ La tropa —castellans, valons o portuguesos—, insulta els barcelonins, tractant-los entre altres coses, de "rebels". Qualsevol espurna encén un incident de vegades greu. La cosa arriba a tal punt que l'Ajuntament, en un document remarcable, es veu obligat a protestar, i a la vegada a confirmar la seva lleialtat —la de la ciutat— a la corona. Ha de reconèixer que

43. B. DE RUBÍ, *Reforma de Regulares*, 30.

44. MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, capítols II, III i IV; íd., *Jansenisme*.

45. Ho subratlla amb insistència la font I, la que sembla més probablement lliure de parcialitat a favor dels soldats: "La tropa se mantenía quieta, sens dir res a ningú"... —Les altres fonts ho constaten simplement: "Després d'haver atacat la tropa ..."; "hostigada la tropa ...", etc.

46. Els recull CARRERA I PUJAL, *Barcelona*, I, 34-75.

“un espíritu de oposición y casi puede decirse de odio se ha apoderado de mucha parte de la tropa y del paisanaje”.⁴⁷

Aquest odi mutu persistirà. La ràbia del poble contra la tropa el 1789 ho demostra. Ho demostra potser encara un altre detall; si les meves informacions són exactes, hi havia a Barcelona, aquell any, uns destacaments estrangers (del Regiment d'Ibèrnia i Valons). Durant tots els esdeveniments no se'n parla. És possible que haguessin estat enviats a vigilar altres punts crítics a Catalunya. Però és possible també que el comandament, conscient de l'hostilitat del poble, els hagués retirats per prudència. Si rellegim sota aquesta nova llum les fonts documentals, alguns passatges adquiriran un significat més rellevant. Per exemple, quan la font I (Josep Torrents) diu que els amotinats “més temeren els paisans que la tropa”, potser significa que aquells obtingueren més resultats, perquè la tropa era odiada, i els paisans, no. Quan la font II comenta “Com els esperits s'escalfaven cada vegada més, la noblesa, els cossos dels burgesos, i els caps de les fàbriques” no solliciten pas del Capità general que continuï encarregant-se de mantenir l'ordre amb la tropa; al contrari, li demanen “l'autorització d'anar a calmar el poble”... I efectivament, la tropa resta sota les armes, però ja no intervé. El baró de Maldà nota que el poble, no solament no respecta el Capità general, sinó que àdhuc li té “quimera”, el vol matar; la gent trenca els vidres de la casa del Governador militar.

L'Ajuntament mateix tem la presència dels soldats i la topada amb el poble. Una raó evident és que tem l'efusió de sang. Però els textos semblen també amagar quelcom més (a part la tradicional hostilitat contra l'Audiència).⁴⁸ Ja hem vist que ignoren completament l'existència de la tropa durant els dos dies crítics (causa d'error d'historiadors moderns); i quan les Actes de les sessions es decideixen de parlar-ne és per a assegurar al Capità general que no la necessiten: “Puede Su Excelencia desprenderse sin reparo de toda la tropa que hay en Barcelona”, amb una ànsia amb prou feines dissimulada de veure-la marxar.⁴⁹ I som només al dos de març.

L'odi del poble contra la tropa, en general —o potser contra certs cossos més particularment—, em sembla, doncs, una característica molt digna de recordar, sobretot quan hom reprendrà la Història del sentiment popular el 1793 o el 1794 —on els testimonis contemporanis retroben aquesta hostilitat, en contra de la veritat oficial per mil mitjans propagada—; i fins per al 1808, on aquesta fòbia explicaria també moltes reaccions contra les tropes franceses i mercenàries —italianes, alemanyes— que ocuparen Barcelona.

47. Ho reproduïx CARRERA I PUJAL, *op. cit.*, 75; vegeu també, del mateix autor, *Hist. Polít. Cataluña*, II, 451. El Govern decretà la pena de mort contra el qui insultés un soldat o li pegués, “a fi d'evitar així els desordres que es produeixen cada dia”.

48. La incompatibilitat amb l'Audiència és claríssima en l'Acta de la sessió del 28 de febrer (transcrita a l'Apèndix).

49. Es trobaran els textos de totes aquestes Actes a l'Apèndix d'aquest treball.

C) PROLETARIAT O POBLE

He deixat per al final d'aquest intent de caracterització dels moviments subversius del 1773 i el 1789 un problema capital; el primer de tots: la quantitat i la qualitat dels amotinats. Malauradament les fonts no proporcionen pas les respostes detallades que desitjariem, i llurs indicacions plantegen més problemes que no pas en resolen.

El nombre

Per al motí del 1773, sabem amb precisió que formaven els grups sediciosos actius els minyons que no volien ésser allistats. Però quan es tracta de precisar el nombre dels qui hi intervingueren, les dades facilitades pels documents, o bé són massa vagues —“grups nombrosos”, “un nombre crescut de persones”,⁵⁰ “bastante muchedumbre”,⁵¹ etc.— o bé d'una precisió sense cap garantia —així Josep Torrents quan parla de “passat de vint mil minyons”,⁵²

No són pas gaire més profitables les informacions que tenim del 1789. També abunden les vaguetats: “una gran turba” (font I), “las gentes”, “gentes aquadrilladas”, etc. (font IV), etc. L'única informació concreta és la que recollí a les esferes oficials l'ambaixador prussià a Madrid —i que ens transmeté Baumgarten: calculaven en unes vuit mil persones les que havien participat en els desordres de Barcelona. La xifra és admissible, si hom considera que la ciutat contenia aleshores de 110.000 a 120.000 habitants. A. de Capmany proposa 115.000; A. de Laborde, 111.410 sense comptar de nou a deu mil militars i forasters, per al 1787; A. Young, 120.000 per al 1789; Steva, 110.000 per al 1797; Laborde, encara, 130.000 per al 1798; Salvà i Campillo, 120.000 per al 1808; etc. El cens del 1787 en troba 92.385, però no inclou la guarnició, els transeünts, etc., i, com tots els censos antics, peca per omissió. Durant el quinquenni 1787-1791 el moviment vegetatiu fou el següent, en mitjana: 4.799 defuncions, 4.168 naixements i 834 matri-monis anuals.⁵³

50. Documents oficials (Ajuntament i Audiència) citats per CARRERA I PUJAL, *Barcelona*, I, 69-74; i íd., *Hist. Polít. de Catalunya*, II, 447-451; i III, 445-446.

51. Comte de Creixell, text citat, pp. 55, 56.

52. Josep Torrents, ídem, pàg. 55.

53. BAUMGARTEN, *loc. cit.*; vegeu supra, pàg. 50. — Per al moviment vegetatiu: Arxiu Ac. Medicina B., Ll. XII, *antic fons Salvà*; A. DE CAPMANY, *Memorias Históricas sobre la Marina* (...) (Madrid 1779), 215; A. DE LABORDE, *Itinéraire descriptif de l'Espagne* (Paris 1809); F. SALVÀ I CAMPILLO, *Observaciones sobre las indispensables frugalidades* (...), Ll. XIII, Arxiu Acad. Med. B.; YOUNG, *Travels*, etc. — Cf. SALVADOR LLOBET, *La Población de Barcelona*, “Estudios Geográficos”, VIII, 28, ag. 1947; i sobretot P. VILAR, *Catalogne*, III, que estudia detalladament l'evolució de la població catalana (i proposa una xifra, de fet, de 100.000 a 112.000 habitants per a Barcelona). — La xifra que Laborde proposa correspon a la que comunicaren també a Fr. de Zamora els seus amics barcelonins.

Els documents permeten d'afegir només unes conjectures. De l'esquema recapitulatiu donat al capítol III es dedueix clarament que els esdeveniments del 1789 tingueren fases distintes, amb una participació diferent també, tant en nombre com en qualitat. Els amotinats del 28 al vespre protestaven només de l'encariment, de l'escassetat o de l'acaparament del pa. Els de l'endemà, que han començat essent només unes "partides" al matí, esdevenen més nombrosos que la vigília quan han estat exasperats per la topada amb la tropa (fonts I, II i III). El 28, hom ataca els fornars i els assentistes; els dies següents, el Capità general, el Governador, el Bisbe... Podem afirmar, almenys, que en algunes fases de la revolta, la participació popular fou molt nombrosa —amb curiosos o sense (fonts II i III)—. Ho exigeix, evidentment, la importància inusitada de les precaucions preses, el regiment cridat cuita-corrents de Mataró —quan a Barcelona ja hi havia aquarterats dos regiments, com a mínim, sense comptar altres destacaments aïllats.

La qualitat

Repeteixo que, per al 1773, la composició dels grups amotinats és bastant definida per la documentació i les fonts narratives, almenys per les redactades simultàniament amb els esdeveniments.

Són "aprenents i fadrins de totes les edats", constata Josep Torrents. "Joves solters" compresos dins les lleves cridades, o sigui "des de l'edat de 16 anys fins a 36", precisa el baró de Maldà.⁵⁴ "No se vieron por lo general personas de madura edad".⁵⁵

Pertanyien, doncs, a les classes "baixes" (segons concepte dels narradors), com ho indiquen despectivament amb expressions com aquestes: "la plebe" (comte de Creixell), una "xurma de minyons" (baró de Maldà). Però quan l'Ajuntament provarà de trobar explicacions als desordres, aquesta qualificació es repetirà, i exagerarà, amb una intenció que dista d'ésser objectiva: "Connoció en que sólo se halló comprendida la parte de la gente de la más ínfima clase de la misma" [...] "objeto digno de desprecio";⁵⁶ i, rebaixant-ho posteriorment més encara: "Una parte de su ínfima plebe"; "algunos muchachos y niños miserables de la ínfima plebe"...⁵⁷

Els qui ens informen dels desordres del 1789 no són pas tan precisos, perquè l'alçament fou més general; i de vegades ho manifesten així, deixant escapar alguna qualificació vaga també: "lo poble" (fonts I i III), "le peuple" (font II), "la gent" (font IV), "La pobra gent", "lo poble baix", "lo

54. Textos transcrits al capítol v de la present obra.

55. Audiència, a l'Arx. Hist. B., *Consultas*, 813, fol. 117; cit. per CARRERA I PUJAL, *Barcelona*, I, 72-73.

56. A. H., *Acuerdos*, 1773, fol. 219; CARRERA I PUJAL, *op. cit.*, I, 69; íd., *Hist. polít. Cataluña*, II, 450.

57. A. H., *Informes y Representaciones*, 1773, fols. 135, 139; CARRERA I PUJAL, *Barcelona*, I, 73-75.

baix poble" (font III), "los amotinats", "les mutins", "los inquietos" (fonts I, II i V), "algunas gentes" (font V).⁵⁸ Però de seguida acudeixen —salvant alguna precisió interessant: "els minyons" (font I), "les dones" (font III i Ms. 859 B. U.),⁵⁹ com feren el 1773, a expressions més pejoratives: "la turba" (font I), "la populace" (font II), "la plus vile populace" (Lemarchand, acompanyant la font II, i fent-se ressò del que deien a Madrid), el "vulgo", "el populatxo" (font III), etc.; que acabarà essent, oficialment, "la infame turba de gentes viles y facinerosas", en oposició a "los vecinos honrados y fieles"...⁶⁰

Aquestes indicacions no satisfan gens. No solament perquè hi retrobem l'excusa fàcil —l'alliberació— de sempre: la d'abans (del 1773, com acabem de veure), la de després (els fets del 1835 són atribuïts a "un corto número de hombres de la hez del pueblo");⁶¹ sinó perquè no sabem quin contingut exacte posseïen aquests mots per als qui els empraven. ¿Quins eren els límits exactes del "poble", del "poble baix", de la "pobra gent", per al baró de Maldà o Josep Torrents; de la "populace" per a un cònsol o un ambaixador francès; en una societat encara ben compartimentada per les classes socials?⁶²

Els contemporanis del 1789 troben encara una altra explicació: atribueixen els fets a gent forastera i vagabunda. L'argument ha estat també emprat d'altres vegades.⁶³ L'Ajuntament de Barcelona declara que els desordres han estat produïts per "un corto número de gentes desconocidas, no vecindadas".⁶⁴ ¿Ens trobem, de nou, en presència d'una excusa fàcil, per a desentendre's de la revolta i de les responsabilitats? ¿O existia realment un proletariat, foraster, desarrelat a Barcelona aleshores, autor o coautor dels desordres?

58. Textos transcrits al capítol II, i a l'Apèndix.

59. Ms. Bibl. Univ., fragment transcrit en el capítol III (altres fonts).

60. Adreça de Floridablanca a l'Ajuntament barceloní, 18-III-1789; transcrit a l'Apèndix, pàg. 113.

61. PI I ARIMON, *Barcelona Antigua y Moderna*, II, 927; OLIVER, *Catalunya*, 35.

62. Bé que hom hagi pretès el contrari (MERCADER RIBA, *Barcelona*, 30), les separacions restaren ben marcades: només cal llegir el *Calaix de Sastre*, les seves al·lusions a la "genteta", etc. — Vaig citar, en *Un Ancien privilège*, l'incident significatiu del cònsol de França a Barcelona refusant, durant alguns anys a partir del 1776, de presidir la colònia del seu país a la processó del Dijous Sant, "parce que l'assistance était par trop mêlée et qu'on y admettait des domestiques et des passe-volants". Aquest cònsol era precisament el J. B. Aubert, autor probable de la font narrativa II (vegeu capítol II).

63. El 1835: "una multitud de marineros y gitanos", PI I ARIMON, *op. cit.*, *loc. cit.*; el 1837, *El Clarín Patriótico*, pamflet liberal (Barcelona 1837) també fa al·lusió als gitanos "fraudulentos y errantes" entre els qui perjudiquen la Pàtria, al costat de "los ardides de los extranjeros, los detestables usureros y monopolistas, los abominables tahures" (pàg. 115). — Cal recordar també el 1909 i el 1936?

64. Bibl. Cat., full. Bonsoms núm. 1112; OLIVER, *op. cit.*, 32.

El proletariat

Existí a Catalunya —com existí a la resta de la Península— un problema de població inadaptada. Els documents d'època el subratllen, i els historiadors moderns l'han recordat. Manca, però, un estudi que doni els caràcters del fenomen i en precisi les fronteres en el lloc i en el temps; que classifiqui exactament els grups de desplaçats per raons econòmiques, de sense feina, dels bohemis atàvics, dels pigres, dels malfactors.

Quan es produeix un motí a Vic, el mateix 1789, un cronista local en fa responsables “los anomenats gitanos i castel·lans nous”.⁶⁵ ¿Quin valor posseeix aquesta afirmació, que s'accontenta de recollir una tradició al cap de més de mig segle? També hom acusarà els “gitanos” —ho hem vist— dels fets del 1835.⁶⁶ Els historiadors recents han reprès l'acusació. Han trobat, al llarg del segle XVIII, les proves de l'existència nombrosa de gitanos a tota la Península, i a Catalunya.⁶⁷ A remarcar que molts d'aquests “gitanos” havien nascut al país (Barcelona, Mataró, Vic, Tarragona, etc.) —com ja vaig tenir ocasió de subratllar.⁶⁸

Potser també eren catalans —però no ens consta— una altra mena de vagabunds, molt nombrosos, autors de malifetes, i que han cridat l'atenció naturalment de les fonts oficials de l'època, i dels historiadors de la nostra: els “murrís”. El bisbe Climent, el 1775, aspirava a veure desaparèixer aquesta gent: “los Murrís o Vagamundos”,⁶⁹ i, en un document de tres anys anterior, en feia una descripció bastant tètrica:

“todos los curas y feligreses hacendados clamaron y me rogaron que se solicitara se recogiesen los mendigos que llaman *Murrís*: gentes que ni tienen domicilio ni religión: andan a bandadas mezclados hombres, mujeres y niños: viven más con robos que con limosnas, porque se echan a las casas de los curas y de los labradores [...] [que] se ven precisados a abri-

65. JOAQUIM SALARICH I VERDAGUER, *Efemèrides Vigatanes* (Vic 1882), 38; íd., *Vich: su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (Vic 1854), 64; OLIVER, *op. cit.*, 34-35; que donen una data equivocada.

66. Vegeu supra, nota 63.

67. OLIVER, *op. cit.*, 35, recull dades tretes de les Memòries del MARQUÈS DE LA MINA (*Máximas para la Guerra*); les disposicions de la *Novísima Recopilación*, etc.— Cf. també ALTAMIRA, *Historia*, IV, 130; etc.— Els viatgers estrangers noten l'abundància d'aquesta gent nòmada: l'ABBÉ DELAPORTE (el 1755), *Le Voyageur François ou la Connaissance de l'Ancient et du Nouveau Monde* [...], XVI (Paris 1772), 250-254, més de 40.000 a tot Espanya; THIKNESSE el 1775, *A Year's Journey, passim* (per ex., pàgs. 259, 277); BOURGOING, *Tableau*, III, 249 (el 1788, a Cambrils, gitanos que es fan passar per pelegrins).— E. MARTÍNEZ FERRANDO havia pretès que “En Barcelona, siglo XVIII, no había gitanos”, article del 7-XII-1946, publ. en “Divulgación Histórica” (Barcelona 1950), vol. VII— Vaig contestar amb un article radiat —i no publicat: *En Barcelona, sí había gitanos en el siglo XVIII*, partint de documentació de l'Arxiu Episcopal.— Vegeu també el Lligall resum de Capitania general, a Arxiu Hist. de la Ciutat.

68. MOREU-REY, art. radiat, citat a la nota anterior.

69. CLIMENT, *Carta* [...] a los Señores Rectores [...], en *Colección de las Obras*, III, 284.

garlos de noche y a darles cuanto piden. Y habiendo dicho a algunos Bayles [...] cómo no prendían a unos hombres que por sola la cualidad de vagamundos llevaban consigo el proceso hecho, me respondieron que no se atrevían, así porque son fieros, como porque, habiendo traído a algunos presos a esta ciudad, dentro de poco tiempo volvieron y quemaron pajares y casas de los que les prendieron...".⁷⁰

I les notícies que trobem a la documentació referents als pobres en general, vagabunds o no, són massa nombroses per a ésser inventariades.⁷¹

Llur existència es troba directament connectada amb les circumstàncies demogràfiques i econòmiques del país. I el tema ja ha estat encetat, no solament pels historiadors generals, sinó, darrerament, per l'excel·lent monografia de Pierre Vilar.⁷² Qüestions de la població, de la formació d'un proletariat rural,⁷³ de la immigració interior, de la situació dels arribats a les ciutats, del treball no regular i de la vaga forçosa, etc. Es tracta d'un camp prou vast, sobre el qual P. Vilar ja ha exposat coses fonamentals, i que escapa al present estudi. Les indicacions dels viatgers confirmen l'existència

70. CLIMENT, *Noticias que tendrán presentes los Señores que componen la Junta* [...], en *Colección de las obras*, III, 32.

71. CLIMENT, *op. cit.*, 17, 20-22, 30-34, 47, 87; SARRAILH, *La España*, 80 ss.; CARRERA I PUJAL, *Hist. polít. Cataluña*, II, 478-479 (una "multitud" el 1781); VICENS VIVES, *Cataluña*, 177-178 (confontent potser "vagos" i vagabunds?), 217 i ss. (error sobre data de constitució del proletariat, i dels murrís); VILAR, *Catalogne*, II, 105 ss. (Vilar es pregunta si els murrís i els gitanos són la mateixa cosa; però no creu que els detalls que caracteritzen els primers puguin aplicar-se als segons); etc. També VOLTES BOU, *La Junta de Comisionados*, ha espigolat detalls sobre aquests grups inadaptats. — Molts sermons de l'època fan al·lusions al problema: per ex., els citats supra, quan mor el bisbe Valladares. El problema era general a la Península. Vegeu les providències, inútils, preses successivament en *Novísima Recopilación de las Leyes de España*, tom III. llibre VII, lleis XVIII (1777), XIX (1778), XX (1778, 1785), XXI, (1779), XXII (1778, 1788), XXIII (1789), XXIV (1783 a 1798), XXV (1785); pàgs. 709 a 720. — Cal no confondre els vagabunds amb els "vagos" (veg. Arxiu Hist. de la Ciutat, *Cadastré*), que comprenien tots els qui no es trobaven enquadrats dins un gremi: mestres de primeres lletres, comerciants matriculats, forasters, rellotgers, fabricants d'indianes, negociants, etc. Els primers "capitalistes" quedaven, doncs, inclosos dins aquest apartat polivalent.

72. VILAR, *Catalogne*, II i III, *passim*. Abans d'ell: CARRERA I PUJAL, *Hist. Polít. Cataluña*; SOLDEVILA; MERCADER I RIBA; etc. — L'original del cens del 1789 defineix així els "jornaleros" barcelonins, 4.492 en total: "Se compone de la multitud que mantiene las fábricas de todas clases de esta capital, los peones de albañiles y otras artes y oficios, de modo que son y deben considerarse como continuos emigrantes, tanto en una parroquia a otra dentro de esta capital, sin domicilio fijo, como para ausentarse de ella, como acontece entrando unos y saliendo otros, constituyendo en esta capital la mayor parte de su numeroso pueblo inferior, que necesita de esta clase, que abunda, excitada de la proporción que aquí suelen hallar para mantenerse" (Arxiu Hist. B.; 1787, XIX-21).

73. Hom podria afegir a l'estudi d'aquest proletariat rural el cas valencià, i —en relació directa amb el present treball— el moti dels quatre mil pagesos valencians, l'agost del 1801. — També donen indicacions molt útils, no recollides per P. Vilar, alguns estudis mèdics, sobre epidèmies, i poesies populars sobre el mateix tema. Per ex., el llibret *Noticia de la Epidemia de Tercianas que se padeció en varios pueblos del Urgel y otros parages del Principado de Cataluña* [...] (el 1785) (Barcelona 1786). La poesia *Acte de Contrició* [...] de la *Miseria qu'es pateix en la Plana d'Urgell* (Barcelona, s. d.), és molt realista, però massa anterior (a. 1754); en dono fragments al *Pensament Il·lustrat*, 80, 81.

d'un proletariat: aquells obrers forasters, per exemple, que Young troba a Girona, castellans i francesos; o els "workmen" contractats per a la construcció de la carretera reial de la Jonquera, ben pagats aleshores però que no deixen de representar una població flotant, no especialitzada, i a la mercè de les contingències polítiques. Desarrelats, en un món encara ben estructurat.⁷⁴

Bona part d'aquests grups, dels malfactors passant pels gitanos i els vagabunds, fins als no inscrits als gremis ("vagos"), seran enrolats de grat o per força quan esclatarà la guerra del Pirineu, el 1793.⁷⁵ Però el 1789 llur presència podria explicar el malestar i potser el motí. Fins i tot l'estudi de les variacions d'aquest proletariat aportaria precisions interessants per a comprendre alguns dels aspectes dels desordres.⁷⁶

Objeccions

Bé que no neguem l'existència de tots els grups fins ara esmentats d'inadaptats o poc adaptats socials, em sembla difícil d'acceptar la hipòtesi de considerar un proletariat barceloní com a protagonista dels disturbis del 1789.

Ja sé que ho creuen així —o almenys ho pretenen— els testimonis contemporanis del 1789;⁷⁷ i no solament per a Barcelona, sinó també per a Vic, segons la tradició recollida per un cronista local.⁷⁸ Ja sé que les mateixes autoritats no solament ho afirmen categòricament, sinó que àdhuc prenen les disposicions corresponents (font III, 2 de març: expulsió fulminant de forasters sense feina; íd., 4 de març: "total escombrament dels vagos [...]; se han fet marxar els mantegaires, gent de barretines vermelles, per lo sospitoses moltes").

Però també hem comprovat com aquestes fonts eren parcials i adverses; i com aquestes autoritats s'acollien tradicionalment al mateix pretext, de gent forastera o de desvagats, per a alliberar-se, elles i la ciutat, de tota responsabilitat.

El que diguin les fonts narratives i la documentació oficial no és, doncs, pas una prova definitiva a favor de la intervenció de la població flotant i forastera en els esdeveniments. Però encara podem esgrimir arguments contraris a la importància d'aquesta participació.

74. YOUNG, *Travels*, III, 650-651; íd., 659.—Vegeu també RUIZ Y PABLO, *Hist. de la Real Junta*, 118 i *passim*: i les notes 71 i 72 supra.—Cal lamentar que els historiadors contemporanis no s'hagin posat d'acord sobre un contingut exacte del terme "proletariat".

75. Vegeu les notes sobre aquest tema de R. D'AMAT, *Calaix de Sastre* (1793, 1794).

76. Per exemple, la presència, molt remarcada pels testimonis, de les dones entre els amotinats; i les ordres reials (1779, 1789) autoritzant més i més la participació de les dones i les noies en els treballs de la indústria.

77. Vegeu supra, pàg. 74.

78. Vegeu supra, pàg. 76.—En canvi, el text Bellsollell d'Arenys, contemporani, al·ludeix als "vigatans" globalment (pàg. 37).

En primer lloc —gràcies al treball monumental de Pierre Vilar— podem evitar de caure, com fan la majoria dels historiadors de la centúria,⁷⁹ en el parany de les generalitzacions. Allò que és vàlid per al 1765 o el 1780, no ho és per al 1789. Els “murrís”, els “gitanos”, la manca de feina, són problemes aguts uns quants anys abans. Però precisament en 1788-1789 Vilar constata, basant-se en la seva treballada documentació econòmica i demogràfica, que per a Barcelona, aquests problemes han quedat resolts:⁸⁰ la indústria treballa a ple rendiment, necessita braços, no hi ha gent parada. En alguns altres historiadors trobem dades que semblen contradir aquesta afirmació. Per exemple, quan Ruíz i Pablo⁸¹ parla de nou mil parats a la indústria de les mussolines el 1789; o els *Annals de Reus*⁸² també deploren nombrosos jornalers reusencs sense feina el mateix any: si afinem la cronologia, comprovarem que aquests fenòmens han estat el resultat d'ordres reials de liberalització de les importacions, en els darrers mesos de l'any, i, per consegüent, posteriors al motí.⁸³

En segon lloc, cal recordar que la revolta coneix fases diferents, que no obeeixen pas a les mateixes motivacions.⁸⁴

En tercer lloc, encara que admetéssim una participació de desvagats i malfactors, que sempre existeixen en una gran ciutat, no per això els concediríem el pes principal sense arguments més convincents, car sabem que, en motins similars, bé que minoria, probablement seran els més visibles: llur record perdurà quan s'esvairà el de la participació de gent d'altres classes.

Altres detalls confirmen encara el nostre punt de vista. Ja hem notat com alguns termes molt generals havien servit als narradors per a qualificar els revoltats: “el poble”, “el poble baix”. Aquests, i altres termes, abasten un contingut conceptual molt ampli per als qui els empren: per al baró de Maldà, per exemple, el poble vol dir tot el que no és noblesa, ciutadans honrats o comerciants principals. I quan empra termes més pejoratius no significa pas que al·ludeixi a grups socials diferents: és el mateix poble menut, de menestrals, de pagesos, “la genteta”, que el bon baró menysprea i de vegades detesta. Així, quan uns quants dies abans dels desordres es congrega a Barcelona una gernació, arribada de les comarques per assistir a les festes en honor del nou rei Carles IV, també el baró utilitza termes despectius: “milenars de persones, i qui sap quants abarretines vermelles...”, “hi havia de aquella casta de canalla de mossos

79. SARRAILH, SÁNCHEZ AGESTA, etc.

80. VILAR, *Catalogne*, II, 107-108.

81. RUIZ Y PABLO, *Hist. Real Junta*, 230.

82. Citats per BOFARULL, *Historia*, IX, 414; reprès també per OLIVER, *Catalunya*, 20.

83. Pragmática, 9-IX-1789, *Colección de todas las Pragmáticas [...] don Carlos IV*, SANTOS SÁNCHEZ (Madrid 1794), I, 73-74; també: *Novísima Recopilación*, L. IX, tom XII, pág. 304, nota.

84. Vegeu supra, pág. 74.

de fàbrica, i gorres vermelles...".⁸⁵ Són termes similars als que designen, dies després, els qui són expulsats de la ciutat com a indesitjables, quan ho comenta el baró: "els mantegaires, gent de barretines vermelles, per lo sospitoses moltes".

Els amotinats del 1789, de més a més, aquella "turba desenfrenada" que no s'inclina davant Déu ni els sants, ni les jerarquies militars i civils, respecta, en canvi, dues coses: no calen foc a la casa del sabater del Sol perquè hi ha una malalta o una moribunda, i a la casa del moler Torres, per por de cremar les cases dels veïns. Aquesta actitud assenyada no ens recorda gens les característiques dels "murrís" que ens pintava el bisbe Climent.

Unes altres proves de la participació de gent de classes socials diferents, ens les dóna el text del mateix baró de Maldà. Quan s'indigna de l'entrada dels amotinats a la catedral, constata i anota que no es descobriren entrant, quedaren "ab sombreros al cap i gorres".⁸⁶ No es tractava, doncs, pas únicament de les gorres vermelles dels mossos de fàbrica. Més tard, després d'haver estat sentenciats els jutjats responsables del motí, hi ha barcelonins que fan dir misses per al repòs de llurs ànimes: entre ells el baró de Maldà anota un tal Espanya, fabricant...⁸⁷ El fet ens deixa una mica perplexos: ¿remordiment de consciència, o simple tribut a una amistat o un parent perdut?

En tot cas, una lectura atenta de les Actes de l'Ajuntament durant els esdeveniments no ens fa pas la impressió d'una col·laboració total i espontània dels gremis. Al contrari, els delegats gremials triguen a arribar a la convocatòria del 1^r de març, i no vénen tots, i quan s'obre la sessió no sembla pas que es posin d'acord.⁸⁸

Encara una cosa: les informacions de l'època resten defectuoses, però ens permeten gairebé d'afirmar que els tumults per l'encariment del pa es produïren a llocs definits i poc nombrosos: Barcelona i els seus voltants,⁸⁹ Mataró i Vic. Mataró era aleshores una de les ciutats més riques i actives de Catalunya després de Barcelona.

I, precisament per a Mataró, una indicació ens és proporcionada que també denega la hipòtesi d'uns capitostos forasters i desarrelats. He pogut retrobar els noms de dos dels principals autors del tumult que es produí en aquella ciutat al vespre del primer de març. Ambdós consten com a veïns de Mataró: l'un, Salvador Illa, era blanquer, potser assalariat; l'altre, Josep

85. RAFAEL D'AMAT, *Calaix de Sastre*, 11-II-1789.

86. RAFAEL D'AMAT, font III (capítol II).

87. ÍDEM, 15-VII-1790. — Un Antoni Espanya era efectivament fabricant d'indianes, a la Rambla, el 1789 (Arxiu Històric, *Cadastre personal*, 1789); i el 1806, trobo encara un Francesc Espanya actuant com a marmessor de Margarida Gil (Ídem, *Processals*, núm. 93, llig. 21 actual).

88. Actes de l'Ajuntament; Apèndix, p. 103.

89. Citen desordres als pobles voltant Barcelona les Actes de l'Ajuntament, transcrites en Apèndix en aquest treball, pàgs. 108, 111 i el text de la pàg. 116.

Argimon, és qualificat de jornal·ler. El fet més significatiu, però, és que trobarem tota mena de facilitats entre els estaments burgesos i el cl·ericat de la capital del Maresme per a protegir-los contra la persecució de l'Audiència.⁹⁰

Tot plegat torna a plantejar un cèlebre problema, ja llargament debatut pels historiadors de la Revolució francesa: les influències respectives de la riquesa i de la misèria sobre el desencadenament dels fenòmens revolucionaris; i si les revolucions són iniciades pel proletariat pobre, o per un poble en puixança.

A Barcelona, el 1789, sembla que existeixi un poble —una part de la població⁹¹— en bona situació econòmica, però descontent, irreligiós, animat d'esperit subversiu. ¿Com s'expliquen les seves reaccions posteriors —el 1793 per exemple—, aparentment contradictòries amb el que acabem d'observar?

90. S'acolliren a sagrat, i la defensa dels acusats prengué com a pretext la defensa dels privilegis eclesiàstics (que en altres ocasions, com he pogut comprovar a la documentació processal, no foren mai emparats amb tanta energia com en aquesta ocasió). — Arxiu Episcopal de Barcelona, *Expedients i Informacions*, llig. 174.

91. Caldria un estudi detallat sobre aquest punt: la documentació fa aparèixer aspectes interessants, per exemple el dels estudiants (de capellà, generalment): són considerats "pobres" (vegeu, per ex., CLIMENT, *Noticias que tendrán presentes [...]*, en *Colección de las Obras*, III, 47), i tenien dret a demanar caritat.

VIII

EVOLUCIÓ I REPRESSIÓ

Un parallelisme

Els nostres historiadors ja han remarcat com a França uns esdeveniments molt similars es desenvolupaven gairebé simultàniament amb els que tingueren lloc a Catalunya el 1789. Taine proposa el total d'uns tres-cents motins a tot França durant els quatre mesos que precediren la presa de la Bastilla (14 de juliol de 1789); i en cita uns quants dels més significatius. Moltes de les característiques coincideixen amb els desordres de Barcelona el mateix any: protesta contra l'encariment del blat, incendi dels forns municipals, atacs contra els assentistes.¹ Per la data, a part uns casos aïllats com el de Nantes —el gener—, els tumults francesos són posteriors als d'aquí: la majoria tenen lloc durant els mesos d'abril o de maig. Les dates més properes són les de Provença i del Llenguadoc (i la raó de la proximitat tant pot ésser climàtica com política). Els arxius comarcals i els historiadors locals en donen els detalls: 14 de març a Manosca (amb el bisbe de Sisteró insultat); cap al 20 a Pertuis (pel preu del pa i de la carn); el 23 a Toló i a Marsella; el 25 a Ais i a Marsella encara; d'altres a Hieres, Brinyoles, Barjols, Aups, Salernes, Solliés, etc.²

La hipòtesi d'una relació entre els moviments populars francesos i els d'aquí no passaria d'ésser una suposició molt atrevida; i fonamentada sobre unes bases fràgils (relacions molt estretes del comerç de cabotatge entre Barcelona i els ports mediterranis —Marsella, Toló, Agda— on es produeixen els primers aldarulls; la presència d'una colònia important de pescadors catalans a Marsella, etc.).

1. TAINÉ, *Les Origines*, II, 278-280; III, 15 ss. — Cf. també D. MORNET, *Les Origines Intellectuelles de la Révolution Française* (Paris 1932), 444-451; LEFEBVRE, *La Révolution Française*, 127-130; PHILIPPE SAGNAC, *La Fin de l'Ancien Régime* [...], vol. XII de "Peuples et Civilisations" (Paris 1947), 479-481; LAVISSE, *Histoire*, IX, IV, 372-373; etc.

2. A. LAVAQUERY, *Le Cardinal de Boisgelin* (Paris 1920), I; RAYMOND BUSQUET, *Histoire de Marseille*, 319-320 (que no creu en l'espontaneïtat dels desordres).

L'únic detall que podria en tot cas subratllar-se pertany al motí que es produí a Seta, un altre d'aquests ports mediterranis en contacte constant amb els nostres, un més després del de Barcelona: la multitud assaltà les dependències del consolat d'Espanya.³

Al Rosselló, en canvi, no sembla pas que la crisi hagi repercutit: i el fet no deixa d'ésser curiós.⁴

A París, el primer aldarull important tingué lloc només el 27 i el 28 d'abril, o sigui dos mesos després del nostre. La raó circumstancial n'era diferent (irritació contra unes preteses manifestacions d'un fabricant de papiers estampats, Réveillon), però el desenvolupament no s'aparta de les característiques típiques de les commocions populars. Fins i tot hi retrobem, a la ploma dels qui el descriuen, el tòpic ja subratllat: la presència decisiva d'escamots "de vagabunds i de forasters"; també indicada, naturalment, per als avalots meridionals anteriors: "Forasters, italians, bandolers, s'han barreja amb els pagesos..."⁵

A part la raó immediata i les característiques tòpiques, uns factors contribuïen a poc a poc a impulsar els desordres francesos per uns camins que desembocaren a la gran Revolució —en un país on dominava, el 1788 encara, a la quasi totalitat del poble, l'esperit monàrquic i religiós.⁶

A Catalunya, els factors que determinaren l'evolució d'aquest esperit revolucionari naixent foren diversos, i cal enumerar-los breument partint dels esdeveniments del 1789.

A) FACTORS FAVORABLES

Els dos factors que haurien afavorit aquí el desenvolupament expansiu de l'esperit revolucionari ja han estat estudiats parcialment per mi en ocasions anteriors, i no crec oportú de repetir-ne aquí els detalls. En donaré en pocs mots l'esquema:

A les classes burgeses, que vol dir aleshores una part principal del poble, l'esperit il·lustrat havia penetrat pregonament. Els grups de metges,

3. Arxiu Af. Etrs. Paris 626, fol. 300 (i 324): El motí, com sempre, fou originat per l'encariment del preu del pa. Els amotinats, comandats per mariners, ataquen cases de les autoritats i la del vice-cònsol d'Espanya.

4. En tot cas no en diuen res els historiadors rossellonesos: PIERRE VIDAL, *Histoire de la Révolution Française dans le Département des Pyrénées Orientales* [...], I (Perpinyà 1885); P. TORREILLES, *Histoire du Clergé* [...] (Perpinyà 1890).

5. TAINE, *op. cit.*, III, 27 ss., i 43-48; LAVISSE, *Histoire*, IV, 375-376; J. COLLOS, "Revue des Questions Hist." (nov. 1934) 34-55, (març 1935) 239-253.

6. Vegeu els textos dels "Cahiers des Doléances". No és cap novetat l'afirmació que la Revolució francesa fou l'obra d'una minoria. — I, un cop les primeres necessitats col·lectives cobertes (incendi dels "terriers" o capbreus, compra dels béns nacionals), restà l'obra d'una minoria. Els diputats "montagnards" que regiren el país el 1793 i el 1794 representaven menys del cinc per cent dels electors. — Calia subratllar això per a contradir teories històriques basades sobre "l'esperit dominant" a l'un país i a l'altre. L'esperit religiós i respectuós de les jerarquies encara domina a França regions senceres (Alsàcia, Bretanya, Vendea, etc.).

advocats, mecànics, etc. —en contacte amb l'estranger i particularment amb França—, havien assimilat bona part de doctrines noves. Hom en troba exemples molt primerencs, però el 1789 la il·lustració ja havia esdevingut doctrina oficial predicada i aplicada a tots els estrats administratius: les conseqüències seran també generals i d'ordre estructural —afebliment del sistema gremial, introducció de la lliure empresa, i, sobretot, eliminació de molta part de les restes del feudalisme al camp.⁷ En un capítol anterior del present estudi he donat proves també de l'estat de crisi de l'Església, porta oberta a l'esperit crític general i a la revolució.⁸

La receptivitat a alens revolucionaris vinguts de fora era molt sensibilitzada per la presència de colònies estrangeres nombroses —especialment la francesa. La influència n'era multiplicada pel fet de la gran varietat de llur composició (des dels nobles i grans industrials o comerciants, fins als petits menestrals i classes domèstiques). També eren nombrosos els forasters de pas. Dins els uns i els altres cal subratllar la presència de protestants.⁹

Aquestes causes —il·lustració, cosmopolitisme— s'afegiran, doncs, a les conseqüències econòmiques i socials noves: població obrera sense parats en 1788-89, és cert, però a la mercè de decisions del Govern —com modificació de la política proteccionista—; vinguda a les ciutats d'un proletariat rural, sensibilització dels camperols i dels artesans, etc.¹⁰

Tots aquests factors continuaran influïnt sobre l'esperit del poble barceloní. I únicament els qui han volgut estudiar aquest esperit basant-se sobre documentació oficial (pasquins impresos per indicació i amb la benedicció de les autoritats) han passat per alt la persistència de l'esperit subversiu i irreligiós a casa nostra al final del segle i al principi del següent.¹¹ Perseguit, però mai anihilat, li podem seguir el rastre abans, du-

7. Sobre l'evolució del pensament il·lustrat: MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, capítols II i III; ÍD., *El Naixement del Metre*, 54-63; J. VICENS VIVES, *Industrials i Polítics del segle XIX* (Barcelona 1958), en recull les conclusions, pàgs. 212-213; MOREU-REY, *Pensament Il·lustrat* (pròleg).—Quant a les conseqüències, es trobaran en tots els historiadors: es manifesten sobretot als arxius processals (Arx. Històric, Arx. de la Corona d'Aragó), on hom pot seguir pas a pas l'inútil esforç de gremis i senyors per conservar llurs prerrogatives.

8. Capítol VII, B), *La Irreligió*.

9. MOREU-REY, *El Naixement del Metre*; ÍD., *Els Immigrants*; ÍD., *Salvà i Campillo*, cap. III; etc.—Una prova característica: el cònsol general de França, Delaire d'Estavigny, que mor el 1773, tenia a la seva llibreria barcelonina més de tres-centes obres, científiques i literàries, entre les quals les més avançades dels autors inconformistes de l'època, Rousseau i Voltaire (MOREU-REY, treball inèdit sobre les lectures dels barcelonins, al segle XVIII).

10. Per exemple el 1797, observació del BARÓ DE MALDÀ (20-I): "Havent, per motiu de la Guerra amb los Inglesos, tingut-se que plegar alguns oficis, d'estos lo del tant dilatat ram de Fàbriques; pesta casi bé la més de la república, de tants jóvnes, minyons i dones que hi treballen, per lo sumament viciada en fumar [...], parlar termes lletjos [...] i altres travessures i picardies de semblant canalla [...]" ; etc.

11. ÀNGEL OSSORIO, *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República francesa (1793-1795)* (Madrid 1931); JOAN MERCADER, *La Ideologia dels Catalans del 1808*, "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans", 1953; Eu-

rant (sobretot en 1794-1795) i després de la Guerra del Pirineu, i ens apareix com una de les forces explicatives de la Revolució del 1808.

B) LA REPRESSIÓ

Amb tot, les fonts documentals revelen clarament quin fou l'element decisiu sobre l'evolució de la nostra Història d'aquells anys crítics. No solament un factor advers, sinó encara el més negatiu de tots: una repressió implacable.

Alguns historiadors dels fets del 1789 han ignorat inexplicablement les conseqüències de l'alçament popular.¹² Un d'ells en recull, però, la tradició oral

“d'execucions tristíssimes i aborronadores. Se parla de certa dona, condemnada per capitanejar una turba” (etc.);¹³

i les dades fornides per a Vic d'un cronista local: la forta commoció

“va obligar el govern suprem a donar ordres de gran severitat per a reprimir els revoltosos, dels quals uns 60 foren condemnats a la forca, encara que aquesta pena los fou després commutada”.¹⁴

Per a Barcelona, la repressió també fou molt severa. I després d'haver estudiat les fonts documentals d'aquell any, no queda altre remei que proclamar que la característica que marca aquells esdeveniments —els fa diferir dels de França, els dona un aspecte únic—, és precisament la força i l'esperit de la repressió que els seguí.

Afgides a la que cità M. dels S. Oliver, no manquen les fonts que ens descriuen d'una manera bastant precisa les fases de la repressió. Les fonts narratives que utilitzarem per a descriure els esdeveniments revolucionaris també dediquen un espai important a aquest aspecte. I completarem l'aportació documental iniciada al capítol II amb la transcripció del remanent d'aquests textos, que havíem reservat per a aquesta ocasió.

Recordem el que deien en els trossos ja copiats: La Font I (Josep Torrens) es limita a citar alguna mesura preventiva (les campanes no toquen durant nou dies); la Font II (Ambaixada francesa) també destaca sobretot

LÀLIA DURAN i MAX CAHNER, *La Guerra Gran a través de la poesia de l'època (1793-1795)*, “Germinabit”, núm. 58 (1959), 3-5; etc. (¿Quin resultat donaria l'estudi del pensament català fonamentat sobre la premsa, els impresos diversos, els goigs, etc., del 1940 al 1960?) Un cop d'ull sobre altres documents (personals —com el *Calaix de Sastre*—; processals, etc.) dona un resultat diferent: conflictes, desordres, pasquins, oposició sorda. Podria citar dotzenes de testimonis documentals que reservo per a una altra ocasió. (Vegeu també la nota precedent.)

12. BOFARULL, *Historia*, no en diu res; “Res queda consignat de la repressió”, escriu M. S. OLIVER, *Catalunya*, encara que afegeix un detall anecdòtic recollit de la tradició, pàg. 34.

13. OLIVER, *loc. cit.*

14. SALARICH, *Vich: su Historia*, 64; citat per OLIVER, *loc. cit.*

les disposicions preventives: els batalls trets de les campanes, i en manifesta la impressió causada sobre l'esperit de la gent: "sembla com si la ciutat sofrís l'interdicte"; l'artilleria apuntant al poble; etc. Però ja indica que les patrulles feren presoners, i preveu el restabliment de la tranquil·litat mitjançant "el càstig dels principals autors i actors del tumult", i la participació dels "ciudadans honrats" a la detenció d'inculpats. També la Font III (baró de Maldà) s'estendrà sobre les mesures preventives: dobles rondes, graelles i teies enceses totes les nits, batalls trets de les campanes, artilleria apuntant a la ciutat, etc. Es fa ressò de la duresa d'alguns decrets: prohibició dels grups superiors a dues persones: pena: dos-cents assots i deu anys de presidi, sense exempció de persones, i pena capital per als reincidents; expulsió immediata dels forasters sense feina, en un termini de dues hores: pena: dos-cents assots i deu anys de presidi; prohibició de circular de nits sense fanal: pena: sis lliures de multa i presó; i també nota l'empresonament de presumptes culpables; i fortes recompenses ofertes als delators "del motor" (cinquanta dobles). La Font V (documents oficials) enumera mesures preventives (silenci de les campanes, rondes, etc.) i la detenció dels individus sospitosos, que són enviats a la presó de la Ciutadella.

La font diplomàtica citada per Baumgarten és molt explícita, i recull perfectament l'esperit que presideix el conjunt de les disposicions. Madrid ha reprovat la feblesa mostrada pel capità general, comte del Asalto, i el substitueix per un home de mà dura: el comte de Lacy,¹⁵ encarregat d' aixafar la subversió i tota reincidència. Forneix detalls desconeguts per les altres fonts: dos vaixells de guerra i una fragata foren enviats a Barcelona. Hi embarcaren noranta-cinc persones, d'entre els capitosts de la revolta, que foren desterrats a Cartagena i després deportats a Oran. El nou capità general exercí una dura repressió. Sigui perquè temia que no es reproduïssin els aldarulls, o per altres raons, el mes d'agost foren cridats tres regiments més per intimidar els malcontents. Lacy féu caure sobre la ciutat les més dures represàlies. Set dels qui havien pres part a la revolta del març foren penjats, a despit de les objeccions de la Ciutat. Dreçaren per a ells unes forques exemplars particularment elevades... Més tard, dos regiments més d'infanteria foren enviats a Catalunya, però Baumgarten creu més aviat per lluitar contra els contrabandistes que no pas per fer enmudir els malcontents.¹⁶

15. El Comte de Lacy havia nascut a Barcelona el 1731; hi morí el 1792. Era fill d'un tinent general irlandès al servei d'Espanya, Guillem de Lacy; estudià a Cordelles; alferes del regiment d'Ultònia el 1737 (a cinc anys!); mariscal de camp el 1763; ministre extraordinari a Suècia i a Rússia; tinent general (1779), comandant general a Màlaga; comandant general del Cos d'Artilleria. Es distingeix al setge de Gibraltar, etc. Era un home físicament superior: "d'une taille gigantesque" (CHANTREAU, *Lettres*, 90-91).

16. BAUMGARTEN, *Geschichte*, 240. — Ja he dit que M. S. OLIVER cita Baumgarten, però no l'ha llegit i no ha aprofitat cap d'aquestes informacions valuoses. — Confirmant les indicacions donades pel text de Baumgarten, i les notes del baró de Maldà, extrac-

La ciutat de Barcelona visqué unes quatre setmanes atemorida. Les autoritats no amagaven llur propòsit de castigar implacablement la subversió i la mínima temptativa de desordre futur. Les disposicions preventives continuaven, amb més efecte psicològic que material. Les notes del baró de Maldà¹⁷ reflecteixen l'estat d'una opinió que devia correspondre a molts estaments: i a cada dia del mes de març reprèn l'esfullament dels detalls del mateix tema.

6 de març: Continua el silenci de les campanes —aquella tensa mudesa que recordava la pausa de Setmana Santa—, continuen les rondes; es reuneix la Junta de la noblesa a casa del marquès de Palmerola. —7 de març: Continuen les rondes i la suspensió del toc de campanes, “continuuant-se en fer les pesquisses de gent dolenta”. Els hostalers reben ordre

“que no admètien gent que la que va a cavall, i no a peu, en la nit”. “He oït també tenir-se pres al que posà foc a casa en Torres; i no sé si demés incendiariis, amb altres malfactors, més de 40 en número, quedant tancats en la presó de la Ciutadela”.

8 de març: És diumenge, però no se senten encara les campanes. Prossegueixen les rondes de dia i de nit. —9 de març: Mateixes precaucions. Corren rumors a propòsit del blat:

“he oït dir si se ha trobat blat en les cercanies de Barcelona, no sé si també dintre, per lo consum de mig any”.

10 de març: Tornen a tocar les campanes, silencioses des del dia 2,

“excepte aquelles que per encara no se'ls poden posar los batalls per falta de vimens o vits de bou. I cert causa alegria a l'oïr-se tocar campanes”.¹⁸

Prossegueixen les rondes, però només de nit. — 13 de març: Un tal Tamé, forner, home “algo corpulent”, “de resulta del susto passat, se ferí, i ha mort”. Continuen les patrulles nocturnes; i les graelles romanen enceses a la nit. Rumors sobre el preu del pa. Es reuneix la Junta.

Les patrulles continuaran rondant la ciutat, cada nit —i de vegades també de dia—, puix que el baró de Maldà nota, el 1.^r d'abril, un mes després, que les rondes no paren, “en les nits principalment”. Aleshores ja havia arribat el comte de Lacy a la capital catalana (el 29 de març): “molt

tades més avall, també Josep Torrents escriu: “Desterraren molta gent, los uns a Cartagena, altres a galera, i altres a altres destinos. No se sabrà lo número fins al dia del Judici”. Anota també com els barcelonins contemplaren, el juliol del mateix any, l'espectacle tètric de dues galeres d'Espanya, vingudes probablement amb propòsit d'intimidació. Feia més de trenta anys que la ciutat no havia contemplat aquests presidis marítims.

17. *Calaix de Sastre*, dies citats.

18. Els coneixedors de l'antic temps saben com el toc de campanes era primordial, i lligava el sentiment solidari d'aquelles collectivitats.

populatxo” havia eixit a rebre'l a la Creu Coberta. El 3 d'abril havien entrat al port tres vaixells i quatre fragates i un cutter,

“quals diuen si se'n porten los presos del passat motí. Se diu a Oran. Les que penso que cap a la matinada del 4 d'abril se són posades a la vela”.

18 d'abril: Dos carnisers empresonats, per ordre de Lacy. El pa és més bo. — 21 d'abril: Missa solemne d'acció de gràcies per la quietud, votada per l'Ajuntament a la Verge de la Mercè quan es produïren els “passats alborots sobre del pa escàs, car i dolent”.

La ciutat resta pendent de les conseqüències. — 4 de maig:

“En est matí s'és vista la causa dels reos del motí en la Audiència, presenciant-la lo general conde de Lacy; i després se veurà lo que en resultarà, si els penjaran o no, o si els enviaran a desterro”.

7 de maig:

“S'han fixats papers estampats, firmats —lo Sr. conde de Lacy, lo Sr. jutge Sobrecases i Fiscal del Crimen Ruchel, prevenint-se que se preséntien los dos reus del passat alborot que se pillaren en la Barceloneta, un d'estos ab lo nom del Noi de Castelldefels— per intimar-los la sentència. I se diu se farà quant antes, no sé si cinc del motí de Barcelona; la que antes de fer-se s'hi reflexionarà molt per a què sia ab justa causa”.

Durant uns quatre dies es prepara l'execució de la sentència. Les autoritats prenen mesures excepcionals. — 17 de maig: Entren a Barcelona batallons de Guàrdies Espanyoles, de Guàrdies Valones. Queden modificats els aquarteraments: una part de les Guàrdies Espanyoles s'installen a les casernes dels Estudis i de Cordelles; el regiment de Guadalajara passa a la de les Drassanes; les Guàrdies Valones, a la Ciutadella; l'altra part de les Guàrdies Espanyoles, al quarter de Migdia. Hom parla de l'arribada de més tropa. Barcelona és una ciutat ocupada militarment. — 23 de maig:

“Des de 12 d'abril que no se tocaven ab la “Tomasa” les tres batallades en la oració, a l'acabar los senyors canonges vespres en la catedral, per causa del passat alborot, tenint-se les cordes de les campanes “Tomasa”, “Oleguera” i “Badada” recollides dalt. I avui, 23 de maig, ja ha tornat a tocar la “Tomasa” les tres batallades”.

El dia de l'execució de la sentència s'apropa. — 26 de maig:

“Antes de ahir a la nit, 24 de maig, trasbalsaren des de la presó a la torre de la Ciutadella, a alguns dels amotinadors, amb molta precaució de tropa: una companyia de granaders de Guadalajara, i tots los mossos del Batlle de Valls; ¹⁹ tenint los reus unes basques contínues, tement-se que ia los duguessen a penjar. Amb estos una dona”.

19. Mossos d'Esquadra.

27 de maig:

“Molta gent ha marxat a fora ab lo motiu de la sentència, demà 28 a la tarda, de forca a 5 reus i una dona, capitostos del passat motí, per no trobar-se en aquesta ciutat, causant-los algun trastorn; donant los xefes totes aquelles providències oportunes per la quietud en aquesta ciutat”.

El baró de Maldà és un dels molts milers de barcelonins que abandonen la ciutat aquell dia. Això no obstant, gràcies als seus informadors, quan torna es posa al corrent, i ens narra els detalls de la jornada tràgica: 28 de maig:

“En la tarda ha estat la sentència dels pobres i la dona en la forca de l'Esplanada. I amb la resignació a la divina voluntat amb la que han mort, hi ha fonament a pensar que gosaran de Déu en la pàtria celestial, havent-se arrepenit del mal que han fet. Ha eixit la congregació de la Sang, ab lo sant Cristo gros del Pi,²⁰ i ha anat a la Ciutadella a buscar los presos i acompanyar-los al suplici, havent-se manifest el Santíssim²¹ en la parroquial iglésia del Pi; i ventant-se a la campana Antònia. Tota la tropa he oït dir que estava sobre les armes en l'Esplanada, formant cordó, i part de la tropa alrederor del patibulo; haver costejat lo hàbit de monja a la pobra dona, la senyora condesa Clariana; i haver-se lograt poder-se enterrar en la Seu, lo que no als 5, repartits entre lo Carner²² i lo Coll de la Trinitat. Tals llàstimes d'esta pobra gent han contristat casi a tot Barcelona; i moltíssims d'un i altre sexo se'n són anats afora; i io també a Esplugues amb mos estimats fills”.

L'endemà afegeix detalls captats dels seus informadors:

“En quant ahir tarda, 28, durant la sentència —que fou molt dejorn a la tarda a quarts de dues, pues que a les quatre hores ia eren morts los pobres sentenciats—, sols se tancaren los portals de Barcelona, però no les portes de la catedral, demés iglésies, ni convents, ni de les cases, excepto les de cerca l'Esplanada, com corria alguna veu de ‘Si’”.

Afegeix rumors:

“Se diu si fan venir los que s'han enviat a desterro dels amotinadors, per aplicar-se'ls la mateixa pena capital; i de tenir en aquesta real presó los del motí de Vic i de Mataró”.

L'execució de la sentència provocà, doncs, a Barcelona una emoció extraordinària. No solament el testimoniatge del baró de Maldà ho demostra: per altres historiadors i cronistes sabem com en perdurà el record a

20. La Congregació de la Sang era constituïda per a l'auxili dels condemnats. Eixia a acompanyar-los amb la imatge del Sant Crist gran, o una de més petita; ambdues conservades a la parròquia de Santa Maria del Pi, seu de la confraria.

21. Exposat el Santíssim a l'altar.

22. El carner, per a l'exposició dels cadàvers dels ajusticiats, es trobava entre la Creu Coberta i Sants. El nou carner havia estat erigit l'abril del 1771, “ab ses barres, per posar los cadàvers” (R. D'AMAT, *Calaix de S.*, 18-IV-1771).

les generacions de la centúria següent.²³ L'Ajuntament de la Ciutat havia protestat contra les sentències i llur execució,²⁴ i les misses que ciutadans de classes adinerades faran dir per l'ànima dels ajusticiats, afegits als detalls que proporciona el baró de Maldà, ens refermen en la convicció que els sentenciats pertanyien a grups socials ben diferents d'aquells "vagabunds i forasters" als quals al·ludien —per raons polítiques— les fonts oficials.

Per completar la visió del fet recopiarem encara els testimoniatges de dos altres barcelonins. L'autor desconegut del manuscrit 859 de la Biblioteca de la Universitat, ho descriu així:²⁵

"Dia 27 de maig de 1789. Penjaren cinc hòmens i una dona; i dues i un home que estaven lligats a los pilans de la forca, mirant a los pobres infeliços quan los penjaren. Lo primer fou la dona, amb gran ànimo i esperit, i enseguida los cinc hòmens amb valor [...].²⁶ Sols aquets pobres infeliços són los que pagaren la pena. Los agafaren, los portaren a la presó del rei; i un vespre los portaren a la Ciutadela. Allí los posaren en capella. I al tercer dia los portaren a la forca, acompanyats de molt poca congregació i poc curs de gent. Que casi no es veia ningú per los carrers, perquè totes les cases tenien les portes tancades: que feia un gran dol amb aquella quietud que pareixia lo dijous i divendres sant. Tota la tropa de la ciutat i Ciutadela i la de Montjuïc estaven a les armes a un cas d'haver-hi algun soroll. Los gremis i col·legis, amb los alcaldes de barri, crusaven a patrulles per tota la ciutat per la quietud. Però gràcies al Senyor, no hi hagué ninguna novetat. Los penjaren, i Déu los perdonó. Amén."²⁷

Josep Torrents dona aquests detalls:

"La nit del dia 24 al 25 los tragueren de la presó i los portaren a la Ciutadela i allà els posaren en capella, i això perquè quan los portarien a sentenciar no els haguessen de passar per los carrers de la ciutat. Tota la tropa estava sobre les armes i a l'Esplanada hi havia un gran quadro de tropa. Hi anà la Sang amb lo Sant Crist gran, però no entrà a la Ciutadela, sinó que esperà els penitents al primer restilló. Moriren molt confortats, principalment la dona [...]. Al mateix temps feren estar dos homes i dos dones al davant de la forca mentre es feia la sentència [...] No he vist la ciutat de Barcelona amb més quietud que aquell dia. Tots los portals de la ciutat estigueren tancats [...]."

L'emoció colectiva no es pot pas explicar pel sol fet de l'execució de la sentència. Aquesta mena d'espectacles era freqüent, ho repeteixo.²⁸ Pel

23. Vegeu supra OLIVER, BOFARULL, SALARICH, etc.

24. Vegeu supra: font II.

25. Vegeu supra.—El cita P. VILAR, traduint-lo, *Catòlogne*, II, 389; Ms. 859, fol. 101.

26. El fragment mancant ha estat reproduït, supra, pàg. 36, capítol III.

27. Potser es refereix a aquesta temença, una carta d'un sacerdot de Peralada citada per MOREU-REY, *Salvà i Campillo*, capítol II: "Me alegro no haze succeït lo que se rezelava, i que tothom haze tingut enteniment i temor a la Justícia". La data (3-VI) s'adapta a l'execució de la sentència.

28. Vegeu pàg 63 i la seva nota 17.

nombre dels penjats, tampoc: pocs anys abans la ciutat havia assistit a l'execució d'onze condemnats; en un altre cas de vuit alhora.²⁹ Per què, doncs, aquesta commoció? Per què protestava l'Ajuntament? Per què les autoritats demostren tan clarament que temen un nou alçament popular? Hom veu que la hipòtesi de "vagabunds i forasters" no té cap fonament.

Però, més que tot, interessa de subratllar la política del Govern. El comte de Lacy ha estat enviat a Barcelona per aplicar-la. En els testimoniatges que precedeixen trobem no solament el contingut de les decisions, sinó també la conseqüència que aspiraven d'obtenir: el temor.

La lectura dels documents oficials, l'actitud del Capità general i de l'exèrcit, les excuses de l'Ajuntament, tot demostra que, en l'esperit de la gent del 1789, resta molt viu el record del 1773. Madrid considera que, el 1773 —malgrat les mesures escrites preses immediatament— els revoltosos catalans havien restat impunes. Està convençut que els fets del 1789 no haurien tingut lloc, si la revolta del 1773 hagués estat castigada. I no vol tornar a cometre l'error. Els catalans han d'escarmentar.

Ho diu literalment així el mateix comte de Lacy, en una carta al cap del Consell de Castella, comte de Campomanes:³⁰

"Ilustrísimo amigo y Señor. Se van prosiguiendo las causas de los tumultuarios ; yo asisto diariamente a la Sala porque me ha parecido conveniente al servicio de Dios, del Rey, y a que se haga justicia. Veo hasta ahora en las que se han juzgado mucha ignorancia en algunos de los jueces, parcialidad en otros, y un terror pánico en algunos de ellos, y un recelo de las resultas para sus casas e individuos: ellos sabrán por qué. Quedan algunas que sentenciar, que dicen ser de las más graves. Veremos lo que resultará, y si conociere yo parcialidad o contemplación conocida, tomaré de mi de suspender la ejecución de las sentencias, y de dar parte a Su Majestad para que nombre tribunal competente para su ulterior examen.

Porque el asunto es gravísimo, y puede tener fatalísimas resultas para lo venidero ver repetirse la impunidad del suceso del 1773, con la falta de castigo ejemplar de lo últimamente acaecido que es tan de notoriedad pública."

Lacy està, doncs, decidit a obrar sense contemplacions; troba els jutges massa poc enèrgics, i s'oposarà a les sentències benignes. Pretén que els catalans, ensuperbits pel passat, no mereixen altra cosa:

"Prevengo a Vuestra Merced reservadísimamente de todo esto para que esté advertido de antemano, y crea que no soy amigo de ensangrentarme; que si lo hago es porque contemplo es absolutamente necesario para la recta administración de la justicia, y situación de este país, que está muy sobre

29. El 1771 i el 1776, respectivament.

30. Carta del 15 de maig. *Cartes confidencials del comte de Lacy*, en "Papers solts", proced. d'E. Toda, Arxiu Hist. de Barcelona.

sí por la impunidad con que se le ha tratado muchos años hace, y que no ha servido si no a ensoberbecerlos. Es verdad que han tenido malos remos para gobernarlos.”

“[...] Mala comisión es la mía. Espero que Dios me ayudará [...]. Pero si allá no me sostienen Vuestras Mercedes, todo mi trabajo será en balde; y el Rey será sacrificado, la justicia despreciada, y no digo más [...].”

Aprofitant de passada l'ocasió per a llançar una sageta contra els seus predecessors en el càrrec, Lacy ens ha dit ben clarament quina serà la seva política. La realitzarà fins i tot fent nomenar per als càrrecs de l'Audiència gent pròpia a aplicar els mètodes que ell estima procedents:

“Falleció ayer el oidor Coronada. Cuidado con quien nombran Vuestras Mercedes, para ir componiendo este Tribunal, que lo necesita.”

I, encara que pretengui no ésser amic d'“ensangrentar-se”, quan el tribunal refusa de condemnar a mort un acusat principal, ell pren la decisió que anunciava més amunt:

“Post Data: Hoy se ha visto una causa grave, y la Sala sentenció unánime a la pena ordinaria, lo que aviso para que suspenda Vuestra Merced el juicio hasta que yo avise.”

Campomanes l'anima a mostrar-se intransigent:³¹

“Si Vuestra Merced viera blandear la justicia, hará muy bien en representar para que llegue a noticia de Su Majestad y del Consejo que lo trasladará sin pérdida de tiempo a real consideración”.

Després de l'execució de les sentències, Lacy en dóna compte, insistint sobre el seu pensament sobre la política de mà dura i d'escarment contra els catalans; i de malfança:³²

“Amigo y Señor: Ayer se ejecutó la sentencia de la Sala del Crimen en los reos principales del alboroto de esta ciudad, sin la menor novedad [...]; para cuyo efecto habia yo tomado mis providencias necesarias por la impunidad en que se creían constituidos por los sucesos anteriores, y falsa idea de que a las mujeres (que son muy malas y perjudiciales) no se les podía castigar de pena capital.

La Sala necesitaba de mi empuje, y se lo he dado para que se hiciera esta justicia tan necesaria, para que se obedezcan las leyes y se venere al rey como se debe.

31. Carta de Campomanes, mateix fons i arxiu, 23 de maig 1789.

32. Carta de Lacy a Campomanes, del 29 de maig 1789; mateix fons i arxiu. — Hauria pogut aportar altres exemples de la malfança forastera envers els catalans, però l'exemple de Lacy és prou eloqüent. — Anotaré, però, un detall més, citat a les Actes de la Junta de Comerç (transcrites per RUIZ Y PABLO, *Hist. Real. Junta*, 228-229, per ex.); l'Intendent del Principat, dirigint-se al cos, immediatament després del motí, dubta que aquest tingui per causa els preus del pa: “remediar la escasez de trigo a que se atribuye el origen de estas ocurrencias ...” (subratllo jo). L'Intendent deu pensar, com després el comte de Lacy, que la causa primera era el caràcter subversiu dels catalans.

Ahora es necesario conservar en fuerza y rigor este buen principio, administrando recta justicia. Así se lo he dicho al Regente, que es hombre sano, y al Gobernador de la Sala que es poca cosa y no está conceptuado. En don Pedro Gómez,³³ que asistió de mi orden a la Sala para estas causas como agregado, he encontrado siempre en sus dictámenes razón, pureza, vigor y limpieza [...].

Ahora se verán los asuntos de Mataró y de Vic, que son de menos monta, y convendrá ir templando los escarmientos, bastando el de la capital [...].

Ojo, como he dicho, sobre la buena elección de los jueces que se destinen aquí. Es *conditio sine qua non*. [...]

Debo advertir que estas gentes gastan mucho dinero en indagar en esa Corte todo lo que resuelven los Tribunales, y, a vuelta de correo, están ya informados y bien. Ya veo que es difícil remediarlo; pero bueno es saberlo.”

“Estas gentes” són naturalment els organismes catalans: Junta de Comerç, Ajuntament i altres estaments dirigents. Lacy engloba en les seves apreciacions menyspreadores, però —que tant podrien haver estat firmades el 1789, com el 1714, com el 1939—, el poble sencer, i, de passada, ens ofereix una sàvia lliçó de política:

“Vaya lo siguiente por vía de consulta. Estas gentes pierden el juicio por los bailes de máscara en Carnaval [...]. Dígame Vuestra Merced si no hay inconveniente [...]; porque el pueblo es como los niños: es necesario corregirlos cuando se desmandan, y divertirlos para que no piensen en otras cosas.”³⁴

Quan Lacy escrivia això —gener de 1790—, els esdeveniments a França anaven precipitant-se:

“Válgame Dios, qué mal giro van tomando las cosas de Francia, y qué ejemplo para toda la Europa!”³⁵

Mentre els avalots del pa francesos desembocaven a la gran Revolució, a Catalunya, Lacy anava posant “a tono” el nostre país —com li desitjava Campomanes uns quants mesos abans.³⁶

La comparació entre els dos itineraris —ençà i enllà del Pirineu— fa comprendre la importància dels factors negatius o positius que vingueren a sobreposar-se als punts de partida. I per a jutjar en el seu valor real el pes del que ací estudiem, una ullada sobre el que havia passat a França bastarà.

Els motins de províncies no hi són castigats, al contrari: alguns homes

33. Pedro Gómez Ibar Navarro.

34. Carta de Lacy a Campomanes, 3 de gener de 1790; mateix fons i arxiu.

35. *Id.*; Lacy ja tenia al costat seu, des de l'octubre de 1789, per a informar-lo directament dels esdeveniments francesos, l'antic ministre de la Marina de Lluís XVI, i antic cap de policia de Lluís XV, Sartine, cosí seu (MOREU-REY, *Sartine*, 152 ss.).

36. Carta de Campomanes a Lacy, del 6-VI-1789 (Arx. Hist. Barcelona). Li deia: “Deseo a VM. buena salud para ir poniendo en tono esa importante Provincia”.

d'Estat consideren que llurs resultats són, en total, benèfics. Marsella refusa de deixar entrar els magistrats reials encarregats de cercar responsabilitats: tot s'acaba amb una amnistia general.³⁷ L'intendent de Moleville, el 1788, desaconsellava a un alt funcionari de províncies la severitat i la repressió:

“En moments de fermentació com aquests cal evitar d'emprar mitjans que podrien agrir el poble, i només recórrer a ells quan hauran esdevingut inútils les vies de la persuasió i de la dolcesa”.

Ell mateix escrivia el gener de 1789:

“Pertany a la saviesa del govern de tancar els ulls”.

Altres personatges pensaven com ell.³⁸

El que precedeix no significa pas que jo cregui possible d'establir un paral·lisme exacte entre les dues evolucions polítiques. A França havia sorgit un moviment insurreccional dins una part de la població per raons —crisi econòmica, fallida financera, convocatòria dels Estats Generals amb reunions subsegüents d'assemblees locals— que no existiren aquí; i la comparació ni és possible. Però l'exemple francès serveix per a posar en relleu la importància del factor repressiu a Catalunya: tenint en compte, naturalment, que en un cas no es produí potser perquè no era possible.

La duresa de la repressió a Catalunya tingué un doble efecte: sobre el poble, i sobre les classes dirigents. Sobre aquestes darreres el resultat fou complet, perquè hi coadjuvava un altre factor: el temor que produïren aquí les notícies que anaven arribant dels excessos revolucionaris francesos. La burgesia, una de les característiques de la qual no és pas el coratge, es trobà, per dir-ho d'una manera imatjada, sotmesa al doble foc de la por: la por de la repressió implantada per les autoritats espanyoles, i la por produïda per la visió d'allò que s'esdevenia al país veí. Així moriren moltes il·lusions “il·lustrades”.³⁹

Quant al poble, podia mostrar-se més rebecc a aquestes influències, perquè no tenia tant a perdre. I, efectivament, l'esperit subversiu persistí, amagat i atacat. Però els governants, magníficament ajudats per les circumstàncies, efectuaren sobre aquest esperit popular una operació de gran estil, que explica molts dels moments històrics que següen.

37. TAINÉ, *Origines*, III, 33-34.

38. LAVISSE, *Histoire*, IX, 376; vegeu també LEFEBVRE, *La Révolution*, 112; etc.

39. El canvi fou general a tota la Península (Floridablanca, Jovellanos, Olavide, etcètera), i a Europa.

C) LA DIVERSIÓ

Lacy comprenia —i ho deia a Campomanes— que cal distreure el poble per tal que no se sublevi.⁴⁰ I la política del Capità general fou precisament aquesta: d'acontentar el poble en les qüestions secundàries, vigilant, d'altra banda, de no excitar-lo en les essencials: proveïments, etc. Fins a un tal punt, que quan morí aquest personatge, a Barcelona, el 1792, tots els cronistes de l'època asseguren que ho féu en olor de popularitat general.

Però el títol d'aquest paràgraf no es refereix pas a aquesta mena de diversió o diversions: vol tractar breument d'un aspecte molt més profund de les variacions de l'esperit de les societats; i pren "diversió" en el sentit d'acte o efecte de desviar, de fer canviar de direcció.

Els tècnics moderns de l'estudi de les societats descobreixen lentament les lleis que expliquen el comportament de l'individu i dels grups. I posen a la disposició dels líders polítics o dels capítostos econòmics les fórmules aptes per a la violació de les multituds.⁴¹

Algunes d'aquestes lleis ja eren conegudes de sempre, conscientment o inconscient: i els cabdills les han emprades sempre. Per exemple, que, per a dominar una massa, fer-la seva, per a tornar-la obedient i sotmesa, si era malcontenta i refractària, n'hi ha prou de llançar-la contra un enemic —excitant així uns instints primitius sempre latents com el misoneisme o l'heterofòbia, que constitueix el maniqueisme fonamental de tota massa. És a dir, que cal simplement desviar cap a un objecte diferent els instints agressius de la mentalitat simplista de les col·lectivitats, i la massa en resta agraïda al qui ha creat l'objecte de la nova hostilitat.

Els governants espanyols no hagueren pas de cercar l'objecte, puix que les circumstàncies el proporcionaren quasi immediatament. La guerra del 1793 representà per als malcontents l'exutori desitjat: no oblidem encara que l'estat de guerra sempre és per si sol un retorn a una mentalitat primitiva.

És estrany com els historiadors no s'han aturat a estudiar la psicosis col·lectiva a la llum de les lleis de la contagió psíquica, del conformisme popular i, sobretot, d'aquesta desviació d'agressivitat. La resta, ja la sabem: les dotzenes de manifestos, de proclames; la repetició quotidiana d'idees estereotipades, que expliquen les transposicions provisionals dels mites.⁴²

40. Vegeu carta citada supra, pàg. 94.

41. Per ex.: SERGE TCHAKHOTINE, *Le Viol des Foules*, capdavanter d'una sèrie. — En la història contemporània del nostre país en podríem citar aplicacions de tothom conegudes.

42. Vegeu un resum de la influència de la propaganda sobre els esdeveniments històrics en: J. M. DOMENACH, *La propagande politique* (Paris 1935). — El treball de la propaganda per al 1793 podrà comprovar-se en els historiadors ja citats del període: M. S. OLIVER, A. OSSORIO, E. DURAN i M. CAHNER, així com en EMILI VIGO, *La Política Catalana del Gran Comitè de Salut Pública* (Barcelona 1956).

Hom farà vibrar el sentimentalisme popular amb la mort de Lluís XVI i de Maria Antonieta; hom farà por a la gent d'ordre amb l'explicació dels excessos revolucionaris; hom excitarà el disconformisme antimilitarista llançant-lo contra un enemic en uniforme, i hom prendrà, de més a més, mesures doblement efectives: l'enrolament forçós dels "vagos", murrís, contrabandistes i gitanos. Això no obstant, l'entusiasme serà efímer: mesos només. El 1794, ja es declara de manera manifesta una oposició popular, que anirà augmentant en els anys posteriors; una desgana i un derrotisme que suren fins en la documentació oficial.⁴³ Però mig clandestinament; tament, que han passat desapercebuts fins ara.

I així, fiant-se només de la superfície, els historiadors generals del nostre país han cregut que persistia a casa nostra un esperit total de submissió, dòcil a la religió i al monarca, ben diferent de l'esperit revolucionari d'altres terres.

43. Arxiu Històric, *Representaciones*, Actes del 5-VII i del 29-XI-1794; per exemple.

CONCLUSIÓ

Quan hom arriba al terme d'un estudi, és costum gairebé obligatori de presentar-ne un inventari dels resultats obtinguts. Ho faré breument.

La recerca i la troballa de fonts inèdites, o el millor aprofitament de les conegudes, ha permès una exposició narrativa detallada dels esdeveniments del 1789 a Barcelona. El coneixement d'aquests fets, si no del tot exacte, molt més complet que fins ara, resol definitivament problemes d'interpretació que havien preocupat els historiadors moderns (com la importància mateixa dels desordres, llur durada, la raó immediata de llur desencadenament, la intervenció de l'autoritat militar); però, en canvi, en planteja d'altres —importants perquè afecten directament la visió global de l'època.

Unes característiques inesperades que apareixen en l'acció dels amotinats no representen pas —aquesta és la tesi present—, un cas aïllat: expressen un estat d'esperit latent, manifestat en ocasions secundàries però també en un altre pretext principal. Per a refermar la base argumentativa ha estat, doncs, recordada —amb l'afegitó de documentació poc coneguda—, l'afinitat amb la del 1789, de la revolta del 1773.

Reprenent la documentació transcrita, i complementant-la amb referències seleccionades, han estat extretes dels esdeveniments les característiques següents:

a) la irreligió, que, a part unes motivacions econòmiques i claudistes, coincideix també amb l'afebliment general de la moral, i amb un zenit de les polèmiques religioses l'última fase de les quals cau a les mans de la sàtira popular;

b) un esperit subversiu, que multipliquen uns factors peculiars: el fet diferencial, o, almenys, la consciència catalana de l'antagonisme castellà, i la fòbia dels catalans contra les forces armades;

c) la possible participació d'un proletariat (vagabunds, desplaçats, inadaptats) o, més versemblantment, del poble barceloní: problema de nombre i de qualitat que constitueix la principal incògnita del tema.

La presència d'aquests caràcters en els moviments populars barcelonins no podia pas estranyar, car quedaven lògicament inclosos en el context de l'època, ben diferent del que ha estat considerat fins ara.

Restava plantejat el problema de l'evolució posterior d'aquest estat d'esperit. Sense profunditzar, car la darrera part del treball hauria assolit proporcions excessives, he provat de descobrir les raons d'allò que sembla un avortament, després del 1789 —malgrat factors favorables: cosmopolitisme de la ciutat, receptivitat i circumstàncies econòmiques— de l'esperit “revolucionari”.

Dues explicacions essencials poden proposar-se: la implantació d'un règim policíac, amb una hostilitat apriorística contra el poble català, que s'encarregà d'ofegar tota nova temptativa subversiva sota el pes d'una repressió alhora intransigent i hàbil; i la desviació provisional del malcontentament popular —gràcies a les circumstàncies exteriors: Revolució Francesa i guerra del 1793— llançant-lo contra objectius diferents.

Partint, doncs, d'un esdeveniment local, i definit en el temps, la seva explicació ha estat estesa a una època sencera, amb una versió nova en part, i l'aportació, de més a més, d'elements que podran ésser tinguts en compte per a l'estudi general de les revolucions i de l'evolució dels estats d'opinió col·lectiva.

APÈNDIX

1

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 28 DE FEBRER DE 1789

[Assistents] *Señores Regidores*. De Antich. De Molines. De Foxà. De Ponsich. De Ramon. De Espinosa. De Borràs. De Llinàs. De Navia. De Martínez. De Juliol. De las Llanas. De Mena. De Sanjoan. De Sala. De Miralles. Gispert. Vendrell. Bransi. *Diputados* Dr. Puig. Berenguer. Molines. Rovira. *Síndico Procurador* De Barbarà. *Síndico Personero* Generas.

[Acta] En la ciudad de Barcelona, y día veinte y ocho de febrero de mil novecientos ochenta y nueve: El muy ilustre Ayuntamiento de ella, convocado y congregado en la sala capitular de sus casas, y forma que tiene establecida y de costumbre, concurriendo a él los señores regidores, diputados del común, y ambos síndicos procurador general del pueblo, y personas del común notadas en la margen, teniendo Ayuntamiento extraordinario por la noche presididos del señor don Gaspar de Jover y Terès, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta propia ciudad y su partido; presente el ayudante de escribano mayor y secretario de dicho M. I. Ayuntamiento [...].

Oído el papel de hoy con que el barón de Serrahí de orden de su excelencia y real sala extraordinaria participa al Ayuntamiento, para que, haciéndolo saber a los horneros, obligados y traficantes, tenga en todas sus partes el debido cumplimiento, que en atención a las actuales ocurrencias, oídos los dictámenes que menciona, ha acordado que se fijen al pan los precios y pesos que prescribe el edicto de que acompaña quatro ejemplares, para que enterados los almotacenes de él, y de los pesos que expresa ha de tener el pan en masa, celen sobre la bondad y calidad del pan, como también sobre los precios y pesos que han de tener en masa y cocido. En cuya vista han hecho presente los señores concurrentes de los dos regidores y diputado que se cita que si bien fueron llamados, sin saber a qué, y asistieron en virtud del aviso que directamente se les pasó, y no por medio ni con noticia del Ayuntamiento, con otros que lo fueron igualmente, a la real sala extraordinaria en que se hablaron y tocaron diferentes especies, sin resolverse cosa alguna [...], como que han visto que no se ha hecho lo mismo que entonces se habló, pues se tocó, entre otros puntos, y creyeron dichos señores que se haría el que se publicase pregón relativo a las denuncias de los trigos que pudiese haber, pasando de una cantidad limitada, en poder de cuales-

quier personas, con lo que se persuadiría el pueblo de la necesidad de la subida del precio, y de que no hay trigos algunos que no se sepan, cuyo pregón no se ha publicado.

Acuerda que seguidamente cumpla y ejecute lo resuelto por su excelencia y real sala extraordinaria cometiéndolo como lo comete el muy ilustre Ayuntamiento a los señores almotacenes a quienes se entreguen ejemplares del edicto, registrándose uno con el papel que les acompaña original en el libro y lugar que corresponde.

Sobre cuyo acuerdo el señor don Joaquín de Navia pidió constase su voto, y fue que porque del pregón podría inferir el pueblo tener el Ayuntamiento parte en la nueva asignación y variación de precios y pesos, y culparle, y porque la real sala extraordinaria manda que el Ayuntamiento quede informado de lo en ella tratado por los regidores y diputados llamados a ella, los presentes de ellos ahora en el Ayuntamiento le informen seriamente de todo lo en ella tratado, para que el Ayuntamiento pueda fundar sus razones para representarle lo que se halle digno de consideración que no se haya tenido en la real sala, y parece no ser poco.

Respeto de que estándose subastando el arriendo del abasto de carnes, ha dado aviso un portero de obrería de que acaba de saberse que han puesto fuego en alguna barraca de las que sirven para la venta del pan público, y muy luego de que se asegura que está ardiendo también la casa fábrica del Pastim, y que van incendiando otras de dichas barracas, comprendiendo el Ayuntamiento la dificultad que puede haber en lo que convenga obrar, procediendo según se infiere el incendio de voluntad deliberada, y de algunas gentes que se habrán malamente unido para tales atentados.

Acuerda que pase desde luego a Palacio una diputación de los señores don Manuel de Antich, y don Juan de Ponsich regidores, doctor Agustín Puig diputado del común, y ambos síndicos procurador general y personero, a manifestar al señor capitán general que el Ayuntamiento está congregado y espera que con su acuerdo pueda resolver.

Y habiendo vuelto dicha diputación y expuesto que su excelencia lo ha estimado, y ha quedado enterado para lo que pudiese convenir, continúe congregado el Ayuntamiento empleando la noche el cuerpo y diferentes particulares en lo que pueda excogitar su celo para sosegar a los inquietos, presentándose a persuadirles algunos individuos del Ayuntamiento, procurando éste, con recado que envió al convento de Padres Capuchinos que saliesen al propio fin un número de sus religiosos, cuando se vio que no cedían aquellos a las exhortaciones de los individuos del Ayuntamiento, acudiendo algunos de éstos a Palacio (con motivo de un aviso que se tuvo aunque no formal de que pasase allí todo el Ayuntamiento), con encargo que llevaron del Ayuntamiento los que habían ido antes como diputados suyos a su excelencia, de manifestar a su excelencia que no pasaba allí el Ayuntamiento por comprender que en la ocasión en que se hallaba y con arreglo a sus ordenanzas convenía que quedase un cuerpo de Ayuntamiento en la Casa Consistorial, a la cual era factible que se acudiese para lo que se necesitase, y de la cual sería regular saliese lo que se pudiese y conviniese con motivo del incendio del Pastim, y si acaso lo había en algún otro edificio; a más de lo cual llevaron también la instrucción de que nada resolviesen por parte del Ayuntamiento los individuos suyos en Palacio, caso de proponérseles,

sino que lo reportasen para que se pudiese premeditar por todo el Cuerpo, como lo requería la gravedad del lance, providenciando lo que su excelencia reconoció que convenía para que en el día siguiente acudiesen a sus puestos los que habían de vender el pan; manteniéndose pronto a cuanto pudiese hacer y contribuir para la tranquilidad pública; y dejando dispuesto con aprobación verbal de su excelencia que luego de ser día claro se avisasen los priores, cónsules y prohombres de los colegios y gremios, para proponerles en la misma mañana el que, como han contribuido estos cuerpos con laudable celo en otras importantes ocasiones al real servicio, lo ejecuten en la actual, y discurran los medios más convenientes; se disgregó cerca del amanecer, estando ya retiradas tiempo había las gentes que se habían acadrillado por la noche, y dejando señalada el Ayuntamiento la hora de las nueve de la mañana para la junta con las cabezas de los gremios.

(“Acuerdos” de 1789, fols. 130-132v; A. H. de Barcelona.)

2

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 1.º DE MARÇ (MATÍ)

[Assistents] *Señores Regidores*. De Puertonuevo. De Llió. De Antich. De Molines. De Foxà. De Ponsich. De Ramon. De Espinosa. De Borràs. De Llinàs. De Navia. De Martínez. De Juliol. De Las Llanas. De Mena. De San-Joan. De Sala. De Miralles. Gispert. Vendrell. *Diputados* Dr. Puig. Berenguer. Molines. Rovira. *Síndico Procurador*. Barbarà. *Síndico Personero* Generas.

[Acta] En la ciudad de Barcelona, y día primero de marzo de mil setecientos ochenta y nueve, a las nueve de la mañana, se congregó el Ayuntamiento en la sala mayor de sus casas [...].

Y habiendo ido acudiendo seguidamente los cónsules y prohombres de los colegios y gremios, pasado un rato competente y faltando sólo las cabezas de muy pocos de estos cuerpos, que se ha atribuido a alguna casualidad nacida de la precipitación con que se han habido de pasar los avisos, manifestó el muy ilustre Ayuntamiento, en voz de su antiquior, a los concurrentes el motivo de haberles congregado, que es lo que ha pasado en la noche anterior con ocasión del aumento de precio, o sea minoración de peso, que ayer se había publicado para observarse desde hoy en el pan, y el proponerles en vista que los colegios y gremios que con laudable celo han contribuido por medios los más prudentes, en otras ocasiones importantes, al real servicio, lo ejecuten también ahora dando las acostumbradas pruebas de su buena conducta y discurriendo los medios más convenientes en la actual coyuntura. Pero como mientras se estaba platicando el asunto se hayan tenido noticias de lo que urge el tomar resolución, respecto a haber acudido a la plaza del real palacio gentes otra vez acadrilladas; sin votación formal, sino sólo por aclamación de los concurrentes colegiados y gremiales, a las propuestas de sujetos que iban haciendo algunos de ellos, quedaron elegidos por comisionados de los colegios y gremios para presentarse desde luego a su excelencia y ofrecérsele en nombre de éstos a contribuir por los medios que se reconozcan más conducentes al logro de la pública tranquilidad, haciendo

presente a su excelencia lo que al expresado intento reconozcan conveniente, Joseph Ferrera boticario, Joseph Buxarell calderero, Antonio Viñas y Sala zapatero, Francisco Aviñó librero, Juan Bultor sastre, Pablo Armet carpintero, Luis Llaró sillero, Juan Pedralbes fabricante de medias, Joseph Ribas y Margarit arquitecto, Francisco Dalmau cordonero, Pedro Obiols cordonero, Joseph Guardans fabricante de paños, y Mauricio Font fabricante de medias, los cuales partieron inmediatamente para dar cumplimiento a su encargo; y el muy ilustre Ayuntamiento permaneció congregado, separándose los individuos que se ofreció para pasar a palacio y para otros objetos del servicio a fin de contribuir por todos los medios posibles a la pública tranquilidad [...], y no es fácil de individualizar por no permitir la ocasión que se traten y lleven las cosas con la formalidad acostumbrada. Y a mediodía se disgregó, quedando en juntarse otra vez por la tarde respecto de que no ocurría asunto en que pudiese actualmente adelantar algo el Ayuntamiento, y que dejaba formada una junta particular para acudir a palacio a tratar con su excelencia lo que sea menester reportar al Ayuntamiento, y correr con lo que se ofrezca en motivo de las actuales ocurrencias [...].

(*Idem*, fols. 132^v-133^v.)

3

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 1.º DE MARÇ (TARDA)

[Assistents: el mateixos del matí, excepte el síndic procurador.]

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día primero de marzo de mil setecientos ochenta y nueve, convocado para la tarde en la sala mayor de las casas consistoriales el muy ilustre Ayuntamiento presidido del señor don Gaspar Jover, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta ciudad y su partido: presente el ayudante de escribano mayor y secretario, y concurriendo los señores regidores, diputados del común, notados en la margen, no es a saber continuamente todos sino saliendo varios en distintas ocasiones para lo que se ofreció y lo que pudo hacerse según las ocurrencias, y habiendo acudido los comisionados de los colegios y gremios a fin de tratar con el muy ilustre Ayuntamiento lo que podría hacerse a vista de que no se había conseguido el deseado fruto de las exhortaciones que había hecho a los inquietos de que se retirasen, siendo así que se ha publicado la baja del precio del pan, volviéndolo al que tenía en el año antecedente, y presentándose algún caballero a ofrecerse al Ayuntamiento remitido a ello por su excelencia; como acudiesen dos canónigos a dar parte de que por más que habían hecho los individuos de la Iglesia no habían podido disuadir ni contener a unas gentes que estaban entonces trabajando en violentar puertas para llegar a la torre a fin de tocar a rebato en la catedral; por lo que no teniendo la Iglesia otras fuerzas esperaban que se miraría el asunto como corresponde a la religiosidad del magistrado secular para evitar la profanación del santuario; pareció y se determinó que pasasen allí prontamente algunos comisionados de los gremios con algún caballero, bien que esto no pudo impedir el que las dichas gentes llegasen al campanario, pues muy luego se oyó tocar la campana; por lo que, no cesando ésta después de bastante tiempo que estaban ya en la catedral

los que habían ido para procurarlo, reconociendo el muy ilustre Ayuntamiento lo que va empeñándose el lance y las desgracias que amenazarán a esta ciudad si no se logra contener por medios pacíficos a los que perturban en tanto grado su quietud, aun después de haberse hecho muchas horas ha la baja del precio del pan, votó el muy ilustre Ayuntamiento con los comisionados de los colegios y gremios que se hallaban presentes, una misa solemne en obsequio de su Patrona la Virgen de las Mercedes, y acción de gracias, para luego que esté completamente logrado el sólido restablecimiento de la tranquilidad pública; y cesado el toque de la campana después de un rato que fueron algunos más a la catedral para reducir a los inquietos, de resulta de haber vuelto, y llegado en el mismo instante que se acababa de hacer el dicho voto alguno de los que habían ido, y expresado que siendo algunos más esperaban conseguirlo, se resolvió por el Ayuntamiento con los comisionados de los colegios y gremios concurrentes, y asimismo con los individuos de la nobleza que acudieron y se hallaban presentes el memorial que en seguida del voto pareció que se pusiese en mano de la misma Virgen: al mismo tiempo que unos fueron a la catedral a procurar reducir a los inquietos, otros se distribuyeron por algunas calles para cooperar a lo mismo, como efectivamente se retiraron; y para invigilar en la quietud por la noche se formaron unas cuantas cuadrillas, cada una de ellas con un caballero de los que se presentaron y algunos de los comisionados de los colegios y gremios, para rondar, acompañados de individuos de los mismos comunes, en toda la noche, a cuyo efecto se distribuyó la ciudad por barrios entre aquellas; y el muy ilustre Ayuntamiento, entre las providencias que dio, tomó la de pasar recado al ilustrísimo señor obispo y al muy ilustre cabildo eclesiástico, pidiéndoles se sirviesen disponer que se quitasen las lenguas de las campanas de las torres de las iglesias, por si volvían algunos malintencionados a querer apoderarse de ellas.

(*Idem*, fols. 133^v-134.)

4

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 2 DE MARÇ (MATÍ)

[Assistents] *Señores Regidores*. De Puertonuevo. De Llió. de Antich. De Molines. De Foxà. De Ponsich. De Ramon. De Espinosa. De Borràs. De Llinàs. De Navia. De Martínez. De Juliol. De las Llanas. De Mena. De San-Joan. De Sala. De Miralles. Vendrell. *Diputados*. Berenguer. Molines.

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día 2 de marzo de mil setecientos ochenta y nueve. El muy ilustre Ayuntamiento de ella se congregó en la sala mayor de sus casas, presidido del señor don Gaspar Jover y Terés, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta ciudad y su partido; concurriendo los señores regidores y diputados del común notados en la margen: presente el ayudante de escribano mayor y secretario del mismo muy ilustre Ayuntamiento, infrascrito. Y habiendo convocado a las cabezas de los colegios y gremios a fin de enterarles de lo dispuesto por su excelencia con el papel que queda aquí original, se tuvo aviso de que las gentes acuartilladas se hallan otra vez en la plaza de Palacio, por lo que su excelencia lo manda avisar a fin de que de pronto se pueda practicar lo que convenga; en cuya vista dejando aplazada para la tarde la convoca-

toría dispuesta por su excelencia pareció al muy ilustre Ayuntamiento uniformemente con los colegiales y gremiales presentarse en esta mañana desde luego en cuadrillas en la plaza de Palacio y por las calles a procurar disipar las de los inquietos, yendo en cada cuadrilla de la ciudad un individuo del Ayuntamiento como cabeza, con el distintivo de la banda para ser indefectiblemente conocidos. Y así se puso inmediatamente en ejecución, saliendo los individuos del Ayuntamiento correspondientes a uno por cuadrilla de todas las que pudieron formarse.

(*Idem*, fols. 134^v-136.)

[Text de l'ordre del Capità general, esmentada en l'acta precedent.]
Concedo permiso y mando a los colegios y gremios de esta ciudad que tengan inmediatamente Consejo y elijan cada uno dos comisionados los cuales a las tres de la tarde se juntarán en la casa de la ciudad y sala del consejo de ciento donde resolverán los medios que estimen más oportunos a la quietud y buen orden, ce-lándola de día y de noche con el auxilio de la tropa que necesiten. Barcelona, 2 de marzo de 1789. [signat] Asalto.

(*Idem*, fol. 135.)

5

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 2 DE MARÇ (TARDA)

[Assistents] *Señores Regidores*. De Antich. De Molines. De Foxà. De Ponsich. De Espinosa. De Borràs. De Llinàs. De Martínez. De Mena. De San-Joan. De Sala, Gispert. *Síndico Procurador*. De Barbarà.

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día dos de marzo de mil setecientos ochenta y nueve. Convocado y congregado por la tarde el muy ilustre Ayuntamiento de ella en la sala mayor de sus casas capitulares, presidido del señor don Gaspar Jover y Terés, alcalde mayor y teniente de corregidor de la misma ciudad y su partido, concurriendo los señores regidores y síndico procurador general del pueblo notados en la margen: presente el ayudante del escribano mayor y secretario del mismo muy ilustre Ayuntamiento infrascrito; y habiendo concurrido en consecuencia de lo dispuesto por su excelencia en la mañana de este día comisionados de algunos cuerpos colegiales y gremiales, y de los otros que no han tenido lugar de elegirlos, los priores, cónsules, prohombres u algún otro oficial; sin embargo de no concurrir en la mayor parte de dichos individuos la comisión especial prevenida por su excelencia, respecto de urgir la resolución a fin de que desde la noche de hoy pueda tener su efecto, se procedió a tratar de los medios más oportunos a la quietud y buen orden; y pareció serían el que sin que se aposte en las plazas la tropa, como lo había ofrecido su excelencia a fin de que estuviese pronta por si alguna ronda la necesitaba, se continúen de día y de noche las rondas de paisanos que se están ya practicando arreglándose el número y método de ellas, teniendo cada una un individuo del Ayuntamiento, algunos caballeros (distribuyendo entre ellas los que se han ofrecido al Ayuntamiento que son ya bastantes) como así mismo aquellos abogados y fabricantes que se han ofrecido y los individuos del comercio, del que han acudido también con-

sionados a ofrecerse, y repartiéndose los colegios y gremios entre las rondas de modo que se sepa a cuál de éstas han de acudir los individuos que cada cuerpo de éstos suministre; que cada ronda de éstas siga su barrio, procurando dividir a las gentes que tal vez encuentre unidas, y enviando a la real Ciudadela a cualquiera que por su mala conducta merezca ser castigado, o ser preso por sospechosos. Y en conformidad de ello se procedió a la distribución y arreglo, no dudando que con sólo esto y el cuidado que se tiene en la distribución del pan, para lo cual asisten individuos de toda confianza de los comisionados de los colegios y gremios, o alguno de los mismos comisionados, en las tablas, a más de acudir al Pastim y donde se ofrece para auxiliar las providencias que por el gobierno se toman para el abasto, se consiga la deseada quietud.

[Assistents] *Scñores Regidores*. De Puertonuevo. De Molines. De Foxà. De Ramon. De Borràs. De Las Llanas. De Mena. De San-Joan. Dr. Puig. Molines. Rovira. *Síndico Personero*. Generas.

[Continuació Acta] y habiendo salido al anochecer las rondas según el arreglo antecedentemente formado continuó a quedar congregado el Ayuntamiento, presidido de dicho señor alcalde, y concurriendo los señores de la margen: presente el ayudante de escribano mayor y secretario infrascrito.

Respeto de que el señor personero hizo presente haberle encargado su excelencia expresase al Ayuntamiento que en atención de que podría haber algún insulto en los hornos del Clot, se llame al mayordomo del Pastim, y algunos horneros para ver si podrán encargarse, si conviene, sin concurso de dichos hornos, de abastecer, en el trabajar y cocer el pan para Barcelona y suburbios, y qué trigos tienen: se llamó a los prohombres del gremio de horneros, de los cuales sólo pudo acudir prontamente Francisco Parés; el cual preguntado si podrán bastar los hornos de dentro la ciudad y operarios de ella a fabricar y dar el abasto del pan que se necesita para la ciudad y sus suburbios, ha dicho que sobra de hornos y operarios para dar el abasto de lo que se necesita para el consumo de ciudad y suburbios. Y preguntado en punto a la prevención de trigos y harinas que se tomó pocos días ha de las existencias que tenían, y lo que se ha consumido en estos días, que la existencia actual entre los individuos será de cinco mil cuarteras.

Llamado igualmente Félix Baliart mayordomo de la Canonja e Inquisición, y preguntado sobre iguales dos puntos ha respondido, en el primero, que hay bastantes hornos y operarios, y en el segundo que en la Canonja había unas ciento cincuenta cuarteras de harina, y que en el Pastim hay una crecida porción que no sabe cuanta sea, y que sus principales le han dicho que corran los hornos de noche y de día, y envíe al almacén para las harinas que necesite.

En atención de que entre las providencias que se han reconocido convenientes ha sido el determinar que desde el abrir las puertas haya en cada una de ellas algunos individuos de los colegios y gremios, de particular confianza y circunstancias, a quienes se confíe el invigilar en todo el día que no salgan carros ni cargas de pan, si sólo el que los que salgan puedan llevar uno o dos panes, y observar qué personas entran y salen: se dispuso que se encargue esto a los gremios de fabricantes de medias, carpinteros, sastres y zapateros que por ser de los más numerosos podrán soportar mejor este trabajo repartiéndolo entre sus individuos.

Habiendo hecho presente el señor síndico personero que su excelencia el señor capitán general le ha dicho para que lo trasladase de su parte al Ayuntamiento, que en cuantas providencias da no entiende jamás perturbar las que haya dado el Ayuntamiento a quien confía todas sus facultades y más si es menester para que haga cuanto estime conveniente, y si se diese el caso que en algún asunto encontrase el Ayuntamiento orden dada por su excelencia opuesta a la del Ayuntamiento, le envíe un único comisionado para su conocimiento, y también para cualquier asunto que se trate en Ayuntamiento y esté dudoso en resolver. Y habiendo asimismo hecho presente dicho señor síndico, a petición de los comisionados de los colegios y gremios, que dichos comisionados en nombre de dichos cuerpos proponen y piden que se haga presente a su excelencia que están tan dispuestos y prontos a cumplir todas las obligaciones de buenos vasallos y dar las pruebas más cabales de su amor al real servicio, que habiendo entendido que en otros parajes del Principado ha habido atrevimientos semejantes al que con el mayor dolor ha visto esta ciudad cometerse en ella desde la noche del veinte y ocho del vencido febrero, si conviene para contener y remediar dichos insultos, puede su excelencia desprenderse sin reparo de toda la tropa que hay en Barcelona, pues a más del servicio que están haciendo los colegios y gremios de apartar a las gentes perversas que dan que merecer a esta ciudad faltando a tan sagradas obligaciones, guardarán gustosa y valerosamente la persona de su excelencia y defenderán la ciudad, cumpliéndolo como está viendo su excelencia que lo ejecutan con lo demás.

Dispusieron los sobredichos señores que quede notado todo para darse cuenta al Ayuntamiento en el ordinario de mañana.

(*Idem*, fols. 136-138v.)

6

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 3 DE MARÇ

[Assistents] *Señores Regidores*. De Puertonuevo. De Antich. De Molines. De Foxà. De Ramon. De Borràs. De Llinàs. De Navia. De Juliol. De Las Llanas. De Mena. De San-Joan. De Sala. Vendrell. *Diputados*. Dr. Puig. Molines. Rovira.

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día tres de marzo de mil setecientos ochenta y nueve. El muy ilustre Ayuntamiento de ella convocado y congregado en la sala capitular de sus casas y forma que tiene establecida y de costumbre, concurriendo a él los señores regidores y diputados del común notados en la margen, teniendo Ayuntamiento ordinario y de tabla, presididos del señor don Gaspar Jover y Terés, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta ciudad y su partido: presente el ayudante de escribano mayor y secretario del mismo muy ilustre Ayuntamiento infrascrito.

Enterado de lo que consta con fecha de ayer por la noche en el presente libro, de diligencias practicadas, y de lo que hizo presente el señor personero, y asimismo de que el horno de Barceloneta, inquilino de la casa con dos hornos que allí tiene el Ayuntamiento, ha manifestado tener doscientos barriles de harina que se ofrece a proveer el doble que otro.

Acuerda que pase puntualmente el señor don Francisco de Sala a dar razón a su excelencia de las respuestas que dio en la noche de ayer el prohombre de horneros y mayordomo de los obligados, añadiendo la noticia del ofrecimiento del horno de Barceloneta: y que el ofrecimiento de los comisionados de los colegios y gremios se guarde por ahora sin dar noticia de él a su excelencia pues ya se le han dicho en general los ofrecimientos.

A proposición del señor antiquior.

Acuerda que las rondas que se han establecido y se han arreglado en la noche de ayer se entiendan por veinte y cuatro horas empezando por el toque de las primeras oraciones de la noche; y que los señores del Ayuntamiento, cabezas de cuadrilla, lo serán cada uno por las veinte y cuatro horas, alternando en este cargo por días dichos señores.

En vista del memorial que queda aquí de Juan Castells y Joseph Matas [en nom d'una confraria de faquins suprimida pel decret de Nova Planta].

Acuerda que se les diga que de los faquines que se ofrecen podrán presentarse diariamente cuatro desde las oraciones de la noche para mantenerse en estas casas consistoriales a disposición de los señores que se hallen en ellas para lo que tal vez se ofrezca.

A proposición del señor antiquior.

Acuerda que a los particulares que se ofrecen en las actuales coyunturas, se les diga que si se presentan se acompañen con la cuadrilla que salga de ronda; y a la Academia médico práctica, se le den gracias por haberse ofrecido, considerando el Ayuntamiento que no pueden distraerse sus individuos del ejercicio a que se emplean visitando los enfermos: y también se den gracias por el ofrecimiento que de orden del señor inquisidor mayor ha hecho un familiar del Santo Oficio, de los dependientes del tribunal.

(*Idem*, fols. 138^v-140.)

7

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 5 DE MARÇ (TARDA)

[En sessió extraordinària, la tarda del 5 de març, s'acorda, entre altres coses]

Respecto de haber expuesto el señor marqués de Llió que habiendo procedido de instancia del Ayuntamiento el que se quitasen con motivo de lo ocurrido en primero de este mes las lenguas de las campanas, una vez que de después acá no ha habido motivo de creer que sea preciso que continúe esta providencia, se sirva el Ayuntamiento resolver en punto a si será del caso que por parte del Ayuntamiento se dé algún paso para que vuelvan a tocar, y si se dejará esto para después del domingo próximo, o se ejecutará luego para que toquen desde luego.

Acuerda que se cometa como comete este punto a la junta de los individuos del Ayuntamiento que concurren a Palacio para que se practique lo que convenga, tratado confidencialmente allí, donde concurren los individuos del cabildo eclesiástico, y con frecuencia está también su ilustrísima el señor obispo.

En atención de haber dado cuenta el señor marqués de Llió, por encargo que

ha manifestado tener del señor capitán general, de que su excelencia ha tenido por conveniente el que, como la baja del precio del pan hecha en primero de este mes no podrá durar sino un cierto tiempo, se forme una junta en que se trate del asunto del abasto del pan, en la cual concurren, con cuatro señores de la real Audiencia, algunos individuos del Ayuntamiento y de todas las clases, a saber eclesiástico, algún caballero y alguno de los colegios y gremios, y que para ello podría el Ayuntamiento nombrar seis individuos, los cuales no concurrirán todos siempre en la junta, sino que asistiendo unos un tiempo, como será el primer mes, los otros entreí después. Y enterado el Ayuntamiento por lo que ha expresado el mismo señor marqués, de que no se propone que dé a los tales individuos facultad alguna; entendiendo por lo mismo que sólo se han de nombrar dichos individuos para tratar, sin resolver en todo caso, sino reportarlo al Ayuntamiento: en este concepto

Acuerda que se nombre como nombra para poder concurrir en esta conformidad según se propone a la dicha junta a los señores marqués de Llió, don Manuel de Antich, don Juan de Ponsich y don Joaquín de Navia, regidores, Dr. Agustín Puig y Manuel Berenguer diputados del común, para que puedan de ellos asistir dos regidores y un diputado, que es lo que según se ha manifestado se propone su excelencia a la referida junta.

(*Idem*, fols. 140^v-142.)

8

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 8 DE MARÇ (TARDA)

[Assistents] *Señores Regidores.* De Puertonuevo. De Llió. De Antich. De Molines. De Foxà. De Ponsich. De Espinosa. De Navia. De Martínez. De Juliol. De Las Llanas. De Mena. De San-Joan. De Sala. De Miralles. De Gispert. Bransi. *Diputados.* Berenguer. Molines. Rovira. *Síndico Procurador.* Barbarà. *Síndico Personero.* Generas.

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día ocho de marzo de mil setecientos ochenta y nueve; el muy ilustre Ayuntamiento de ella convocado y congregado en la sala capitular de sus casas y forma que tiene establecida y de costumbre, concurriendo a él los señores regidores, diputados del común y ambos síndicos procurador general del pueblo y personero del común notados en la margen, teniendo Ayuntamiento extraordinario por la tarde, presididos del señor don Gaspar Jover, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta propia ciudad y su partida: presente el infrascrito notario público real colegiado de número de esta referida ciudad, interviniendo por el escribano mayor de dicho muy ilustre Ayuntamiento, a causa de no hallarse en disposición de asistir en el día dicho escribano mayor, ni poderlo practicar su ayudante nombrado por S. M., por estar legítimamente ocupado, y en consecuencia de lo acordado por dicho muy ilustre Ayuntamiento en veinte y uno de mayo de mil setecientos ochenta y tres, de que en semejantes casos entre a despachar otro escribano si lo hay, como se verifica en el referido empleado en la secretaría.

Habiendo hecho presente los señores marqués de Llió, don Manuel de Antich regidores, y Manuel Berenguer diputado que ayer en la junta nuevamente for-

mada y presidida por su excelencia con motivo de las ocurrencias actuales se les encargó: que en atención a los muchos clamores de varias justicias y particulares de algunos lugares vecinos y aún del corregimiento de Mataró, pidiendo pan y trigo, se encargue a los comisionados por el Ayuntamiento junto con los de los colegios y gremios el examinar la solicitud de dichas justicias y particulares, con las justificaciones reconociesen oportunas, a fin de que se les suministrase si fuese justo algunas partidas de trigo, y algunos panes, y respeto que en éstos se pierde, se escaseasen lo posible; y que habiéndose tratado en la junta formada por el Ayuntamiento celebrada esta mañana junto con los comisionados de los colegios y gremios, se ha resuelto hacerlo presente todo al Ayuntamiento a fin de que resuelva si se encargará, o no, la junta nombrada por el Ayuntamiento de lo referido; en inteligencia de que la junta lo primero que se propuso fue que se halla sin autoridad para resolver ni tomar conocimiento en casos de extracción en asunto de tanta importancia, de que el Ayuntamiento se halla inhibido de entender de muchos años a esta parte en todo lo que sea conveniente al abasto del pan para este público, excepto en la calidad y peso de él, como lo acreditan las repetidas órdenes con que se halla el Ayuntamiento de su excelencia y real sala extraordinaria, a cuyo conocimiento parece incumbe por real orden del consejo entender en estas materias, y que cualquier paso que se diese por el Ayuntamiento, sus comisionados o por la junta, a más de que se exponían al desaire que de esto podría sufrir, el público tal vez le culparía al Ayuntamiento, lo que hasta ahora no ha sucedido, ni en lo pasado desde el establecimiento referido, de cualquiera providencia que tomase, toda vez que no se halla con orden, como parece corresponde en tal caso, que la autorice: que faltan al Ayuntamiento nociones suficientes para este grave encargo: que consta a la junta de que habiéndose hecho iguales solicitudes a su excelencia y real acuerdo, o sea a la sala extraordinaria, para tales extracciones de trigos, harinas, y pan, ha providenciado aquel tribunal lo que ha tenido conveniente y aún ha dirigido órdenes circulares: y por último que habiendo oído los comisionados de los colegios y gremios todo lo referido, han manifestado adherir a dichas reflexiones hechas por los comisionados del Ayuntamiento: todo lo que hace presente al Ayuntamiento la junta para que se sirva manifestarla cual sea la intención del Ayuntamiento y le parezca deba practicar.

Acuerda que sus comisionados no se encarguen de la subministración de trigos y panes a los forasteros.

9

SESSIÓ DE L'AJUNTAMENT DEL 9 DE MARÇ (NIT)

[Assistents] *Señores Regidores.* De Llió. De Antich. De Foxà. De Ponsich. De Navia. De Martínez. De Juliol. De Las Llanas. De Mena. De Sala. De Miralles. Gispert. Vendrell. Bransi. *Diputados.* Dr. Puig. Berenguer, Molines. *Síndico Personero.* Generas.

[Acta] En la ciudad de Barcelona y día nueve de marzo de mil setecientos ochenta y nueve. El muy ilustre Ayuntamiento de ella convocado y congregado en la sala capitular de sus casas y forma que tiene establecida y de costumbre, con-

curriendo a él los señores regidores, diputados del común, y síndico personero del mismo notados en la margen, teniendo Ayuntamiento extraordinario por la noche, presididos del señor don Gaspar Jover y Terés, alcalde mayor y teniente de corregidor de esta propia ciudad y su partido: presente el ayudante de escribano mayor y secretario del mismo muy ilustre Ayuntamiento, infrascrito.

Habiendo hecho presente el señor marqués de Llió, antiquior de la junta que el Ayuntamiento formó con motivo de las últimas ocurrencias del abasto del pan, que manifestado a los comisionados de los colegios y gremios lo acordado ayer tarde por el Ayuntamiento, se han conformado; por lo que han pasado individuos de dicha junta y de los referidos comisionados a dar respuesta a su excelencia, quien ha contestado que su intención y deseo no es que el Ayuntamiento ni los comisionados de los colegios y gremios hayan de resolver sobre el asunto de las extracciones que se pidan, sino que su excelencia, en quien reside la autoridad y que tiene a la mano para la determinación a las salas de la real Audiencia y ha suprimido la real sala extraordinaria, espera para la resolución en el particular que el Ayuntamiento, por vía de informe e instrucción meramente, se lo dé sobre las instancias con que acuden varios pueblos pidiendo se les socorra con trigos, harinas, o pan.

Acuerda que se den a su excelencia las noticias e informes que se pueda, meramente trasladando las que se adquieran con toda seguridad, y sin hacerse el Ayuntamiento en modo alguno responsable de las providencias que en los respectivos casos se den.

Sobre cuyo acuerdo el señor don Joaquín de Navia pidió se continuase su voto, y fue que se diga a su excelencia que el Ayuntamiento está pronto a darle cuantas noticias alcance de su territorio, y que desea que las demás súplicas de extracción sean decididas por su excelencia y real acuerdo en quien se halla la autoridad, fuerza y ciencia del estado actual de la provincia, que puede adquirir por sus gobernador, corregidores y alcaldes mayores y ordinarios.

Respecto de haber propuesto el señor marqués de Llió que se sirva el Ayuntamiento resolver como entiende y se propone informar sobre los memoriales que se pasen de pretensiones de extracción de trigos, harinas o pan, es decir, si cada recurso de éstos y su informe se ha de tratar por todo el Ayuntamiento, o en la junta que por comisión suya entiende en los asuntos de las providencias tomadas por las ocurrencias sobrevenidas en último de febrero y primero de este mes.

Acuerda que sobre semejantes pretensiones dé el informe la junta de los enunciados comisionados del Ayuntamiento y de los colegios y Gremios, con arreglo precisamente por parte del Ayuntamiento al antecedente acuerdo.

En vista de lo que en voz se ha expuesto por parte de la junta formada por el Ayuntamiento para los asuntos de las ocurrencias pasadas del último de febrero acá.

Acuerda que se pasen recados al ilustrísimo señor obispo y al muy ilustre cabildo eclesiástico, a fin de que se sirvan disponer que se vuelvan las lenguas a las campanas, del mismo modo que se les pasaron para pedir que mandasen quitarlas.

Enterado de lo que han hecho presente los señores de la junta formada para los asuntos de las ocurrencias del veinte y ocho de febrero próximo pasado y días subsiguientes con presencia de lo que su excelencia tiene manifestado.

Acuerda que se supriman de día todas las rondas que salen de las casas del

Ayuntamiento, a excepción de la que reside en palacio, la que ha de continuar a ser o haberla sin intermisión; y las otras sobredichas se hagan sólo de noche, y se disminuyan en el número de los sujetos que las componen, reduciéndose a ocho hombres de los colegios y gremios con su caballero, y a más asistiendo en cada una el auxilio, que se facilitará, de un alcalde de barrio y un mozo de la escuadra, y pudiendo dividirse la de cada noche en cuatro cuartos, a saber de las seis a las nueve, de las nueve a las doce de la noche, de las doce a las tres, y de las tres a las seis de la mañana.

(*Idem*, fols. 142^v-146.)

10

ADREÇA DE FLORIDABLANCA A L'AJUNTAMENT BARCELONÍ

He dado cuenta al Rey de la representación de V. S. de 4 del corriente, en que expuso el origen y progresos de la conmoción popular, que principió en esa ciudad en la noche del día 28 de febrero próximo, y los medios de que V. S. había usado para segregar los díscolos, y perturbadores, y restablecer la tranquilidad común; y enterado S. M. de todo, me ha mandado decir a V. S. como lo ejecuto, que queda muy satisfecho de las pruebas de amor, y lealtad que ha dado V. S. en esta ocasión a su real persona, dedicándose con vigilancia, fatiga, y celo a contener y disipar la unión de la infame turba de gentes viles, y facinerosas; facilitando de este modo el sosiego público, y la seguridad de los vecinos honrados, y fieles; y que S. M. espera de las muchas circunstancias, y obligaciones de V. S. y del cuerpo de la nobleza. Como también de los colegios, gremios, y demás clases de esa ciudad que procurarán esmerarse, y contribuir con la misma lealtad, eficacia y deseo del bien común, que hasta aquí, a que se mantenga, y asegure la quietud pública, tan necesaria para el buen orden, y felicidad de todo el vecindario. Lo que de su real orden participo a V. S. para su satisfacción, inteligencia, y cumplimiento.

Dios guarde a V. S. muchos años como dejo. Madrid 18 de marzo de 1789. El conde de Floridablanca. — Señores gobernador, y Ayuntamiento de la ciudad de Barcelona.

(*A.H. - Edictes, Impresos, Circulars.* — 2. 1769-1789.)

11

NARRACIÓ DE SEGIMON CASANOVA¹

Als 28 de febrer de 1789, a la tarda, la Real Sala Extordinària posà dos dictes per los carrers, lo un per lo pa que aniria en lo mateix preu que al mes passat, però seria més curt de pes, i lo altre edicte era que si ningú sabia blat, que lo

1. Quan ja havia estat compost i compaginat tot el present treball, ha estat possible de retrobar, gràcies a la col·laboració sempre atenta del senyor Serra i Rosselló, conservador de l'Arxiu Històric de la Ciutat, una altra narració contemporània dels fets del 1789. Es tracta de les notes, escrites durant els esdeveniments, per un testimoni presencial, Segimon Casanova, cinter i andador del gremi de mercers vells. El text es troba entre els dotze copiosos volums miscelhanis manuscrits, resta dels més nombrosos que redactà o aplegà aquest personatge. (*Arx. Hist. de la Ciutat, Secció "Gremis"*, IV, vol. 34, fols. 756 i següents.)

anés adonència, que li donarien una gratificació; però arribat lo vespre la gent se avolotà de tanta manera que calaren foc al Pastim, i a totes les barraques dels obligats; i a Palàcio hi havia dos escodrons del Regiment de Pavia, i ab lo sabre nu, i dos batallons de Guàrdies espanyoles, ab les armes a sobre del braç a punt d'embestir ab la bioneta calada; i a mitja nit anaren infinita gent en casa de Ramon Torres moler, que és un dels obligats, i li despanyaren les portes, i alprés anaren infinites companyies de Guàrdies, i diferents soldats dragons; i la gent a pedrades los feren recular, i no obstant ne portaren sis o vuit a la presó; i en Casa de la Ciutat hi havia los Regidors, Diputats, i Síndic personer i Síndic de Província, i tots congregats hi han passat tota la nit; i al Pastim hi ha dos companyies de Granaders de Guàrdies; i lo Ajuntament resolgué que totes les cases de les tavernes donessen vi, bescuits, i aigua ardent, malvasia, nous i altra manera de fruites seques, i que ho entreguessen als sargentos de la tropa perquè refresqués la tropa. I arribat en lo dia 1 de març, ensepegant-se en lo primer diumenge de quaresma, a les 5 hores del dematí, vingué un porter i un alguasil del Catastro de la Casa del molt Iltre. Ajuntament a trucar la porta de la confraria de Julians Mercers vells, i me digueren a mi, Segimon Casanova, andador, que anés avisar los Proms de la dita Confraria que luego [= immediatament] anessen en la Casa de la Ciutat, i que passessen per la Porta Xica, i que diguessen que eren proms; i quant sigueren en la Plaça de la Ciutat los digueren que lo molt Iltre. Ajuntament havia resolt i a les 9 hores hi anessen; i en la nit, en la Iglésia de Santa Madrona exposaren lo Santíssim Sagrament, i alprés sortiren infinits religiosos d'en dos en dos ab un fanalet encès per veure si hauria quietud, predicant-los que cada u se n'anés a casa seva, i en la Iglésia de San Agustí també exposaren lo Santíssim Sagrament, però ni en totes les dites súpliques de dites Iglésies no se assossegà lo poble, i los dits religiosos caputxins; se n'anaren en casa de Ramon Torres moler i li desempanyaren la porta, i s'apoderaren de tota la casa, i al davant de la sua casa li cremaren lo birlotxo, i tots los papers de la sua escrivania, i matalassos i llençols, i altres coses i hasta un lloro; i en lo balcó de dita casa se despullà un religiós caputxí, i se posà a deixuplinar-se, i ab un sant Crist a les mans, i dient-los que ho deixessen estar, o que sinó ell se tiraria al mig del foc, i a sota del balcó hi clavaren tres claus de los més llargs, ab un dogal penjat, i la barana a terra, tots los vidres de les vidrieries trencats; i arribades a les 9 hores, tots los Periors, Cònsols i Proms de tots los CoHegis i Gremis de Barcelona anaren en la Casa de la Ciutat, i allà se resolgué que se anomenassen dotze comissionats per anar a Palàcio, i son los sigüents: Dr. Josep Ferreres apotecari, Pere Obiols passamaner, Francisco Dalmau passamaner, Josep Ribes mestre de cases, Anton Vinyes mestre sabater, Joan Pedralbes mitger de teler, Lluís Lloró seller, Josep Boxadell calderer, Francesc Avinyó llibreter, Joan Boltó sastre, Pau Armet fuster, Morici Font mitger. I alprés anaven de sis en sis de ronda. I nosaltre[s] anàrem ab los sigüents: Pere Demestre ferreter, Salvador Cornet sombreterer, Pere Jaume Pi cartaire (Proms), Segimon Casanova cinter (Andador dels Julians Mercers), Pere Cabanes, Joan Roda (Cònsols del CoHegi d'Adroguers). I anàrem de ronda per los carrers sigüents: Plaça de Sant Jaume, Call, Bocaria, Rambla, Escudellers, Palau, Plaça del Correu, Carrer de la Palma, Sant Just, Dagueria, Davallada de la Presó, Plaça de l'Àngel, Argenteria.

I quan sigüérem en l'Argenteria, tant sigué la gran multitud de la gent, que

tots anaven los uns ab bastons, altres ab magalls, i anaren a treure tots los que havien portat al vespre a la presó; i alprés vingué una companyia de soldats del Regiment de Guardalaxara, i los posaren en la sala de la declaració de dita presó; i alprés feren crides reals que los Col·legis i Gremis vendrien lo pa, però no estigueren content[s] encara de tot això, i lo dit avalot tornà altra volta a Palàcio, i tornaren avolotar, i demanaren que los ho donessen per escrits, i alavonses eixí lo senyor don Gavino de Valldàrias i Massia, bisbe de Barcelona, i ab altres quefes, al balcó de Palàcio, i lo[s] digué que anessen, que tot ja estava remediat, i los tirà lo paper per lo dit balcó; i los dits minyons se n'anaren en casa de l'estamper del rei a fer-los estampar, i ells mateixos los plantaren per tots los carrers i places de la Barcelona; i dit paper dea lo sigüent: = Lo pa mitjà i lo moreno anirà al mateix preu de l'any passat. Asalto - Gabino, obispo de Barcelona - Alexandro de Royo y de Rozas. = I de camí posaren tots los canons de totes les forteses de la Plaça de boca a la plaça, i al migdia anaren los minyons en casa del senyor don Alexandro de Royo y Rozas governador de Barcelona, i li trencaren tots los vidres de les vidrieres, i li regoneixeren tota la casa, i demanaren que treguessen tots los presos, i los digueren que no n'hi havia cap; i alprés redoblaren totes les sentinelles de tots los paratges que hi ha sentinelles; i de camí anaren los minyons del soroll en casa de Magí Pujades sabater, o al Sabater del Sol, i també volien fer com a casa d'en Torres; i los Proms, Cònsols i Periors dels Col·legis i Gremis ho assossegaren; i alprés posaren un altre edicte per los cantons de tots los carrers, que dea que la carn seria més barato; i a pedrades feren treure la tropa de Palàcio; i a la tarda, a les 3 hores, anaren los Periors, Cònsols i Proms de tots los Col·legis i Gremis a Casa de la Ciutat, i quant estaren congregats vingué un avís que altre volta al Pla de Palàcio hi havia soroll; i se resolgué anar los senyors Regidors, junt ab los Periors, Cònsols i Proms anar a Palàcio; i al davant de Palàcio hi havia, a cavall ab lo sabre nu, dels Regiments de Dragons de Pavia i de Segundo, i a la Pila de les Pedres hi havia una partida de Guàrdies espanyoles ab les armes a punt de tirar, i a la muralla una altra partida de Guàrdies espanyoles, i al Pla de Palàcio, a l'empedrat, hi ha dos batallons de Guàrdies espanyoles i dos batallons de Reals Guàrdies Walones, tots ab les armes al coll; i tanbateix lo tropa feriren infinits paisans; i alprés infenits minyons anaren en la iglésia de la Catedral i despanyaren 7 portes, i pujaren al campanar, i tocaren a sometent; i tancaren tots los portals de la ciutat de Barcelona, i totes les portes de totes les cases; i a la nit los senyors cavallers ab los individus de tots los Gremis anaren de ronda; i tots los que agafaren los portaren a la Ciutadela; i la Ciutat féu posar graelles enceses per tots los carrers i places de la ciutat de Barcelona.

Dia 2 de març. Lo que se practicà és lo sigüent: primerament tots los jutges de la Real Audiència s'anaren dret a Palàcio, i lo bordugo o el botxí, i burros i cordes, i alguasils, porters de la Real Cúria ordinària; i se plantaren infinits papers, lo un que [n]ingú puga anar quadrillat passat de tres, que no siguen los Proms individus dels Col·legis i Gremis de Barcelona, baix la pena de 200 asots i 10 anys de desterro, i segona volta pena capital; altre, que tots los forasters, que cada u vaja a ses terres, també baix certa pena; i altre, de les 8 en amunt, que tinguen d'anar ab llum baix pena sis lliures i presó; i a tres hores de la tarda anaren los Periors, Cònsols i Proms, i individus dels Col·legis i Gre-

mis en Casa de la Ciutat, i perquè anessen tres de cada gremi per anar de ronda; i anaren del tenor sehüent: (...)

I de la manera que se practicà en la confraria dels Julians Mercers Vells en dit dia, i los demés dies, es lo sigüent: (...)

Dia 3 de març. [...] I també se digué en la ciutat de Mataró, i en lo lloc de Sarrià, diuen que no hage sigut com a Barcelona, també sobre lo pa. [...] I en lo dia 2 de març lo senyor don Gavino de Valldares i Massia, bisbe de Barcelona, manà a totes les iglésies de Barcelona treguessen los batalls de les campanes, i que no toquessen cap campana per res ni tampoc per les oracions; i lo senyor conde de l'Asalto, capità general de Catalunya, manà que no volia ningú a Palàcio sinó dos cavallers i dos dels Col·legis i Gremis de Barcelona; i que ells fessen lo que ben vist los sigués de tot; i los presos o reos que agafessen que los portéssien en la Real Ciutadela i a la presó, i allà on ben vist sigués en los senyors cavallers, abbocats, i los Col·legis i Gremis de Barcelona volguessen.

Dia 4 de març. [...]

Dia 5 de març. [...] I en dit dia a la tarda los comissionats de dita ciutat i dels Col·legis i Gremis de Barcelona feren posar [papers] per tots los carrers i places, i diu que qualsevol que descòbria qui ha enviat les cartes al General, i los que han sigut cap de motí, i han calat foc al Pastim, li donaran 50 dobles, i si té cap pena capital lo delibreran; i qualsevol que siga no el descobriran [...]

Dia 29 de març. Al dematí ja hi hagué altra volta bulla en les taules per haver pa; i se repartiren infinits comessionats, alcaldes, alguasils [...], i altres anar de ronda per la quietut. [...]

Dia 2 d'abril. [...] I a les 11 de la nit han embarcat los minyons que han agafat les rondes dels Col·legis i Gremis de Barcelona, i los tenien en les Presons reals i en la Real Ciutadela, per quant los han fet la condemna per 10 anys de desterro los uns per servir al Rei i los altres per treballar en los Apartaments; i los embarcaran en la fragata de La Soledad, i ab los bastiments de Rei més que havia que són del Apartament de Cartagena. [...]

BIBLIOGRAFIA

Només han estat incloses a la llista que segueix les obres impreses citades més d'una vegada en el curs del treball. La referència completa de les citades en una sola ocasió, i de les manuscrites, la trobarà el lector a les notes corresponents.

Els arxius consultats (Episcopal, Històric de la Ciutat, de la Corona d'Aragó, Notarial, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca Universitària, Acadèmia de Medicina, Consolat Francès, de Barcelona; Ministeri d'Afers Estrangers, París, etc.) també són indicats de manera clara a les notes corresponents.

Potser cal recordar aquí que l'arxiu que, amb tota seguretat, ens hauria proporcionat les dades més segures i detallades sobre els esdeveniments —el de Capitania general— va desaparèixer als primers anys del nostre segle.

RAFAEL ALTAMIRA Y CREVEA, *Historia de España y de la Civilización Española*, vol. IV, 3.ª ed. (Barcelona 1914).

A. AULÈSTIA I PIJOAN, *Història de Catalunya* (...) anotada y continuada per ERNEST MOLINÉ I BRASÉS, vol. II (Barcelona, s. d. [l'edició 1.^a és de 1887-1889]).

VÍCTOR BALAGUER, *Historia de Cataluña*, vol. IX, Madrid 1886.

ANTONIO BALLESTEROS Y BERETTA, *Historia de España y su Influencia en la Historia Universal*, vols. V i VI (Barcelona 1929, 1932).

HERMANN BAUMGARTEN, *Geschichte Spaniens sur Zeit der französischen Revolution* (Berlin 1861).

ANTONIO DE BOFARULL Y BROCA, *Historia Crítica, Civil y Eclesiástica de Cataluña*, vol. IX (Barcelona 1878).

JEAN FRANÇOIS BOURGOING, *Tableau de l'Espagne moderne*, 2.^a ed., vol. III (París 1797, any V).

JAIME CARRERA Y PUJAL, *Historia Política y Económica de Cataluña: Siglos XVI al XVIII*, vols. II, III (Barcelona 1947).

JAUME CARRERA I PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII* (Barcelona 1951).

PIERRE NICOLAS CHANTREAU, *Lettres écrites de Barcelone à un zéléateur de la Liberté* (...) (París 1792).

JOSEPH CLIMENT, *Colección de las Obras del Ilmo. Señor* (...) (Madrid 1788).

GUILLERMO COXE, *España bajo el Reinado de la Casa de Borbón*, trad. de JACINTO DE SALAS Y QUIROGA, vol. IV (Madrid 1847).

MANUEL DÁNVILA Y COLLADO, *Reinado de Carlos III* (Madrid s. d) (dins la *Historia General de España* dir. per ANTONIO CÁNOVAS DEL CASTILLO).

ALEXANDRE GALÍ, *Rafel d'Amat i de Cortada, baró de Maldà: L'Escriptor-L'Ambient* (Barcelona 1954).

ALEXANDRE GALÍ, pròleg de *Un segle de Vida Catalana*, dirig. per F. SOLDEVILA, vol. I (Barcelona 1961).

JOSÉ GÓMEZ DE ARTECHE, *Reinado de Carlos IV*, dins la *Historia General de España* (...) bajo la direcció del Excmo. Sr. D. ANTONIO CÁNOVAS DEL CASTILLO (Madrid 1892).

- GEOFFROY DE GRANDMAISON, *L'Ambassade Française en Espagne pendant la Révolution (1789-1804)* (Paris 1892).
 RICHARD HERR, *The Eighteenth Century Revolution in Spain* (Princeton 1958).
 MARTIN HUME, *Historia de la España Contemporánea: 1788-1898*, trad. esp. de EDMUNDO GONZÁLEZ BLANCO (Madrid, s. d. [l'edició original és del 1899]).
 MODESTO LAFUENTE, *Historia General de España (...)*, vol. XV (Barcelona 1889).
 ERNEST LAVISSE, *Histoire de France illustrée*, vol. IX, 1ère partie: *Louis XVI (1774-1789)*, per H. CARRÉ, P. SAGNAC i E. LAVISSE (Paris 1911).
 GEORGES LEFEBVRE, *La Révolution Française*, vol. XIII de "Peuples et Civilisations" (Paris 1951).
 JUAN MERCADER RIBA, *Barcelona durante la Ocupación Francesa: 1808-1814* (Madrid 1949).
 JOAN MERCADER, *El segle XVIII: Els Capítans Generals* (Barcelona 1957, "Biografies Catalanes").
 ENRIC MOREU-REY, *Sartine (...)*, seguit de *La Revolució Francesa i Barcelona* (Barcelona 1955, "Biblioteca Selecta", 168).
 ENRIC MOREU-REY, *El Naixement del Metre* (Palma de Mallorca 1956).
 ENRIC MOREU-REY, *Francesc Salvà i Campillo i els seus amics il·lustrats* (Barcelona 1957, inèdit).
 ENRIC MOREU-REY, *Jansenisme a Catalunya, al segle XVIII*, comunicació a la Societat Catalana d'Estudis Històrics (Barcelona 1958).
 ENRIC MOREU-REY, *Els Immigrants Francesos a Barcelona* (Barcelona 1959).
 ENRIC MOREU-REY, *El pensament il·lustrat* (Barcelona 1966, "Antologia Catalana").
 ANDRÉS MURIEL, *Historia de Carlos IV* [vols. XXXIX a XXXIV de *Memorial Histórico Español (...)*], vol. I. (Madrid 1893).
 MIQUEL DELS SANTS OLIVER, *Obres Catalanes*, vol. VI: *Catalunya en temps de la Revolució Francesa* (Barcelona s. d.).
 LUIS PERICOT GARCÍA, *Historia de España (...)* [per diversos autors, dirigida per], 2.ª ed. (Barcelona 1958).
 BASILIO DE RUBÍ, *Reforma de Regulares en España a principios del siglo XIX (...)* (Barcelona 1943).
 ÀNGEL RUIZ Y PABLO, *Historia de la Real Junta particular de Comercio de Barcelona* (Barcelona 1919).
 ÀNGEL SALCEDO RUIZ, *La época de Goya: Historia de España e Hispano-América desde el advenimiento de Felipe V hasta la guerra de Independencia* (Madrid s. d.).
 JEAN SARRAILH, *La España Ilustrada en la Segunda Mitad del Siglo XVIII*, trad. A. ALATORRE (México 1957).
 FERRAN SOLDEVILA, *Historia de España*, vol. VI (Barcelona 1957).
 FERRAN SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, 2.ª ed., vol III (Barcelona 1963).
 FERRAN SOLDEVILA, *Un Segle de Vida Catalana*, vegeu A. GALÍ.
 H. TAINE, *Les Origines de la France Contemporaine*, 28.ª ed. (Paris 1921-1922).
 PH. THIKNESSE, *A Year's Journey through France and part of Spain* (Bath 1777).
 JOSEPH TOWNSEND, *A journey through Spain in the years 1786 and 1787 (...)*, 2.ª ed. (London 1792).
 JAIME VICENS VIVES, *Coyuntura Económica y Reformismo Burgués (...)*, dins "Estudios de Historia Moderna", IV (Barcelona 1954).
 JAIME VICENS VIVES, *Aproximación a la Historia de España*, 2.ª ed. (Barcelona 1960).
 JAIME VICENS VIVES, *Cataluña en el siglo XIX* (Madrid 1961).
 PIERRE VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne Moderne* (Paris 1962); traducció catalana d'EULÀLIA DURAN DE CAHNER, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, en curs de publicació (Barcelona 1964 ss.).
 ARTHUR YOUNG, *Travels during the years 1787, 1788 and 1789 (...)* (Dublin 1793) [pàgs. 591 ss. *Tour in Catalonia* published in the "Annals of Agriculture", 1787].

TAULA

ADVERTIMENT	5
PROPÒSIT	7
I. LA VISIÓ TRADICIONAL	9
II. TRES TESTIMONIS CONTEMPORANIS	17
A) <i>Els tres testimonis</i>	18
1. Primer testimoni: Josep Torrents	18
2. El segon testimoni: Anònim	19
3. El tercer testimoni: El Baró de Maldà	22
B) <i>Els textos</i>	25
Presentació	25
1. La narració de Josep Torrents	25
2. Relació de l'informador de la diplomàcia francesa	27
3. La narració del Baró de Maldà	30
III. FONTS SECUNDÀRIES	35
IV. RESUM INFORMATIU	39
V. COMENTARI: PROBLEMES RESOLTS I PROBLEMES PLANTEJATS	47
VI. ANTECEDENTS: EL MOTÍ DEL 1773	53
Testimoniatges del 1773	55
1. De la llibreta de Josep Torrents	55
2. Del dietari del Comte de Creixell	55
3. Del "Calaix de Sastre" del Baró de Maldà	56
4. Altres fonts	57
VII. CARACTERÍSTIQUES REVOLUCIONÀRIES	59
A) <i>La irreligió</i>	59
La irreligió popular	60
Moral relaxada	63
Crisi de l'Església	64
B) <i>L'esperit subversiu</i>	68
El fet diferencial	70
L'antimilitarisme	71

C) <i>Proletariat o poble</i>	73
El nombre	73
La qualitat	74
El proletariat	76
Objeccions	78
VIII. EVOLUCIÓ I REPRESSIÓ	83
Un paralelisme	83
A) <i>Factors favorables</i>	84
B) <i>La repressió</i>	86
C) <i>La diversió</i>	96
CONCLUSIÓ	99
APÈNDIX	101
1. <i>Sessió de l'Ajuntament del 28 de febrer de 1789</i>	101
2. <i>Sessió de l'Ajuntament del 1^r de març (matí)</i>	103
3. <i>Sessió de l'Ajuntament del 1^r de març (tarda)</i>	104
4. <i>Sessió de l'Ajuntament del 2 de març (matí)</i>	105
5. <i>Sessió de l'Ajuntament del 2 de març (tarda)</i>	106
6. <i>Sessió de l'Ajuntament del 3 de març</i>	108
7. <i>Sessió de l'Ajuntament del 5 de març (tarda)</i>	109
8. <i>Sessió de l'Ajuntament del 8 de març (tarda)</i>	110
9. <i>Sessió de l'Ajuntament del 9 de març (nit)</i>	111
10. <i>Adreça de Floridablanca a l'Ajuntament barceloní</i>	113
11. <i>Narració de Segimon Casanova</i>	113
BIBLIOGRAFIA	117
TAULA	119

Acabat d'imprimir a Edicions
Ariel, S. A., d'Esplugues
de Llobregat, el dia
30 de desembre
de 1967

